

Профіль міста Запоріжжя

м. Запоріжжя, 2017

Документ розроблено за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Уряду Канади. Зміст документу є виключно думкою авторів та не обов'язково відображає офіційну позицію Уряду Канади.

У тексті документу використання данні Головного управління статистики у Запорізькій області.

FEDERATION
OF CANADIAN
MUNICIPALITIESFÉDÉRATION
CANADIENNE DES
MUNICIPALITÉS

Проект ПРОМІС спрямовано на зміцнення муніципального сектору в Україні, впровадження ефективного демократичного управління та прискорення економічного розвитку шляхом підвищення спроможності українських міст у сфері демократизації врядування та місцевого економічного розвитку; створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього бізнесу; підтримки процесу децентралізації та інтегрованого планування розвитку на місцевому, регіональному та національному рівнях.

www.pleddg.org.ua

Зміст

1. ХАРАКТЕРИСТИКА МІСТА ТА РЕГІОНУ	6
1.1. КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА МІСТА	6
1.2. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОРГАН МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	8
1.3. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН І ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	9
1.4. ІСТОРИЧНА ДОВІДКА	10
1.5. КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	12
1.6. КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА МІСТ - КОНКУРЕНТІВ	16
2. ЗЕМЕЛЬНІ ТА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ	19
2.1. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ І ТЕРИТОРІЯ МІСТА	19
2.2. МІСТОБУДІВНІ ДОКУМЕНТИ	20
2.3. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ	21
2.4. КЛІМАТИЧНІ УМОВИ	22
3. НАСЕЛЕННЯ І ТРУДОВІ РЕСУРСИ	23
3.1. ЧИСЕЛЬНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ	23
3.2. ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ТА БЕЗРОБІТТЯ	24
3.3. ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ І ЗАРОБІТНА ПЛАТА	26
4. ЕКОНОМІКА МІСТА	28
4.1. СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	28
4.2. РОЗВИТОК МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	30
4.3. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ	32
5. ФІНАНСОВИЙ СТАН ТА БЮДЖЕТ МІСТА	39
5.1. БЮДЖЕТ МІСТА	39
6. ФІНАНСОВА ІНФРАСТРУКТУРА ТА МЕРЕЖА ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ	44
7. ТРАНСПОРТНА ІНФРАСТРУКТУРА І ЗВ'ЯЗОК	47
8. ІНФРАСТРУКТУРА ТОРГІВЛІ ТА ПОСЛУГ	53
8.1. МЕРЕЖА ЗАКЛАДІВ ТОРГІВЛІ	53
8.2. ГОТЕЛЬНИЙ БІЗНЕС	53
9. ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА	56
9.1. ЖИТЛОВИЙ ФОНД	56
9.2. КОМУНАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА ТА ІНЖЕНЕРНІ МЕРЕЖІ	58
9.3. ЕНЕРГОСПОЖИВАННЯ ТА ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ	60
10. СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА	63
10.1. МЕРЕЖА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	63
10.2. МЕРЕЖА ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	66
10.3. РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ	68
11. СТАН НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА	74
11.1. ЯКІСТЬ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ	74
11.2. ВОДОКОРИСТУВАННЯ	77
11.3. ВІДХОДИ	79
11.4. ПРИРОДООХОРОННІ ТЕРИТОРІЇ ТА ОБ'ЄКТИ ...	80

Перелік таблиць

Таблиця 1. Порівняння показників міста та області	6
Таблиця 2. Порівняння з містами-конкурентами	16
Таблиця 3. Розподіл населення за віком на кінець року м. Запоріжжя, осіб	24
Таблиця 4. Середня заробітна плата, грн	26
Таблиця 5. Юридичні особи. м. Запоріжжя	29
Таблиця 6. Планована інвестиційна діяльність міста в найближчі роки	37
Таблиця 7. Доходи бюджету (млн. грн.)	40
Таблиця 8. Доходи міського бюджету на одного мешканця, грн	42
Таблиця 9. Структура видатків бюджету громади, млн. грн.	42
Таблиця 10. Найбільші платники податків (млн. грн).	42
Таблиця 11. Показники роботи аеропорту м. Запоріжжя	47
Таблиця 12. Можливості для розміщення гостей у 2016 році	54
Таблиця 13. Кількість гостей у закладах розміщення (осіб)	55
Таблиця 14. Дошкільні навчальні заклади м. Запоріжжя.	63
Таблиця 15. Загальноосвітні навчальні заклади м. Запоріжжя.	64
Таблиця 16. Випускники навчальних закладів м. Запоріжжя	64
Таблиця 17. Перелік об'єктів природно-заповідного фонду м. Запоріжжя	80

РИС. 1. КІЛЬКІСТЬ НАСЕЛЕННЯ У МІСТАХ КОНКУРЕНТАХ У 2014, 2015 РОКАХ (ОСІБ)	17
РИС. 2. ДИНАМІКА ЗМІНИ ЗАРЕЄСТРОВАНОГО БЕЗРОБІТТЯ У МІСТАХ КОНКУРЕНТАХ (ОСІБ).....	17
РИС. 3. МІСЦЕ ЗАПОРІЖЖЯ СЕРЕД БІЗНЕС-ЦЕНТРІВ УКРАЇНИ.....	18
РИС. 4. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ.....	19
РИС. 5. ДИНАМІКА РОЗВИТКУ НАСЕЛЕННЯ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ (ОСІБ).....	23
РИС. 6. ТЕМПИ СКОРОЧЕННЯ/ЗБІЛЬШЕННЯ НАСЕЛЕННЯ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ.....	23
РИС. 7. РОЗПОДІЛ НАСЕЛЕННЯ ЗА ВІКОМ (ОСІБ).....	24
РИС. 8. НАСЕЛЕННЯ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ У ВІЦІ 0 – 6 РОКІВ (ОСІБ).....	25
РИС. 9. ДИНАМІКА НАВАНТАЖЕННЯ НА ОДНУ ВАКАНСІЮ: М.ЗАПОРІЖЖЯ ТА ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ (ОСІБ)	26
РИС. 10. РОЗМІР СЕРЕДНЬОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ М.ЗАПОРІЖЖЯ (ГРН).....	27
РИС. 11. ДИНАМІКА РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ЄДРПОУ.....	29
РИС. 12. ДИНАМІКА КІЛЬКОСТІ СПД – ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....	31
РИС. 13. ДИНАМІКА КІЛЬКОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ - ПІДПРИЄМЦІВ ЗА ДАНИМИ ГУ ДФС У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ (ОСІБ).	31
РИС. 14. ПИТОМА ВАГА ПРОДУКЦІЇ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО ЗАГАЛЬНОГО ОБСЯГУ РЕАЛІЗОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ (ТОВАРІВ, ПОСЛУГ), (%).....	32
РИС. 15. ДИНАМІКА ЕКСПОРТУ ХІМІЧНОЇ ТА ПОВ'ЯЗАНОЮ З НЕЮ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ (ТИС.ДОЛ.США)	33
РИС. 16.ДИНАМІКА ЕКСПОРТУ МАШИН, ОБЛАДНАННЯ ТА МЕХАНІЗМІВ (ТИС.ДОЛ.США) 33	
РИС.17.ДИНАМІКА ЕКСПОРТУ ЗА КРАЇНАМИ ЗАГАЛОМ (ОКРЕМО-РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ) (ТИС.ДОЛ.США).....	33
РИС.18. ДИНАМІКА ЕКСПОРТУ ПІДПРИЄМСТВ ТА УСТАНОВ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ ДО КРАЇН СВІТУ (ТИС. ДОЛ. США).....	34
РИС. 19. ДИНАМІКА НАДХОДЖЕНЬ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ (МЛН.ДОЛ.США) 35	
РИС. 20. КОШТОРИСНА ВАРТІСТЬ ПЛАНОВАНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ІЗ РІЗНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37
РИС. 21. ДИНАМІКА ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ М.ЗАПОРІЖЖЯ (МЛН. ГРН.).....	39
РИС. 22. ДОХОДИ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ (МЛН. ГРН.).....	41
РИС. 23. КІЛЬКІСТЬ МАРШРУТІВ МІСЬКИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ (ОД).....	49
РИС. 24.КІЛЬКІСТЬ ПАСАЖИРІВ, ПЕРЕВЕЗЕНИХ МІСЬКИМ ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТОМ (млн.осіб.).....	50
РИС. 25. КІЛЬКІСТЬ ГОСТЕЙ В ГОТЕЛЯХ ТА АНАЛОГІЧНИХ ОБ'ЄКТАХ РОЗМІЩЕННЯ (ОСІБ).....	54
РИС. 26. ВВЕДЕННЯ НОВОГО ЖИТЛА В ЕКСПЛУАТАЦІЮ (М2).....	57
РИС. 27. ОБСЯГ РЕАЛІЗОВАНОЇ ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ (ТИС. ГКАЛ)	59
РИС. 28. ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ МІСТА СИСТЕМАМИ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА КАНАЛІЗУВАННЯ (км.).....	59
РИС. 29. СПОЖИВАННЯ ЕНЕРГОНОСІВ ЗА ОКРЕМИМИ ГРУПАМИ СПОЖИВАЧІВ.....	60
РИС. 30.ОСНОВНІ ВИДИ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ (%).....	61
РИС. 31. ЧИСЕЛЬНІСТЬ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ, ПРОФЕСІЙНО -ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 65	
РИС. 32. ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ЛІКАРЯМИ НА 10000 НАСЕЛЕННЯ (ОСІБ).....	67
РИС. 33. ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ СТАЦІОНАРНИМИ ЛІЖКАМИ НА 10000 НАСЕЛЕННЯ М.ЗАПОРІЖЖЯ	68
РИС. 34. ДИНАМІКА ВИКИДІВ ЗАБРУДНЮЮЧИХ РЕЧОВИН В АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ МІСТА (тис т/рік)	74
РИС. 35. ЗНАЧЕННЯ ІНДЕКСУ ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРИ (ІЗА) В НАЙБІЛЬШ ЗАБРУДНЕНИХ МІСТАХ УКРАЇНИ у 2016 році.....	76
РИС. 36. СКІД ЗАБРУДНЮЮЧИХ РЕЧОВИН У ВОДНІ ОБ'ЄКТИ М.ЗАПОРІЖЖЯ тис т/рік....	78

1. Характеристика міста та регіону

1.1. Коротка характеристика міста

Запоріжжя - місто обласного значення, адміністративний центр Запорізької області. Розташоване на головній водотранспортній магістралі - річці Дніпро. Є одним з найбільших адміністративних, індустріальних та культурних центрів півдня України. Четвертий за величиною індустріальний центр України з розвиненим машинобудуванням, чорною та кольоровою металургією, хімічною та будівельною промисловістю. Місто має річковий порт, міжнародний аеропорт і є важливим транзитним залізничним вузлом.

Разом із навколишніми поселеннями місто утворює Запорізьку агломерацію. Відповідно до Зведеної схеми районного планування України, Запоріжжя посідає важливе місце в регіональній системі розселення і виконує функції обласного, міжнародного і районного центрів, кожний з яких має свою зону міжселищного обслуговування. У зоні впливу Запоріжжя, як обласного центру, перебуває 14 міст, 22 селища міського типу, значна кількість сіл, де мешкає близько 1,7 млн. осіб. Очолювана Запоріжжям міжрайонна система розселення (приміська зона), вирізняється високим рівнем виробничо-господарського освоєння території, високою цінністю сільськогосподарських земель і природного середовища.

Приміська зона охоплює Запорізький, Вільнянський, Оріхівський, Василівський і Кам'янсько-Дніпровський адміністративні райони Запорізької області, загальна площа яких становить 760 тис. га. Тут розташовано 5 міст, 6 селищ міського типу і близько 300 сільських населених пунктів. Загальна чисельність населення агломерації становить близько 315 тис. осіб.

Особливістю міста Запоріжжя є те, що в ньому зосереджено близько 65% продуктивних потужностей області і близько 43% населення області.

Таблиця 1 Порівняння показників міста та області

Регіони	Площа, км ²	Площа у % до загальної площі країни	Наявне населення, осіб	У % до наявного населення країни	Щільність населення, осіб/км ²
м. Запоріжжя	331	0,0	750685	1,8	2267,9
Запорізька область	27180	4,5	1739488	4,1	64,0
Україна	603549	x	42584500	x	70,6

Нині місто Запоріжжя справедливо вважають промисловим, металургійним серцем України. Саме тут виплавляється більше третини всієї сталі, виробленої в країні, більше 17,0% чавуну, виробляється 75,0% високовольтної апаратури та 20,0% металоконструкцій. Завдяки роботі металургійного комплексу значною мірою наповнюється бюджети міста та країни. Запоріжжя один з небагатьох обласних центрів, який має позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, що в свою чергу збільшує валютний запас регіону та держави.

Економіка міста ґрунтується на металургійній галузі, машинобудуванні та енергетиці. Місто славиться такими відомими підприємствами як

ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» - одне з провідних металургійних підприємств України, яке входить до складу найбільшої гірничо-металургійної компанії - Групи Метінвест. ПАТ «Запоріжсталь» чітко тримає курс на підвищення ефективності модернізації устаткування, а також створення й поліпшення безпечних умов праці для працівників; ПАТ «Запорізький завод феросплавів» - провідний виробник феросплавів; ПАТ «Електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь» - виробник спеціальних сталей і сплавів, Запорізький титано-магнієвий комбінат - єдиний в Україні виробник губчатого титану, який також виробляє титанові зливки; ПАТ «Український графіт» - провідний виробник графітованих електродів для електричних печей.

Продукція більшості підприємств міста успішно конкурує на світовому ринку. Високоточне машинобудування представлено АТ «Мотор Січ» - одним з найбільших підприємств у світі з випуску авіаційних двигунів для літаків і гелікоптерів, а також промислового газотурбінного устаткування. ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» - єдине в Україні підприємство, що має повний цикл виробництва легкових автомобілів. ПАТ «Запоріжтрансформатор» - один з лідерів світового трансформаторобудування, який поставляє свою продукцію у більш, ніж 80 країн світу. ПАТ «Запоріжкран» є одним з найбільших кранобудівних підприємств (крани вантажопідйомністю від 5 до 1000 тонн). КП «Науково-виробничий комплекс «Іскра» - провідний розробник та виробник наземної радіолокаційної техніки оборонного комплексу України. Державне підприємство «Запорізький державний авіаційний ремонтний завод «МіГремонт» - спеціалізується на ремонті авіаційної техніки. ПрАТ «Запоріжжкокс» - одне з найбільших коксохімічних підприємств на території України. ПрАТ «Запоріжвогнетрив» - одне з найбільших підприємств в Україні з виробництва вогнетривких виробів і матеріалів високої якості, та єдине за видами й асортиментом продукції. ПАТ «ДТЕК «Дніпроенерго» - один з провідних українських виробників електроенергії та тепла, компанія-лідер серед п'яти теплових енергогенеруючих компаній країни. Дніпровська гідроелектростанція входить до складу найбільшої гідроенергуючої компанії України ПАТ «Укргідроенерго». ПАТ «Карлсберг Україна» - підприємство європейського рівня з виробництва пива та напоїв.

У 2014 році затверджено Муніципальний енергетичний план м.Запоріжжя (МЕП), а в березні 2015 року затверджено План дій сталого енергетичного розвитку м.Запоріжжя (SEAP), реалізація якого надасть можливість зменшити викиди CO₂. Основу МЕП і SEAP складають інвестиційні проекти загальною вартістю понад 1,3 млрд.євро за трьома основними проектними напрямками: термомодернізації громадських (бюджетної сфери) і житлових будівель; заміщення природного газу місцевим паливом і енергією в системі гарячого водопостачання; відновлювальна енергетика в житлово-комунальному господарстві. Наприкінці 2014 року м.Запоріжжя приєдналося до «Магдебурзького протоколу» і бере участь у спільній роботі з іншими

європейськими містами зі створення нового міжнародного стандарту сталого розвитку «Зелене місто». Крім цього, в 2014 році місто стало одним з переможців Проекту USAID «Муніципальна енергетична реформа в Україні», яким передбачено до кінця 2017 впровадження системи енергоменеджменту відповідно до з європейських стандартів, впровадження електронної системи моніторингу споживання енергоресурсів муніципальними об'єктами, залучення інвестицій у рамках Муніципального енергетичного плану міста Запоріжжя. У листопаді 2015 року м.Запоріжжя вступило до Асоціації «Енергоефективні міста України».

Місто є сакральним центром України, колискою становлення української державності, демократичних традицій та народовладдя. Такі видатні пам'ятки, як острів Хортиця, ДніпроГЕС, проспект Соборний є візитною карткою міста та надають йому неповторності.

Острів Хортиця - найбільший острів на Дніпрі (довжина 12,5 км, найбільша ширина до 2,5 км). Заповідник «Хортиця» занесений до державного реєстру нерухомих пам'яток України. На його території налічується 63 пам'ятки археології та історії, 33 з яких знаходяться на державному обліку. З північної частини острова відкривається чудова панорама на іншу візитну картку Запоріжжя - Дніпровську гідроелектростанцію. з бетонною дамбою в формі підкови довжиною 766 метрів. Запорізький дуб протягом століть був місцем паломництва мільйонів людей. Точний вік його сьогодні ніхто не знає. До речі, козаки свій легендарний лист турецькому султану писали саме під цим дубом. Запорізький дуб завжди був однією з головних визначних пам'яток козацтва. Вражає архітектурний ансамбль головної вулиці міста, проспекту Соборного - однієї з найбільших вулиць у Європи. Протягом майже 11 км можна спостерігати симбіоз дореволюційної архітектури (цегельний стиль), довоєнної (конструктивізм) і повоєнної архітектури (сталінський ампір). Серед найбільш яскравих пам'яток архітектури проспекту - будинки Лещинського і Бадовського, Свято-Покровський собор, будинки Вегмана, Козлінера, будинки Орлова, концертний зал ім. Михайла Глінки тощо. Головну вулицю Запоріжжя прикрашають численні площі, сквери і фонтани, серед яких Фонтан Життя на пл.Маяковського.

1.2. Інформація про орган місцевого самоврядування

Запорізьку міську раду представляють 64 депутати. У міській раді сформовано депутатські групи і фракції: «Об'єднання «Самопоміч» (6 депутатів); «ВО «Батьківщина» (6 депутатів); «УКРОП» (7 депутатів); «Нова політика» (9 депутатів); «Солідарність» (7 депутатів); «Наш край» (6 депутатів); «Опозиційний блок» (20 депутатів); Позафракційні (3 депутати).

Депутатський корпус обрано у повному складі та створено вісім постійних комісій:

- з питань депутатської діяльності, регламенту, законності, правопорядку та запобігання корупції;
- з питань освіти, науки, культури, спорту, молоді та туризму;

-
- з питань соціального та економічного розвитку, бюджету і фінансів;
  - з питань життєзабезпечення міста;
  - з питань комунальної власності, ресурсів, приватизації, архітектури та земельних відносин;
  - з питань регуляторної політики, розвитку підприємництва, торгівлі, послуг та захисту прав споживачів;
  - з питань охорони здоров'я та соціального захисту населення;
  - з питань екології.

Виконавчий комітет Запорізької міської ради складається з 16 осіб (у тому числі представники виконавчих органів міської ради, підприємств та організацій міста).

До структури виконавчих органів Запорізької міської ради входять департаменти і управління та районні адміністрації по 7 районах міста. Структурні підрозділи, які функціонально мають здійснювати безпосередній моніторинг процесів благоустрою та архітектурно-будівельного контролю мають статус інспекцій.

Згідно з рішенням Запорізької міської ради від 27.04.2016 №36 «Про структуру виконавчих органів Запорізької міської ради, загальну чисельність апарату Запорізької міської ради та її виконавчих органів» (зі змінами) загальна чисельність апарату Запорізької міської ради та її виконавчих органів становить понад 1805 осіб.

Місто Запоріжжя поділено на 7 адміністративних районів (Вознесенівський, Дніпровський, Заводський, Комунарський, Олександрівський, Хортицький, Шевченківський). У районах створено районні адміністрації, які забезпечують функції взаємодії з громадськістю, органами самоорганізації населення в питаннях життєзабезпечення та благоустрою міста.

1.3. Інформація про об'єднання громадян і засоби масової інформації

Інформаційна політика в місті представлена широким спектром друкованих, телевізійних, електронних ЗМІ, два з яких є комунальними, решта - приватні компанії. Місто має розгалужену та активну мережу інституцій громадянського суспільства. Всього список налічує близько 800 організацій, разом із тими, що легалізовані шляхом заявлення про заснування. Вони мають найширший спектр діяльності. Важливо відзначити, що серед загального списку громадських організацій представлені як загальноукраїнські, так і організації, створені за ініціативи громадськості міста. Однак переважно це організації, які мають статус загальноукраїнських. Слабко представлені громадські організації спортивного, екологічного характеру, або такі, чия діяльність спрямована на розвиток демократичних цінностей.

Найстарішою організацією є Запорізьке обласне відділення українського товариства дружби та культурних зв'язків із зарубіжними країнами (1992 рік реєстрації). Численними є ветеранські організації. Незначна кількість організацій спрямована на захист інтересів осіб із інвалідністю, жінок. Найбільш активними є трохи більше 90 громадських організацій. Важливе

місце в громадському житті посідають організації культурологічного характеру, які розбудовують креативний простір міста.

1.4. Історична довідка

Територія сучасного Запоріжжя з найдавніших часів приваблювала людей чудовими можливостями для організації поселень, перші з яких, за свідченнями археологів, з'явилися на острові Хортиця ще п'ять тисяч років тому. З того часу територія періодично заселялася представниками багатьох етносів, оскільки Запоріжжя знаходилося в центрі постійних цивілізаційних переміщень.

За часів Великого переселення народів, у VII ст. своє поселення заснували булгари, пізніше, за часів Київської Русі територію сучасного Запоріжжя освоювали як південний форпост давньої держави.

Подією загальноукраїнського значення стало формування з окремих козацьких загонів та промислових артільей соціально-політичної та військової організації запорозького козацтва - Запорозької Січі («Війська Запорозького Низового Козацтва»).

Запорозька Січ стала першим на території України політичним формуванням з усіма ознаками республіки. Вона довго зберігала свою незалежність та займала визначне місце в міжнародних відносинах - європейські держави встановлювали з нею дипломатичні відносини та шукали військового союзу.

Починаючи з XV ст., за цією територією міцно закріпилася слава козацьких земель. Історія міста Запоріжжя сягає коріннями в багату історію запорозького козацтва. Історичні та археологічні дослідження підтверджують, що наприкінці XV - початку XVI століть господарями земель за дніпровськими порогами стали запорізькі козаки.

Неприступний острів Хортиця перетворився на один із центрів формування козацького війська, яке стало грізною силою у боротьбі українського народу за свою незалежність.

Саме майбутньому місту Запоріжжю судилося стати колискою української демократії, оскільки запорізькі козаки першими створили на території України політичне формування з усіма атрибутами республіки. Знищення козацтва як явища, та його оплоту - Запорозької Січі за часів Російсько-турецьких воєн наприкінці XVIII ст., та будівництво починаючи з кінця 1770 року Олександрівської фортеці - однієї із семи в системі Дніпровської оборонної лінії, стало початком російського панування на цих територіях.

У XVIII столітті Олександрівськ стає торговим центром за дніпровськими порогами, цьому сприяли річкові шляхи басейну Дніпра, які сходилися біля порогів, а також два сухопутних тракти. Щороку в місті проводилися 4 торговельних ярмарки. У 1800 році Олександрівська фортеця втратила статус військового об'єкту.

Важливою віхою у розвитку Олександрівська стало відкриття дільниці залізниці Лозова-Олександрівськ у 1873 році. Починає визначатися промислова спеціалізація міста. Провідною галуззю стало сільськогосподарське машинобудування, було створено нові підприємства й інших галузей.

Поблизу міста Олександрівська існувало велике село Вознесенка, засноване ще у 1596 р. (сучасна територія центру м. Запоріжжя). У Вознесенці в різні часи мешкало 1,5 - 4 тис. осіб, була церква, магазин, школа, розвинута торгівля. Крім того, пізніше заснована низка німецьких менонітських колоній Хортицької волості (Кічкас (Ейнлаге), колонія Хортиця, Розенталь, Шенвізе).

У 1873 році завдяки прокладанню залізниці місто поступово перетворилося на важливий транспортний вузол, де вантажі перевантажувалися із залізниці на річковий транспорт, що слідував на Одесу. Потужний поштовх до подальшого розвитку промисловості дало місту спорудження у 1902 році залізниці, що поєднала місто з Криворізьким та Донецьким басейнами. З тих часів розпочалася історія міста як металургійного та логістичного центру. Особливо активно у XX ст у місті будувалися металургійні та машинобудівні підприємства.

Місто Запоріжжя стає одним із полігонів, де втілювалися стратегічні плани індустріалізації СРСР. У 1927 році розпочалося будівництво Дніпровської гідроелектростанції (основного об'єкту плану «ГОЕЛРО») - самої могутньої гідроелектростанції в Європі на той час. Разом з тим, прискореними темпами споруджувався комплекс нових металургійних гігантів: «Запоріжсталь», «Дніпроспецсталь», Алюмінієвий комбінат, завод феросплавів, Запорізький вогнетривкий завод, Дніпровський електродний завод (нині ПАТ «Український графіт») трохи згодом - Титано-магнієвий комбінат, коксохімічний завод. Усю номенклатуру металургії, від чорної до кольорової, було сконцентровано в одному місті. Запоріжжя стає металургійною столицею Радянського Союзу.

Після Другої світової війни відродження запорізького індустріального комплексу відбувається швидкими темпами, внаслідок чого підприємства чорної та кольорової металургії були успішно відбудовані та оновлені.

Нині Запоріжжя є великим індустріальним центром південного сходу України. На його території працюють понад 280 промислових підприємств. У місті зосереджений металургійний, машинобудівний і енергетичний комплекси державного значення. Щороку місто виробляє більше третини всієї української сталі, майже 75,0% високовольтної апаратури, більше 17,0% українського чавуну та біля 20,0% металоконструкцій. Визначальний вплив на ситуацію у промисловості міста має цінова кон'юнктура на основні експортні позиції (сталь, чавун, прокат) та попит на продукцію машинобудування. Негативним фактором є перевага сировинної складової у виробництві та експорті продукції.

Місто посідає одне з перших місць в Україні за промисловим потенціалом. Продукція запорізьких підприємств користується попитом не тільки у країнах Європи, але й за її межами. Однак трансформація глобальної економіки неминучо впливатиме на структуру економіки міста в майбутньому. Необхідність гнучко реагувати на виклики, які формулює життя, зробили сакральний центр українства динамічним та готовим до розвитку.

Запорізький край багатий на пам'ятки архітектури, яких на території міста налічується 189, з них археології - 6, історії - 148, монументального мистецтва - 11.

Історичним символом і офіційним атрибутом місцевого самоврядування Запоріжжя є двокольоровий герб із зображенням схрещених козацьких мушкетів і лука з трьома стрілами. Прапор Запоріжжя - малинового кольору, символізує

козацьку вольницю і кров, пролиту за незалежність України.

1.5. Коротка характеристика Запорізької області

Запорізька область розташована на південному сході України, займає головним чином лівобережну частину басейну нижньої течії Дніпра з адміністративним центром у - місті Запоріжжя. На півночі і північному заході межує з Дніпропетровською областю, на заході з Херсонською областю, на сході з Донецькою областю, а на півдні її узбережжя омиває Азовське море, берегова лінія якого в межах області перевищує 300 км. Протяжність з півночі на південь 208 км, із заходу на схід 235 км. Загальна площа території області 27180 км², м. Запоріжжя - 331 км², що складає 1% від території області, однак на території міста проживає 43% її населення. Система розселення області є типовою для більшості областей України, однак, як і в інших південних областях, характеризується відносно невеликою кількістю міст в системі розселення. Адміністративно-територіальний устрій області в цілому типовий для України - 20 сільських районів, 5 міст обласного значення. Райони області у своїй більшості близькі за територією, проте суттєво відрізняються за чисельністю населення та щільністю населення. Всього в області 14 міст, із них 9 - міст районного значення (Василівка, Вільнянськ, Гуляйполе, Дніпрорудне, Кам'янка-Дніпровська, Молочанськ, Оріхів, Пологи, Приморськ), 66 селищ і 870 сіл.

Статеві-вікова піраміда населення виглядає відносно симетричною у молодших вікових демографічних групах (0-15 років). Слід відмітити розширення діаграми у віковій групі 20-30 років, 50-65 років та у віковій групі 73-79 років, особливо жіночої частини населення. Найбільш помітною диспропорцією між чоловічим населенням і жіночим є у віковій групі старше 65 років, де чоловіків майже вдвічі менше, ніж жінок.

Значною мірою структура населення та розселення області склалися під впливом економічних процесів, які були наслідком формування структури економіки області з ухилом на домінування підприємств важкої промисловості. Запорізька область є одним з найбільш розвинених промислових регіонів України із значним виробничим потенціалом. Обсяг валового регіонального продукту області за підсумками 2015 року складав у фактичних цінах 89061 млн. грн. і збільшився в порівнянні з 2014 роком на 35,0%. Загальний внесок області у ВВП України склав 4,5%.

Основу промисловості області складає машинобудівний, енергетичний та металургійний комплекси, переважна більшість промислових підприємств сконцентрована в м.Запоріжжі. У регіоні виробляється четверта частина усієї електроенергії країни, основним виробником якої є Запорізька атомна станція. У структурі виробництва товарів народного споживання частка продовольчих

товарів складає 56%. Загалом, у регіоні функціонують більше 357 великих та середніх і 875 малих промислових підприємств.

За обсягами реалізації промислової продукції область у 2016 році посіла 4 місце серед областей України. Загальний обсяг реалізованої промислової продукції складав 143,2 млрд. грн., або 8,1 % обсягу реалізації по Україні.

Підприємствами області вироблено 24,2% загального обсягу електроенергії в Україні, високовольтної апаратури - 70,0%, сталі - 37,0%, чавуну - 15,3%, прокату чорних металів - 29,4%.

Індекс обсягу промислового виробництва за 2016 рік становив 96,7%. Зростання виробництва порівняно з 2015 роком відбулося у харчовій промисловості на 1,3%, виробництві коксу та продуктів нафтоперероблення - на 5,4% та у виробництві гумових і пластикових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції - на 8,9%.

Скорочення загального обсягу промислового виробництва по області (на 3,3%) насамперед обумовлено зменшенням виробництва у найбільш впливовому виді промислової діяльності області - постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (на 13,6%), що зумовлено збільшенням тривалості планово-попереджувальних ремонтів у 2016 році на ВП «Запорізька АЕС» ДП «НАЕК «Енергоатом» енергоблоків № 1 (грудень 2015 року - вересень 2016 року) і № 2 (лютий-жовтень 2016 року) з метою продовження їх терміну експлуатації, а також збільшенням обмежень по лініях електропередач, переглядом диспетчерського графіку навантаження в енергосистемі.

Скорочення також спостерігалось у інших галузях переробної промисловості, зокрема у:

- металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування - на 0,9%;
- машинобудуванні, крім ремонту і монтажу машин і устаткування - на 1,3%;
- текстильному виробництві - на 4,1%;
- виробництві хімічних речовин та хімічної продукції - на 7,6%;
- виробництві виробів з деревини, паперу та поліграфічній діяльності - на 3,7%.

Загальні причини зниження обсягів виробництва, актуальні для більшості галузей промисловості: переорієнтація на інші ринки збуту, відсутність замовлень на внутрішньому ринку, високі тарифи на енергоресурси та залізничні перевезення, високі відсоткові ставки на кредитні ресурси.

У загальному обсязі реалізованої промислової продукції Запорізької області за 2016 рік питома вага м. Запоріжжя в металургії складає 98,6%, машинобудуванні - 84,1%, харчовій промисловості - 51,1%, енергетиці - 42,4%. В економіку міста залучено 94,0% від обсягу прямих іноземних інвестицій області. Крім того, стан промисловості області залежить від діяльності економіко-визначальних підприємств міста. Тому можна з певністю стверджувати, що економіка м. Запоріжжя інтегрована в економіку Запорізької області.

Серед ста найбільших промислових підприємств України в верхній частині списку впевнено зберігають своє місце ПАТ «Запоріжсталь», що є єдиним в Україні підприємством по виробництву тонколистового прокату з неіржавіючих і легованих сталей, високоекономічних гнутих профілів, консервної жерсті, тонколистового прокату з полімерним покриттям; ПАТ «Дніпроспецсталь» і ПАТ «Запорізький завод феросплавів». У обласному машинобудуванні слід виділити ПАТ «Запорізький автомобільний завод», АТ «Мотор Січ» та ПАТ «Запоріжтрансформатор».

Запорізький абразивний комбінат є провідним підприємством країни по виробництву інструменту на основі синтетичного корунду. ПАТ «Запоріжтрансформатор» спеціалізується на виробництві унікальних силових трансформаторів по індивідуальних замовленнях і є найбільшим серед всіх країн СНД. Хімічну промисловість в області представляють 8 підприємств, з яких унікальне - ЗДП «Кремнійполімер».

Енергетичну галузь Запорізького краю представляють ВП «Запорізька АЕС», ТОВ «Токмак Солар Енерджи», ТОВ «Вінд Пауер» ДТЕК.

У жовтні 2012 року відбулося відкриття першої черги комплексу сонячних електростанцій «Токмак Солар Енерджи» потужністю 1,5 МВт. У грудні 2012 року відкрита друга черга потужністю 2,5 МВт. У липні 2013 року відбувся запуск третьої черги потужністю 6 МВт. Загальна потужність станції становить 10 МВт. Наразі «Токмак Солар Енерджи» приступило до впровадження проекту сонячної електростанції потужністю 50 МВт.

У липні 2011 року ТОВ «Вінд Пауер» розпочато будівництво Ботієвської вітрової електростанції у Приазовському районі. У квітні 2014 року введено в дію Ботієвську ВЕС (65 вітрових агрегатів, 200 МВт). Ботієвська ВЕС входить до складу вітропарку ДТЕК Приазовський, що включає Бердянську ВЕС (150 МВт) і Приморську ВЕС (200 МВт). Загальна потужність вітропарку складе 550 МВт. На цей час ці станції знаходяться на стадії девелопменту проектів будівництва.

Будівництво Ботієвської ВЕС - один з найбільших інвестиційних проектів ДТЕК. Інвестиції в будівництво станції встановленою потужністю 200 МВт, склали близько 3,5 млрд. грн. Сьогодні Ботієвська вітрова електростанція - найбільша вітроелектростанція в Україні, входить в 5 найбільших ВЕС Центральної та Східної Європи. У планах компанії ТОВ «Вінд Пауер» - розширення Ботієвського енерговузла на 300 МВт.

Сільське господарство

Природно-кліматичні умови дозволяють вирощувати в області майже всі сільськогосподарські культури, отримуючи високі врожаї. Умовно область поділяється на три природно-сільськогосподарські зони: степову (50,8%), степову посушливу (34,8%) та сухостепову (14,4%) зони.

Запорізька область виробляє близько 3,5% валової продукції сільського господарства України, в тому числі понад 13% загальноукраїнського виробництва соняшника. Площа сільськогосподарських угідь області складає

2246,3 тис. га, або 5,4% сільгоспугідь України. Усі агрокліматичні зони мають сприятливі умови для вирощування овочів та баштанних культур.

Транспортна мережа

Запорізька область має розвинуту транспортну систему, яка задовольняє потреби території. Мережа шосейних трас довжиною 6683,0 км. зв'язує всі населені пункти області. Через територію області проходять стратегічні траси, такі як: Одеса - Мелітополь - Новоазовськ, Харків - Сімферополь - Севастополь, Бориспіль - Дніпро - Запоріжжя. Розгалужена мережа залізниці з'єднує міста області з містами України та країнами СНД. На долю автомобільного та залізничного транспорту припадає велика частка як вантажних, так і пасажирських перевезень. Постійно зростає кількість агентств, які надають послуги з міжнародних автоперевезень.

Важливу роль у транспортній системі області відіграє Запорізький аеропорт, який має статус міжнародного і посідає одне з провідних місць в Україні за інтенсивністю потоку пасажирів. Підприємство має договірні відносини з 46 авіакомпаніями в тому числі такими як: АК «Мотор Січ», АК «МАУ», АК «АзурЕйр», АК «Атлас Джет», АК «ПегасусЕйрлайнс», АК «ТуркішЕйрлайнз», АК «Windrose» та інші. Також аеропорт є в м.Бердянську.

Не менш важливе значення в транспортній системі Запорізької області відіграє велика суднохідна артерія - р. Дніпро, яка тече по території області з півночі на південь.

Значна частка загального потоку вантажу області приходить на Запорізький річковий вантажний порт, який є спеціалізованим по переробці промислових, у тому числі металургійних вантажів. Бердянський морський порт (на Азовському морі) є морськими воротами в Запорізьку область. Термінали та інше портальне обладнання дозволяють приймати та зберігати всі види вантажу, окрім наливного, та обслуговувати всі типи суден, у тому числі річкові та океанські.

Проблеми розвитку Запорізької області

Однак, слід відзначити, що соціально-економічний розвиток області має низку проблем, а саме:

- значний рівень техногенного навантаження на навколишнє природне середовище та загострення екологічних проблем.
  - висока концентрація найбільш екологічно-небезпечних галузей промисловості на території області обумовлює віднесення області до найбільш техногенно навантажених регіонів України.
  - висока ресурсо- й енергоємність виробництва та значний ступінь зносу основних фондів.
  - у промисловому комплексі області переважають галузі, що виробляють продукцію проміжного споживання, яка має високу енерго- і матеріаломісткість та низьку ефективність для забезпечення валової доданої вартості. Це зменшує конкурентоспроможність підприємств області на світових ринках. Найбільший
-

знос основних засобів - у промисловості, на транспорті, в житлово-комунальному господарстві, закладах охорони здоров'я.

- низька інноваційна активність, слабе впровадження новітніх технологій та зниження інвестиційної активності у розвиток матеріального виробництва та бізнесу.

- недостатньо розвинена мережа збуту, інфраструктура переробки та зберігання сільськогосподарської продукції. Незначний рівень диверсифікації експортної орієнтації підприємств області.

- проблема утилізації промислових і твердих побутових відходів. Область не має свого заводу з переробки ТПВ, полігони ТПВ здебільш не відповідають екологічним нормам, подрібненість АТУ та слабкі сільради не сприяють організації системи збору та утилізації ТПВ.

- недостатня реалізація наявного рекреаційного та історико-культурного потенціалу області, низький рівень якості курортно-туристичних послуг.

Соціально-економічний комплекс Запорізької області відіграє важливу роль у загальнодержавній економіко-соціальній важелі та суттєво впливає на міжнародний розподіл праці.

1.6. Коротка характеристика міст - конкурентів

Оскільки місто Запоріжжя останнім часом розвивалося як місто - платформа для розвитку важкої промисловості, відповідно міста в Україні, які є основними конкурентами за інвестиціями, людським капіталом, мають схожу структуру економіки та соціуму.

Таблиця 2 Порівняння з містами-конкурентами

Показники	Харків			Дніпро			Запоріжжя			Кривий Ріг		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Територія, км ²	350	350	350	405	405	405	331	331	331	415	415	415
Населення	1453517	1450361	1439036	989769	983836	976525	761993	756927	750685	647727	642333	636294
Зареєстровані безробітні	8838	8182	5581	6194	6796	4819	9399	7647	5260	4449	5323	4118
Середня заробітна плата	3270	3840	4605	3570	4266	5018	3612	4470	5380	4153	4965	5670

Найбільшу територію має м.Кривий Ріг, найменшу - м.Запоріжжя. Однак площа міста Кривого Рогу є значною за рахунок кар'єрів, які знаходяться в межах міста.

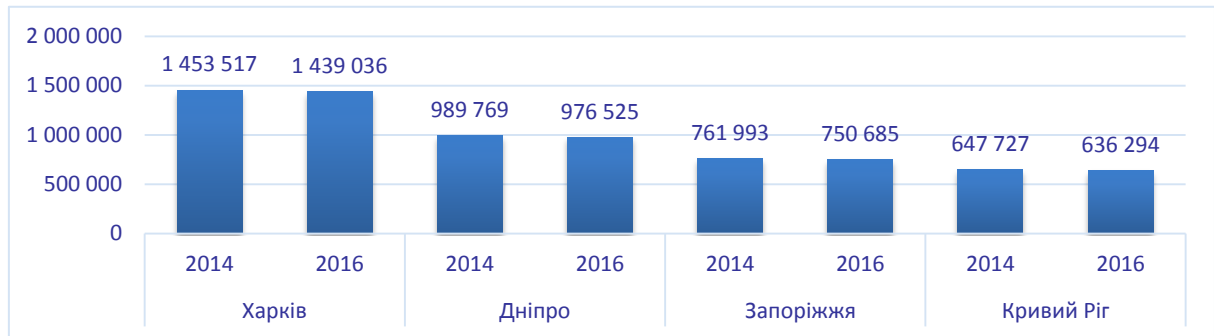
Найбільшим містом за кількістю населення є м.Харків, найменшим - Кривий Ріг. Однак тут важлива динаміка збільшення/зменшення кількості населення

За останні роки усі міста мають відмінне сальдо, однак воно є меншим у міст, які порівнюються, ніж в цілому по Україні.

Так, у м.Харкові скорочення населення склало 0,1% від загальної кількості населення, у м.Запоріжжі цей показник склав 1,5%. У Дніпрі цей показник дорівнює 1,3%, а у Кривому Розі - 1,8% до загальної кількості

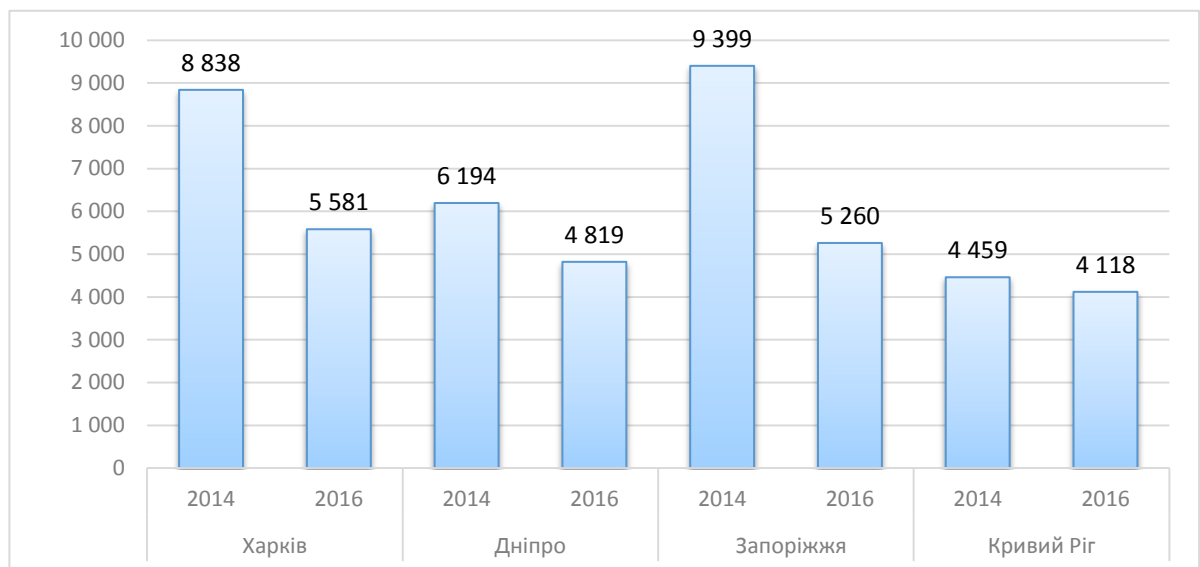
населення. Таким чином, скорочення населення є найменшим у Харкові. Запоріжжя займає третю позицію в групі досліджуваних міст.

Усі міста в силу демографічної структури населення мають потенціал до розвитку.

Рис. 1. Кількість населення у містах конкурентах у 2014, 2016 роках (осіб)

Зареєстроване безробіття серед чотирьох вказаних міст скоротилося у всіх містах. Якщо у 2014 році м.Запоріжжя мало вищий відсоток зареєстрованого безробіття, ніж у м.Харкові, то в 2016 році ці показники є нижчими (Рис.2).

Рис. 2. Динаміка зміни зареєстрованого безробіття у містах конкурентах (осіб)

Рівень заробітної плати м.Запоріжжя за 2016 рік перевищує відповідний показник наступних міст: Дніпро - на 7,2%, Харкова - 16,8% та на 5,1% менше, ніж у Кривому Розі.

Оскільки крім природніх причин зміни кількості та структури населення сьогодні значну роль відіграє міграція, наводимо дані щодо настроїв населення, його ставлення до міста, в якому вони проживають за результатами соціологічного дослідження, яке проводилося у 2016 році. На запитання: «Якби у Вас був шанс, що би Ви обрали?», готові покинути місце проживання (відповідне місто): Дніпро 31%, Запоріжжя 39%, Харків – 20%, Кривий Ріг - не досліджувався.

Важливим показником конкурентоспроможності території є рівень життя (економічне становище сімей у містах України). Його оцінили як таке, що

«дещо погіршилося», і «набагато погіршилося»: у Дніпрі - 79% респондентів, Запоріжжі - 84% респондентів, Харкові - 84% респондентів.

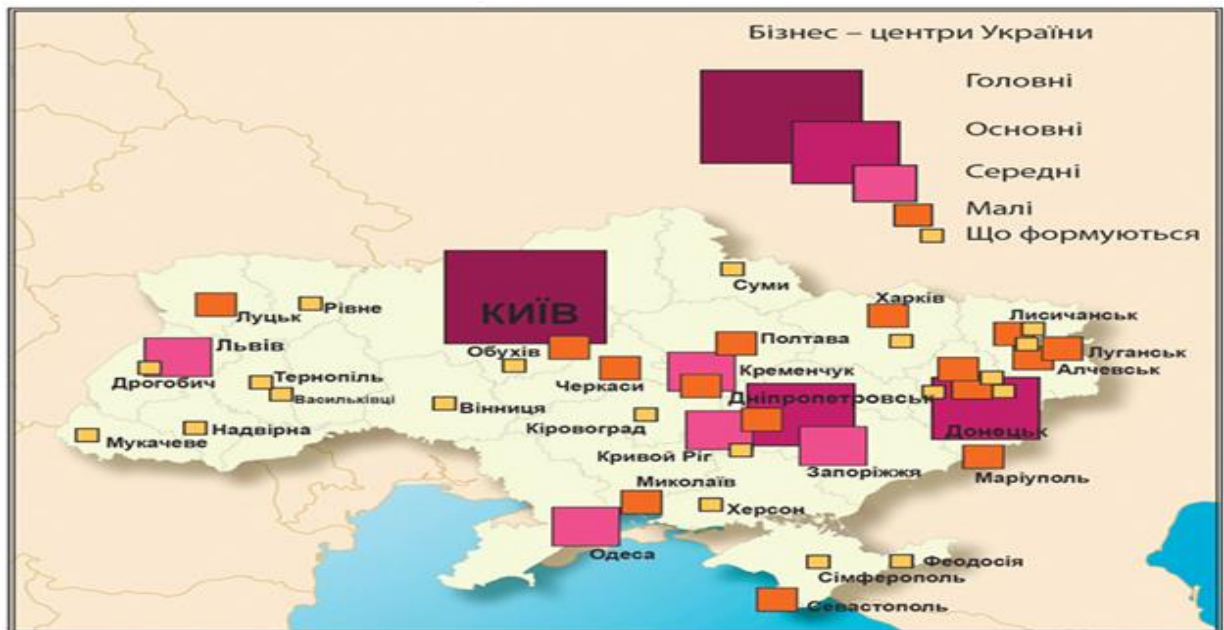

Рис. 3. Місце Запоріжжя серед бізнес-центрів України

З точки зору розвитку території як бізнес-центру дослідники відносять Дніпро до основних бізнес-центрів, Запоріжжя до середніх, Харків до малих, а Кривий ріг, до таких, що тільки починають формуватися. (Рис.3). Однак, з огляду на перспективи розвитку як бізнес-центру, м.Запоріжжя може конкурувати також із м.Одесою.

2. Земельні та природні ресурси

2.1. Земельні ресурси і територія міста

Забудова міста представлена компактною відкритою структурою і розташована на обох берегах р. Дніпра. Лівобережна частина - лінійна і дуже неоднорідна за функціональним зонуванням. Селітебні території, що розчленовуються транспортними і комунікаційними коридорами, витягнуті уздовж берегів і безпосередньо примикають до промислових територій. Як наслідок, значна частина житлової забудови (до 70%) розташована у зонах впливу промислових підприємств. Центр міста - площа Фестивальна. Правобережна частина міста більш компактна й однорідна за функціональним зонуванням. Промислові підприємства Хортицького району, які є «чистішими» в екологічному плані виробництвами, не здійснюють негативного впливу на житлову забудову. Проте, правобережна частина, будучи відносно сприятливою в екологічному плані, не має досить розвинених транспортних зв'язків з промисловими районами міста, котрі розташовані в його лівобережній частині, та центром Запоріжжя. На цей час місто має невеликий резерв вільних територій в існуючих межах. Серед територій, можливих до освоєння під селітебну забудову, можна виділити невеликі ділянки в прибережній частині лівого берега (вулиця Скельна, Центральний бульвар), райони наміву Миколаївської заплави (житловий масив «Південний»), у правобережній частині (мікрорайон Бородінський, Хортицький житловий масив, Верхня Хортиця). Окрім цього існує невеликий резерв територій у районах можливої реконструкції (Старе місто, Павло-Кічкас).

Місто розділене на 7 адміністративних районів: Олександрівський, Заводський, Комунарський, Дніпровський, Вознесенівський, Хортицький, Шевченківський.

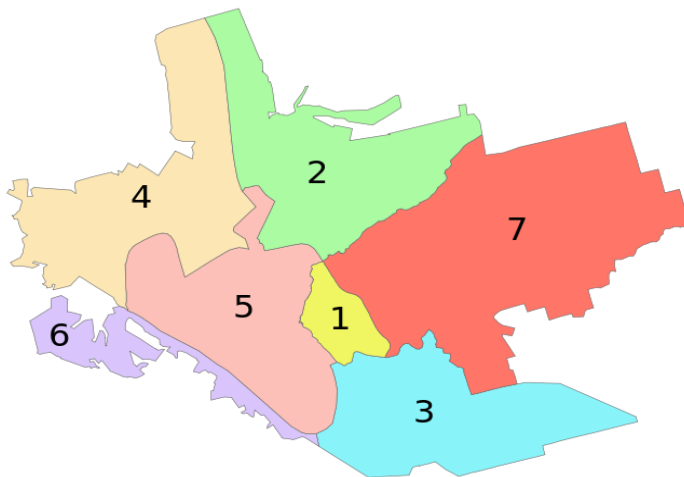

Рис. 4. Адміністративний поділ міста Запоріжжя

Найменш населені - Олександрівський район (центр міста) та Заводський райони (промислова зона). Решта районів міста заселені більш - менш рівномірно.

Територія м.Запоріжжя в межах міської ради становить 33155 га. Показник витрати території на 1000 жителів - 39 га, що приблизно збігається з такими ж

показниками по міських поселеннях України (40 га) у цілому і містах такого ж рівня (Дніпро - 33 га).

Значні території (більше 4 тис. га) зайняті водними просторами (12,8%), близько 8 тис.га займають промислові, комунально-складські об'єкти, спецтериторії, 17,6% міських земель використовується в сільському господарстві. Вільні міські землі, що становлять 1,6% від усієї території міста Запоріжжя, роздроблені і дисперсно розташовані в плані міста.

2.2. Містобудівні документи

Відповідно до ст. 173,174 Земельного кодексу України, межі міст встановлюються або змінюються на підставі проектів землеустрою, які складаються згідно з затвердженими генеральними планами міст. Рішення про встановлення або зміну меж міст за результатами погодження на місцевому рівні приймає Верховна рада України.

На підставі затвердженого у 2004 році генерального плану розвитку міста Запоріжжя, у 2006 році за дорученням Запорізької міської ради ДП «Запорізький науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» було розроблено проект землеустрою щодо зміни межі міста Запоріжжя згідно з вимогами наказу Держкомзему України від 10.07.2008 №165 «Про затвердження Методичних рекомендацій з розробки проекту землеустрою щодо встановлення або зміни меж населеного пункту».

Протягом 2007 року було проведено низку робочих зустрічей на рівні сільських рад, районних адміністрацій та районних рад Вільнянського та Запорізького районів щодо розгляду проектної документації. За результатом, проектна межа міста була погоджена частково, що не дозволяло розпочати роботи з подальшого затвердження проекту. Крім того, Розумівська та Новоолександрівська сільські ради вимагали перегляду існуючої межі міста, встановленої у 1968 році.

Дане питання було винесено на розгляд земельної комісії Запорізької обласної ради, але підтримки не одержало. Таким чином, межа міста Запоріжжя залишилась без змін.

Основним видом містобудівної документації на місцевому рівні, призначеної для обґрунтування довгострокової стратегії планування та забудови території населеного пункту - є Генеральний план населеного пункту, відповідно до ст.17 Закону України « Про регулювання містобудівної діяльності».

Після набрання чинності рішення Запорізької міської ради від 27.09.2017 «Про затвердження містобудівної документації «Проект внесення змін до генерального плану міста Запоріжжя» та внесення змін до генерального плану міста Запоріжжя, затвердженого рішенням Запорізької міської ради від 15.09.2004 №4», в місті Запоріжжя діє генеральний план від 15.09.2004 №4 зі змінами, затвердженими вищезазначеним рішенням.

Відповідно до п.1 ст.18 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» «план зонування території розробляється на основі генерального плану населеного пункту (у його складі або як окремий документ), плану земельно-господарського устрою та містобудівного кадастру з метою визначення умов та обмежень використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон».

Відповідно до Договору, укладеного між Департаментом та Державним підприємством Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «Діпромісто» ім. Ю.М. Білоконя на надання послуг розроблення плану зонування території міста Запоріжжя (доопрацювання матеріалів плану зонування території м.Запоріжжя), на сьогоднішній день триває робота з розроблення плану зонування території м.Запоріжжя. Орієнтовний термін прийняття матеріалів плану зонування території міста Запоріжжя - листопад-грудень 2017 року.

Крім того, відповідно до Програми раціонального використання території та комплексного містобудівного розвитку міста Запоріжжя на 2017-2019 роки, з метою реалізації прав учасників бойових дій та на виконання Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», в 2017 році запланована розробка 2 детальних планів території міста Запоріжжя в районі вулиці Військбуд та в районі Донецького шосе та вздовж вулиці Етюдної. В 2018 році даною Програмою передбачено розробку детальних планів ще 9 територій міста Запоріжжя загальною площею 430 га.

2.3. Природні ресурси

Зосереджені на території Запорізької області природні ресурси є основою для розвитку металургії та енергетики. Ці галузі економіки є сталими через достатній рівень забезпеченості ресурсами на тривалий час у перспективі.

Так, мінеральні ресурси представлені багатими покладами рудних корисних копалин, зокрема залізних і марганцевих. Частка регіону в сумарних запасах мінеральної сировини в Україні становить: пегматит - 88,06%, апатит - 63,42%, марганцева руда - 69,1 %, вторинні каоліни - 22,9 %, вогнетривкі глини - 8,6%.

У регіоні мають місце значні запаси залізних і марганцевих руд, гранітів. Запорізька область поставляє на внутрішній і зовнішній ринки залізну руду, каоліни, вогнетривку глину, формувальні піски, будівельні й облицувальні камені. Визначено перспективи розробки нових видів корисних копалин: газу, графіту, золота й алмазів.

Білозерський залізорудний район розташований в Запорізькій області, на південному схилі Українського щита, простягається він в субмеридіональному напрямку на 65 км, при ширині 5-20 км. Приазовський залізорудний район розташований на півдні Запорізької і Донецької областей, в межах південно-східної частини. Загальна площа району 360 км².

Сумарно ці два родовища складають 4,3 млрд т. та придатні до одержання залізорудних концентратів з вмістом заліза 69-72%, або навіть не потребують збагачення та які придатні для якісної металургії.

Однак крім корисних копалин важливим ресурсом не тільки Запорізької області, а і міста Запоріжжя є земельні ресурси. Територія міста знаходиться у Донецько-Дніпровському природно-сільськогосподарському окрузі, який є, і в подальшому може бути джерелом сировини для сільгосппереробки.

2.4. Кліматичні умови

Клімат - атлантично-континентальний, з вираженими в літній період посушливими суховійними явищами, які в окремі роки виявляються особливо інтенсивно. Літо тепле, зазвичай починається в перших числах травня і триває до початка жовтня, охоплюючи період близько п'яти місяців. Зима помірно м'яка, часто спостерігається відсутність стійкого сніжного покриву. У середньому, висота сніжного покриву становить 14 см, найбільша - 35 см. Середня річна температура +9,0 °С, середня температура в липні +22,8 °С, а в січні - 4,9 °С. Середня глибина промерзання ґрунту - 0,8 м, максимальна - близько 1 м. За умовами забезпеченості вологою територія міста належить до посушливої зони. Середньорічна кількість опадів становить 443 мм, а випаровування з поверхні суходолу - 480 мм, з водної поверхні - 850 мм. При цьому влітку часто спостерігаються зливи, що сильно розмивають поверхню ґрунту.

Відносна вологість повітря о 13 годині становить 60%, найменша - 40% - спостерігається в липні-серпні. Переважні напрямки вітру в теплий період - північний і північно-східний, у холодний період - північно-східний і східний. Середня швидкість вітру становить 3,8 м/сек., посилюючись до 4,2 м/сек. на околицях міста. Максимальна швидкість вітру, до 28 м/сек., спостерігається один раз на 15-20 років.

Щороку, у середньому, місто вкрито туманом 45 днів на рік. Найбільше число туманів - 60 на рік.

---

3. Населення і трудові ресурси

3.1. Чисельність населення і демографічна ситуація

Запоріжжя - шосте за населенням місто України. Станом на 1 січня 2017 року населення Запоріжжя налічувало 750685 осіб. За останні шість років населення міста скоротилося на 21942 осіб, не враховуючи тимчасово переміщених осіб (Рис.5). З урахуванням 31 277 осіб офіційно зареєстрованих переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей воно складатиме 781962 осіб.

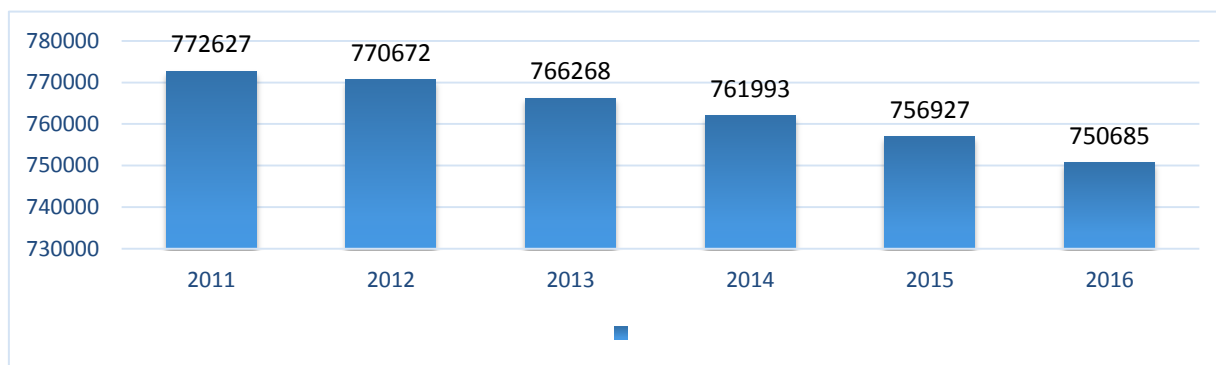

Рис. 5. Динаміка розвитку населення міста Запоріжжя (осіб)

У м.Запоріжжі триває багаторічна тенденція скорочення чисельності населення за рахунок усіх складових демографічного розвитку: народжуваності, смертності та міграції.

Станом на 01.01.2017 у місті мешкало 750,685 тис.осіб. Упродовж 2016 року чисельність населення зменшилася на 6242 особи, в т.ч. за рахунок природного скорочення на 5055 осіб, міграційного - на 1187 осіб.

Упродовж 2016 року в місті народилося 6219 немовлят, що на 489 дітей менше, ніж торік (6708 дітей).

Упродовж останніх років спостерігається суттєве перевищення кількості померлих над кількістю народжених.

Так, у звітному періоді зареєстровано 11274 померлих, що на 225 осіб більше, ніж у 2015 році.

Чисельність населення міста, також, скорочується за рахунок міграції. Упродовж 2016 року до міста прибуло 958 осіб, а вибуло - 2145 осіб.

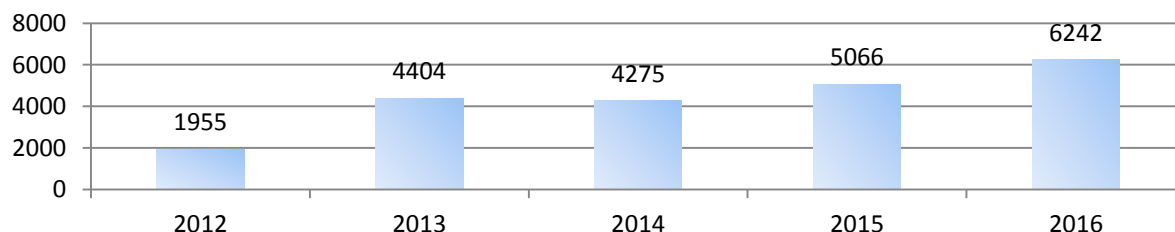

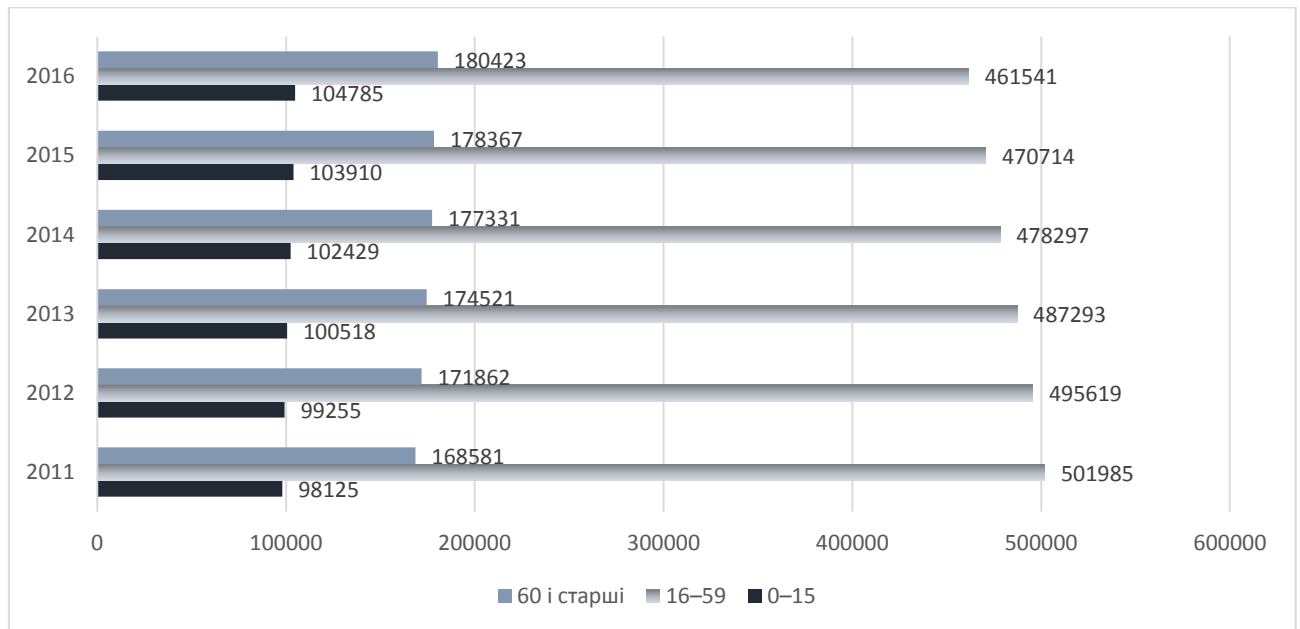
Рис. 6. Темпи скорочення/збільшення населення міста Запоріжжя

Чисельність населення міста також, скорочується за рахунок міграції. Упродовж 2016 року до міста прибуло 958 осіб, а вибуло - 2145 осіб.

Таблиця 3 Розподіл населення за віком на кінець року м.Запоріжжя, осіб

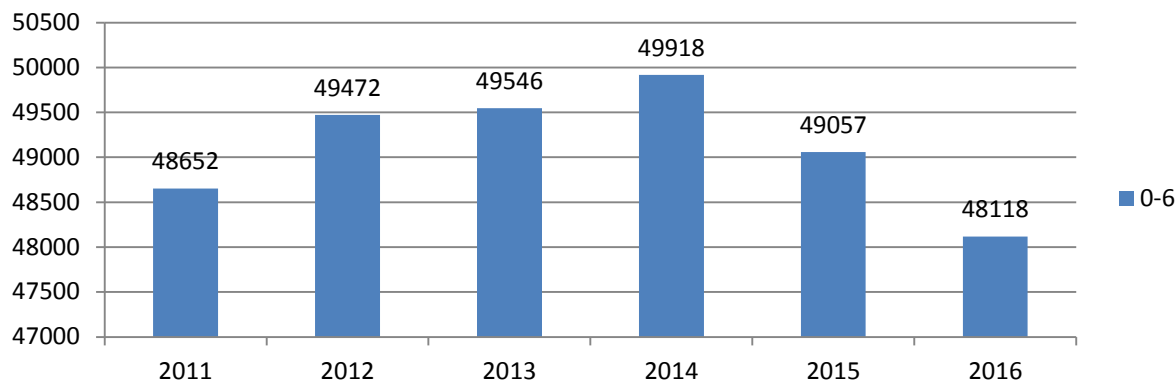
Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Населення у віці, років:						
0–15	98125	99255	100518	102429	103910	104785
16–59	501985	495619	487293	478297	470714	461541
60 і старші	168581	171862	174521	177331	178367	180423
Із загальної чисельності у віці						
0-6	48652	49472	49546	49918	49057	48118
7-16	55925	55862	56651	57799	59971	61821

Аналіз вікового складу населення демонструє значну кількість населення працездатного віку. Вони складають 62,2% (Рис.7). Однак слід зазначити, що саме ця категорія є джерелом подальшого старіння населення.

Рис. 7. Розподіл населення за віком (осіб)

Тоді як особи у віці 7-16 років найближча група поповнення працездатного населення становить протягом останніх 5 років не більше 7,9%. Малою є, також, група дітей у віці до 6 років, яка складає не більше 5,5% населення.

Рис. 8. Населення міста Запоріжжя у віці 0 – 6 років (осіб)

Отже, місто Запоріжжя повторює тенденції більшості промислових центрів України і, відповідно до представленої статистики, через 10 років відчуватиме брак робочої сили, якщо структура та тренди економіки залишаться незмінними. Однак роботодавці міста вже зараз відзначають брак кваліфікованої робочої сили.

3.2. Зайнятість населення та безробіття

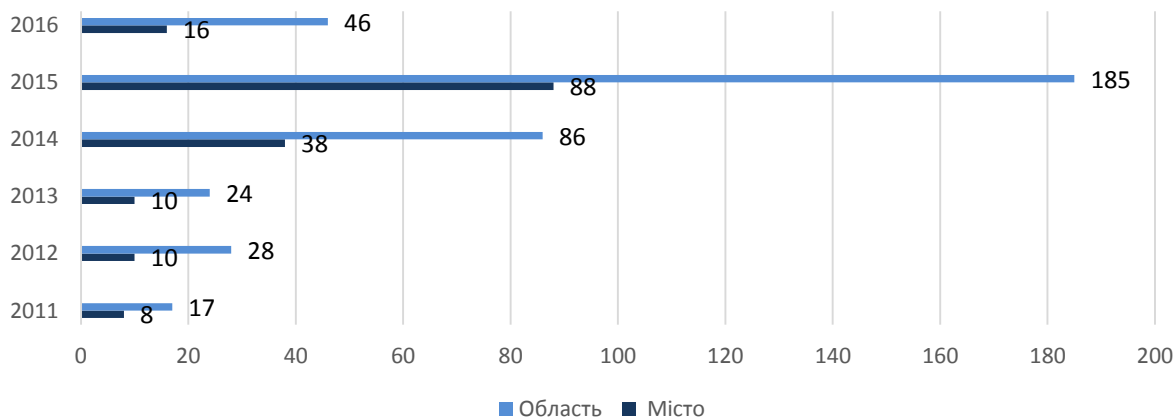
Зайнятість населення та безробіття можуть бути представлені лише в цілому по Запорізькій області. Методологія показника передбачає визначення зайнятості населення за місцем його фактичного проживання. Розподіл кількості зайнятого населення за видами економічної діяльності здійснено за гармонізованою оцінкою, шляхом інтеграції даних різних джерел. Наймані працівники підприємств, установ, організацій враховуються за місцем сфери прикладання їх праці, тобто за місцем знаходження підприємства, або його структурного підрозділу та класифікуються за відповідними видами економічної діяльності.

Можемо лише загалом оцінити, що збільшення зайнятого населення спостерігається лише у сфері «Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування». В промисловості, наприклад, відбувається скорочення зайнятості з 2011 по 2016 рік воно становило понад 30,0 тис. осіб в цілому. Решта галузей також демонструє скорочення зайнятості.

За рівнем освіти станом на 1 січня 2017 року за адміністративними даними державної служби зайнятості також надано дані в цілому по Запорізькій області. Однак тенденція очевидна: переважну кількість зареєстрованих безробітних складають люди із вищою освітою: понад 40% від загальної кількості зареєстрованих безробітних.

Кількість зайнятого населення області і міста значно скоротилася протягом 2011-2016 років, частково за рахунок підвищення рівня безробіття (міграція населення до можливого місця працевлаштування), тобто має

економічні причини. Однак переважно скорочення відбувається за рахунок скорочення кількості населення з природних причин (старіння).

Рис.9. Динаміка навантаження на одну вакансію: м.Запоріжжя та Запорізька область (осіб)

Незважаючи на скорочення чисельності населення, різко зросло навантаження на одну вакансію, як по місту, так і по області: з 10 та 28 осіб на одну вакансію у 2011 році до 88 та 185 відповідно у 2015 році. Разом з тим, у 2016 році у порівнянні з 2015 роком по м.Запоріжжю навантаження на одну вакансію зменшилося до 16 осіб (по області - до 46 осіб) (Рис.9).

Як і в більшості міст, у тому числі, містах-конкурентах, значну кількість безробітних складають особи з базовою і вищою та повною вищою освітою.

3.3. Доходи населення і заробітна плата

Доходи населення є важливим чинником, що впливає на загальний розвиток місцевої економіки. Середньомісячна заробітна плата, нарахована на одного штатного працівника підприємств з кількістю працюючих 10 осіб та більше за 2016 рік складала 5379,9 грн., що на 5,9% більше, ніж по області та на 3,8% - ніж по Україні.

Рівень середньомісячної заробітної плати м.Запоріжжя в 3,4 рази перевищував встановлені державні соціальні стандарти (мінімальну заробітну плату та прожитковий мінімум для працездатної особи - 1600,0 грн.).

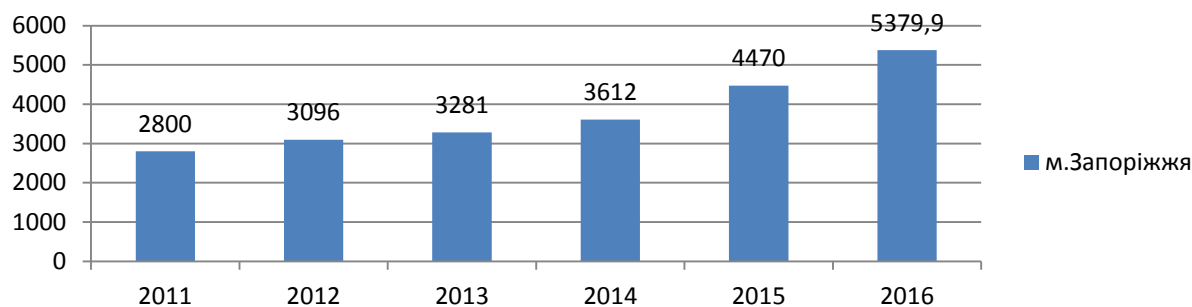
У порівнянні з 2015 роком (4470,2 грн.) заробітна плата збільшилася на 20,4% (Рис. 10).

Зростання середньої заробітної плати нівелювалося рівнем інфляції, однак загалом маємо позитивну динаміку, яка розвивається паралельно загальноукраїнським показникам.

Таблиця 4 Середня заробітна плата, грн

Регіони	2011	2012	2013	2014	2015	2016
м.Запоріжжя	2800	3096	3281	3612	4470	5379,9
Запорізька область	2607	2927	3142	3432	4200	5080,41
Україна	648	3041	3282	3480	4195	5183,0

¹ У таблиці наведено показники, нарахованої середньомісячної заробітної плати одного штатного працівника на підприємствах, установах, організаціях та їх відокремлених підрозділах з кількістю працюючих 10 осіб і більше.

Рис. 10 Розмір середньої заробітної плати м. Запоріжжя (грн.)

Найвищим рівень заробітної плати по Запорізькій області в 2016 році був у добувній промисловості та енергетиці: відповідно 8587,17 грн. та 8888,55 грн. Найнижчим протягом досліджуваного періоду - у будівництві та наданні послуг з харчування: 3082,86 грн. та 3242,85 грн.

За даними органів статистики станом на 01.01.2017 загальна заборгованість із виплати заробітної плати в місті становила 43439,5 тис.грн., з якої 71,1% припадає на підприємства державної форми власності.

Заборгованість утворилася на 28 підприємствах, з них: 16 - активних підприємств з сумою боргу 32334,3 тис.грн. (74,4% від загальної суми заборгованості), 10 - підприємств-банкрутів - 10963,9 тис.грн. (25,3%) та 2 - неактивних підприємства - 141,3 тис.грн. (0,3%).

У порівнянні з початком 2016 року загальна сума заборгованості із виплати заробітної плати збільшилася на 22260,6 тис.грн. або вдвічі; на економічно активних підприємствах - на 20787,1 тис.грн. або в 2,8 рази. Це зумовлено утворенням і накопиченням наприкінці року заборгованості в структурних підрозділах ВАТ «Запоріжжяобленерго», борги якого становили 16,35 млн.грн. або половину заборгованості по місту. Крім того, майже 20% усієї заборгованості належить підприємствам, що перебувають у різних процедурах банкрутства (ЗДП «Кремнійполімер» (5,84 млн.грн.), ЗДП «Радіоприлад» (1,87 млн.грн.). За статистичними даними станом на 01.01.2017 заборгованість із виплати заробітної плати серед комунальних підприємств міста відсутня.

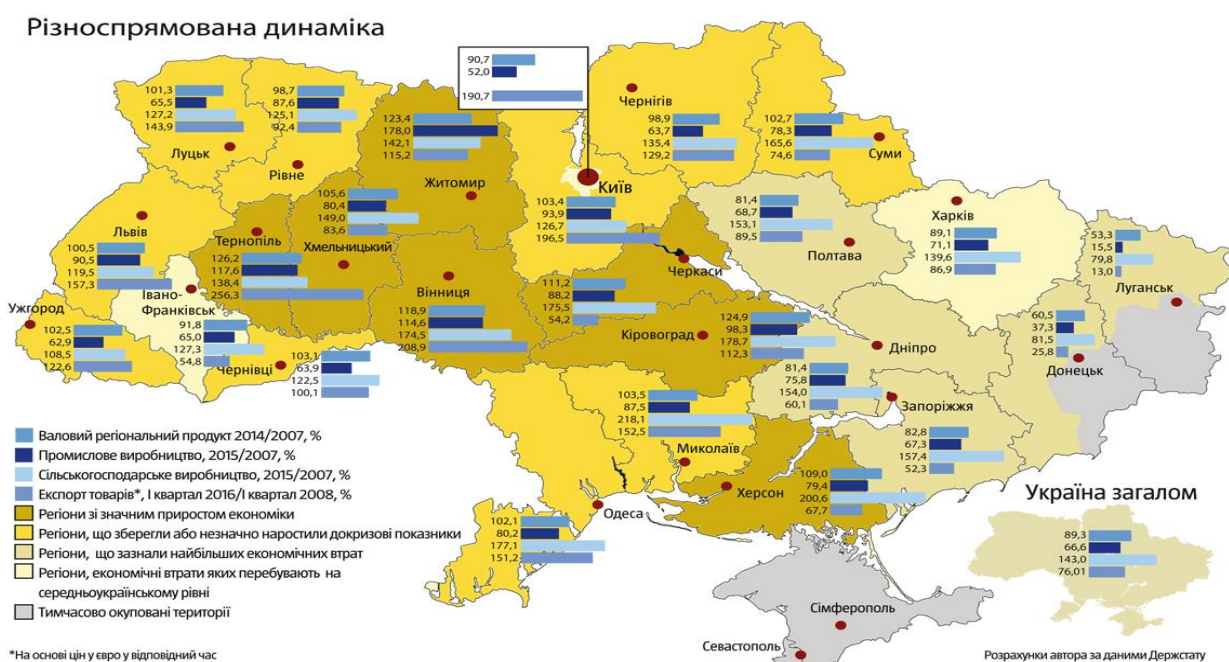

4. Економіка міста

Місто Запоріжжя як суб'єкт соціально-економічних процесів, знаходиться в залежності від загальносвітових економічних тенденцій. Валовий внутрішній продукт у 2014 році становив майже 90% показника докризового 2007 року, промислове виробництво у 2015 році в порівнянні з 2007 роком зменшилося на третину, а експорт, виміряний у євро, у I кварталі 2016 року дорівнював лише 76% показника I кварталу 2008 року.

Упродовж 2015-2016 років ситуація ще погіршилася (ВВП складав вже 70% докризового 2007 року, індекс промислової продукції у 2016 році збільшився лише на 2,8% у порівнянні з 2015 роком, а експорт скоротився на 4,1%).

Отже, усі процеси і в м.Запоріжжі відображають загальносвітові та загальноукраїнські тенденції.

Як бачимо, експерти відносять м.Запоріжжя до групи територій, які зазнали значних втрат, починаючи з 2009 року. Тут економічні втрати склали не менш, ніж 17,2%.

4.1. Суб'єкти господарської діяльності

Запоріжжя - великий промисловий центр та технополіс, створений за комплексною схемою. Тут сконцентровано найпотужніші підприємства:

- металургійні - ПАТ «Запоріжсталь», ПАТ «Дніпроспецсталь», ПАТ «Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат», ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат», ПАТ «Запорізький завод феросплавів»;
- машинобудівні - АТ «Мотор Січ», ПАТ «Запоріжжкран», ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод», ПАТ «Запорізький кабельний завод», ПрАТ «Запорізький електровозремонтний завод»;
- енергетичні - філія «Дніпровська ГЕС» ПАТ «Укргідроенерго», ПАТ «Запоріжтрансформатор»;

- численні науково-дослідні заклади, зокрема, ЗДП «ЗМКБ «Прогрес», ПрАТ «Плутон», НІБУЛОН, ПАТ «Український науково-дослідний проектно-конструкторський та технологічний інститут трансформаторобудування», АТ «Спеціальне проекте і конструкторсько-технологічне бюро «Запоріжгідросталь» та інші.

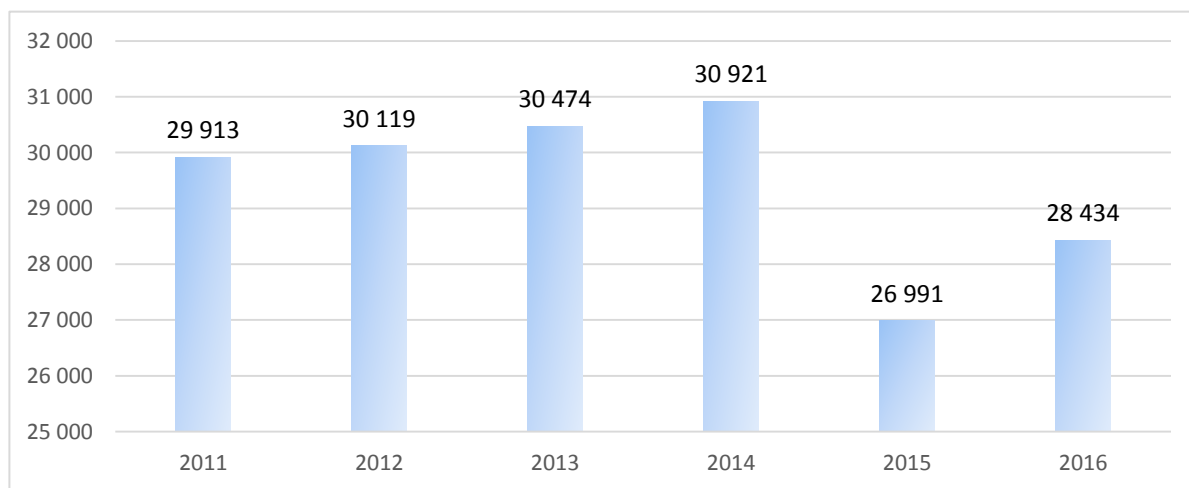
Слід відзначити, у 2015 році відбулося значне скорочення кількості суб'єктів господарської діяльності - юридичних осіб, у 2016 році показники дещо покращилися, динаміка процесу виглядає наступним чином:

Таблиця 5 Юридичні особи м. Запоріжжя

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Усі суб'єкти ЄДРПОУ:	49597	49515	49907	50412	44733	46754
Місто	29913	30119	30474	30921	26991	28434
з них СПД - юридичні особи *	38222	38080	38284	39602	34776	34182
Місто	24569	24752	25014	25965	22409	22526

* - Усі суб'єкти ЄДРПОУ мінус державні та комунальні організації (установи, заклади), асоціації, корпорації, консорціуми, концерни та інші об'єднання юридичних осіб, філії (інші відокремлені підрозділи), представництва, товарні біржі, кредитні спілки, споживчі товариства, політичні партії, громадські організації, релігійні організації, профспілки та об'єднання профспілок, благодійні організації, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків

Тенденції до виникнення суб'єктів ЄДРПОУ з 2011 до 2014 року демонструвала незначне збільшення, однак у 2015 році маємо суттєве скорочення їх кількості (Рис.11) з 30921 у 2014 році до 26991 у 2015, майже на 13%. У 2016 році їх кількість зросла на 5,3% у порівнянні з 2015 роком.

Рис. 11 Динаміка розвитку суб'єктів ЄДРПОУ

Оскільки дані наведено без урахування політичних партій, громадських організацій тощо, маємо скорочення кількості юридичних осіб у реальному секторі економіки та серед установ. В першу чергу, це пов'язано з подіями, які відбулися наприкінці 2013 року та вплинули на ситуацію в країні та у місті зокрема.

За результатом, у реальному секторі економіки скорочення промислового виробництва спостерігалось упродовж останніх років. Більшість економіко

визначальних підприємств міста мали тісні економічні та коопераційні зв'язки з підприємствами, розташованими на Сході України та у Російській Федерації.

З огляду на зупинку промислових потужностей Луганської та Донецької областей та втрату російського ринку збуту, основним завданням промислових підприємств міста стало переорієнтація та пошук нових ринків.

Посилення економічної і політичної кризи, зростання залізничних тарифів, дефіцит сировини, падіння цін на світовому ринку, залежність країни від імпорتنих енергоносіїв та відсутність джерел компенсації втрати російського газу змусили підприємства перейти до режиму жорсткої економії, що значним чином позначиться на об'ємах їх виробництва.

Так, у 2016 рік обсяги виробництва промислової продукції по Запорізькій області зменшилися на 3,3%. Обсяг реалізованої промислової продукції в місті за 2016 рік становив 104,6 млрд.грн., що на 9,8% більше, ніж у 2015 році. Однак збільшення нівелювалося інфляційними процесами (індекс цін виробників промислової продукції в цілому по Україні становив 120,5%).

Зменшення торговельних обмежень з боку країн ЄС надасть Україні базу для розширення експортної діяльності та допоможе товаровиробникам компенсувати збитки від втрати російського ринку у середньостроковій перспективі після сертифікації українських товарів згідно з європейськими стандартами.

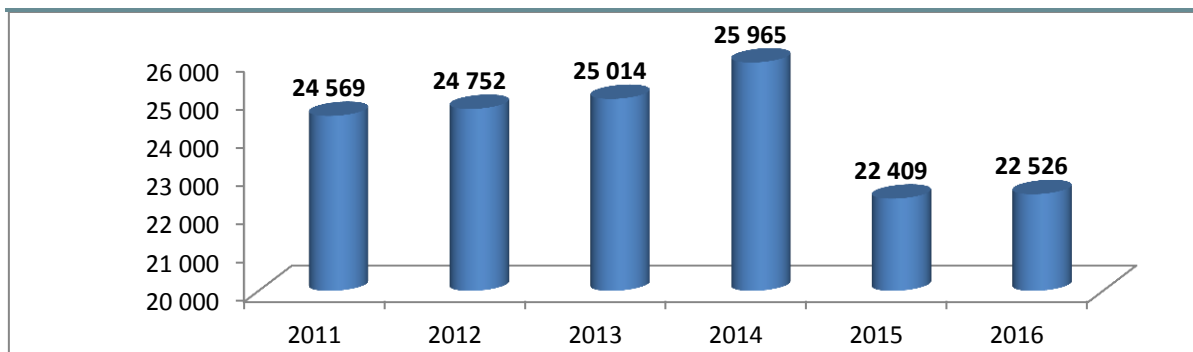
З метою диверсифікації економіки в місті відбувається цілеспрямована підтримка галузей, раніше нехарактерних для Запоріжжя. Це підтримка ІТ - сфери через проведення масштабних масових заходів, створення умов для залучення міжнародних ІТ компаній, відкриття таких навчальних центрів як «Brain Academy», спрямованих на підготовку фахівців для роботи у сфері, яка у всеукраїнських масштабах спроможна створити найближчим часом до 170 тис. робочих місць.

На особливу увагу заслуговують зусилля органів місцевого самоврядування щодо підтримки розвитку туристичної сфери. Цілеспрямована діяльність відповідно до програми «Розвитку туризму у місті Запоріжжі», дозволила впровадити інформаційну підтримку галузі, створити систему показників, знаків, табличок, інформаційних стендів та інших засобів навігації по місту для забезпечення потреб туристів.

4.2. Розвиток малого і середнього бізнесу

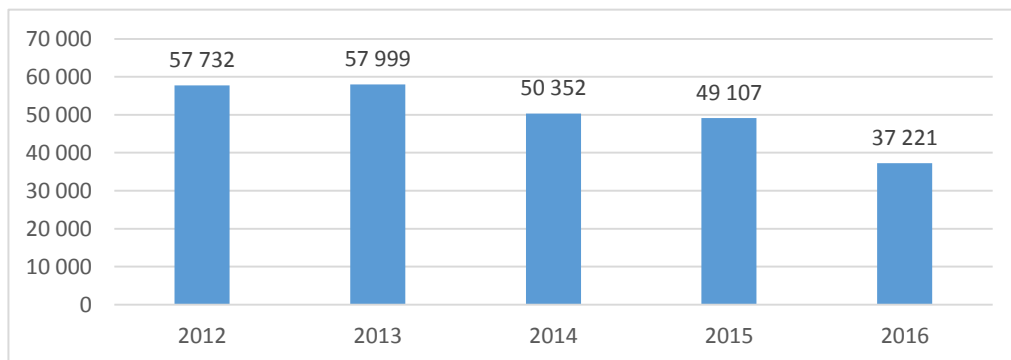
З огляду на розвиток у місті підприємств важкої промисловості тривалий час малий та середній бізнес розвивалися повільно, займаючи переважно ніші переробки, послуг, торгівлі.

Поступово кількість підприємців збільшувалася аж до 2011 року. Далі прослідковувалися незначні коливання кількості СПД до 2014 року. У 2015 році відбулося зменшення кількості офіційно зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності юридичних осіб підприємців майже на 14%. У 2016 році відбулося незначне їх зростання у порівнянні з 2015 роком на 0,5% (Рис.12).

Рис. 12 Динаміка кількості СПД – юридичних осіб

Схожа ситуація прослідковується і з підприємцями - фізичними особами. Нажаль, зміни в системі збору та обробки статистичних даних не дають змоги прослідкувати характер змін за видами діяльності в 2016 році. Крім того, неможливо відслідкувати СПД - фізичних осіб та підприємців дання послуг з високою наукоємною складовою.

Рис. 13. Динаміка кількості фізичних осіб - підприємців за даними ГУ ДФС у Запорізькій області (осіб)

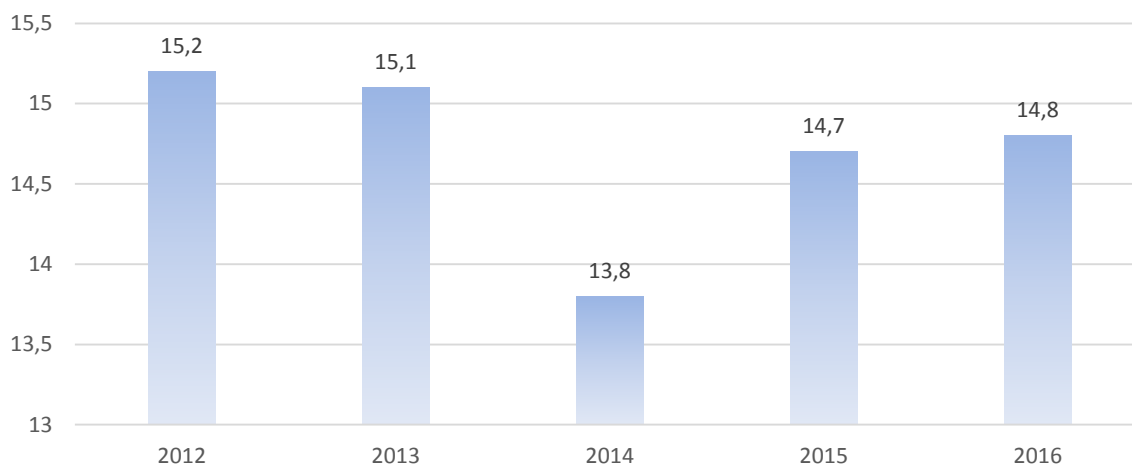
Однак загальні тенденції зберігаються. Найбільша кількість підприємців зареєстровано в сфері надання послуг з оптової та роздрібною торгівлі - 22%, операціями з нерухомістю, - 12% а також особисті послуги - 10,5%.

Кількість малих підприємств на 10 тис. населення по місту Запоріжжю значно вище, ніж в цілому по області. І хоч за статистикою спостерігаємо певне збільшення показника, враховуючи скорочення населення цей показник є стабільним.

Так, у 2016 році цей показник склав 103 по місту та 74 по області. Отже переважна більшість таких суб'єктів зосереджена на території Запорізької міської ради.

Слід зазначити, що починаючи з 2012 року кількість працюючих на малих підприємствах неухильно скорочується.

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) малих підприємств в абсолютних цифрах зріс: з 15311,2 млрд. грн., до 25271,3 млрд.грн.

Рис.14 Питома вага продукції малих підприємств до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), %

Однак ці дані наводяться без урахування інфляції, а значить об'єктивного збільшення не відбулося. Питома вага продукції малих підприємств до загального обсягу реалізованої продукції також дещо збільшилася.

4.3. Зовнішньоекономічна та інвестиційна діяльність

Промисловість міста має чітко визначену експортну орієнтацію, про що свідчать високі обсяги зовнішньоторговельного товарообігу, 70,7% якого складає експорт.

Позитивною тенденцією у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств міста є збереження позитивного сальдо зовнішньоторговельного товарообороту.

Надання послуг. Із 139 підприємств та установ 119 зареєстровані у м.Запоріжжі. Послуги, що експортуються, на 96,4% надані підприємствами та установами, зареєстрованими на території міста.

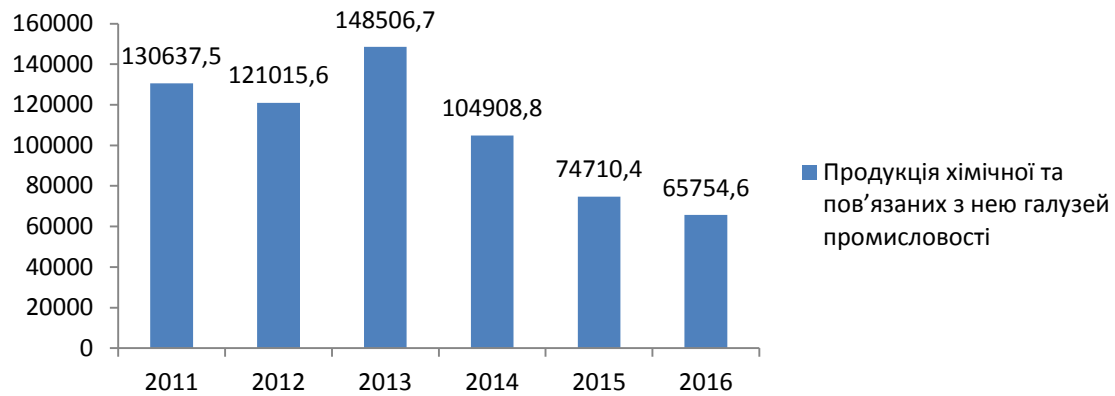
Виробництво товарів. Із 586 підприємств, які працюють на експорт в Запорізькій області, 362 знаходяться у місті Запоріжжі, що складає 61,8% від загальної кількості, при цьому обсяг експорту від загального по області склав у 2016 році 83,4%.

Упродовж кількох років динаміка процесу демонструє тенденцію до скорочення експорту в окремих галузях. Так у хімічній промисловості обсяг експорту у 2016 році порівняно з 2012 роком скоротився на 45,7% (Рис. 15).

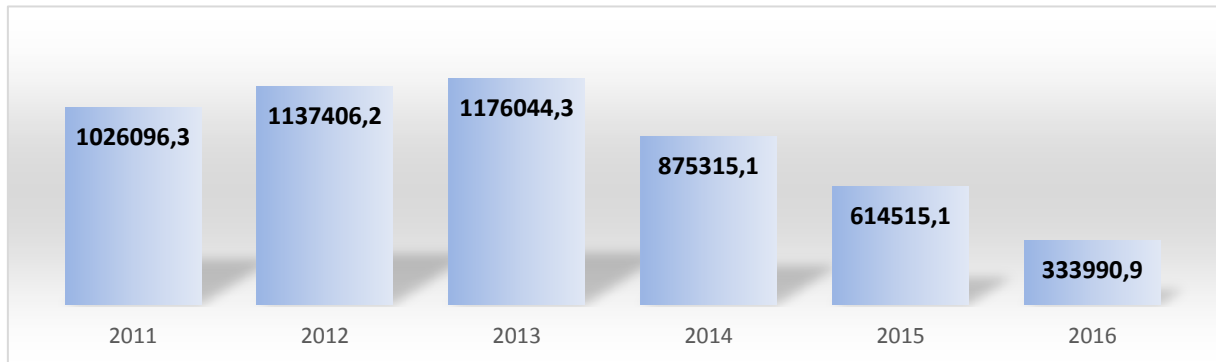
У провідній металургічній галузі також прослідковується падіння обсягів експорту на 31,0% у порівнянні з 2012 роком.

В галузі виробництва машин, обладнання також відбувається скорочення експорту. У 2016 році воно склало 70,6% у порівнянні з 2012 роком (Рис. 16).

Однак експорт продуктів рослинного походження навпаки збільшено в 9,5 разів порівняно з 2012 роком.

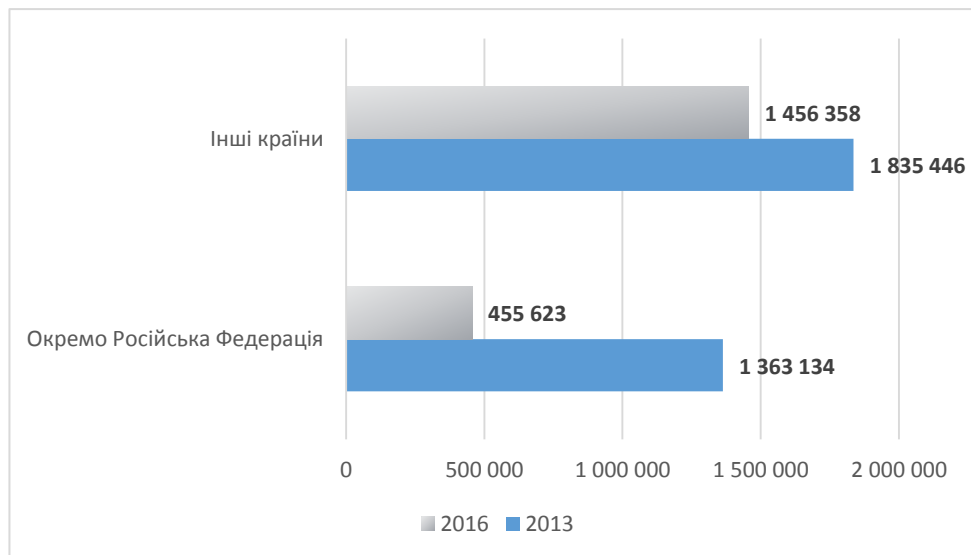

Рис.15 Динаміка експорту хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (тис.дол. США)

Рис.16 Динаміка експорту машин, обладнання та механізмів (тис.дол.США)

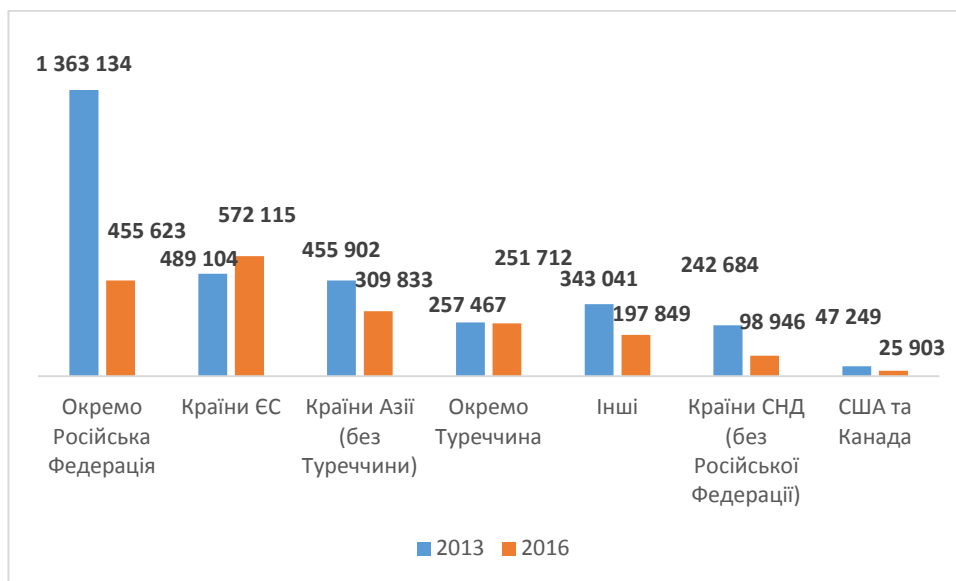
Загалом підприємства та організації міста у 2016 році експортували товарів і послуг на суму 2074,06 млн.дол.США (на 21,3% менше, ніж за 2015 рік), імпортували – 858,69 млн.дол.США (на 16,3% менше). Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу міста склало 1215,37 млн.дол.США.

Рис. 17 Динаміка експорту за країнами загалом (окремо- Російська Федерація) (тис. дол.США)

Слід зазначити, що експорт до усіх країн зменшився лише на 20,6%, а до Російської федерації - скоротився на 66,6% у порівнянні з 2013 роком (Рис.17). Загалом експорт товарів по місту зменшився на 40%.

Рис.18. Динаміка експорту підприємств та установ м. Запоріжжя до країн світу (тис. дол. США)

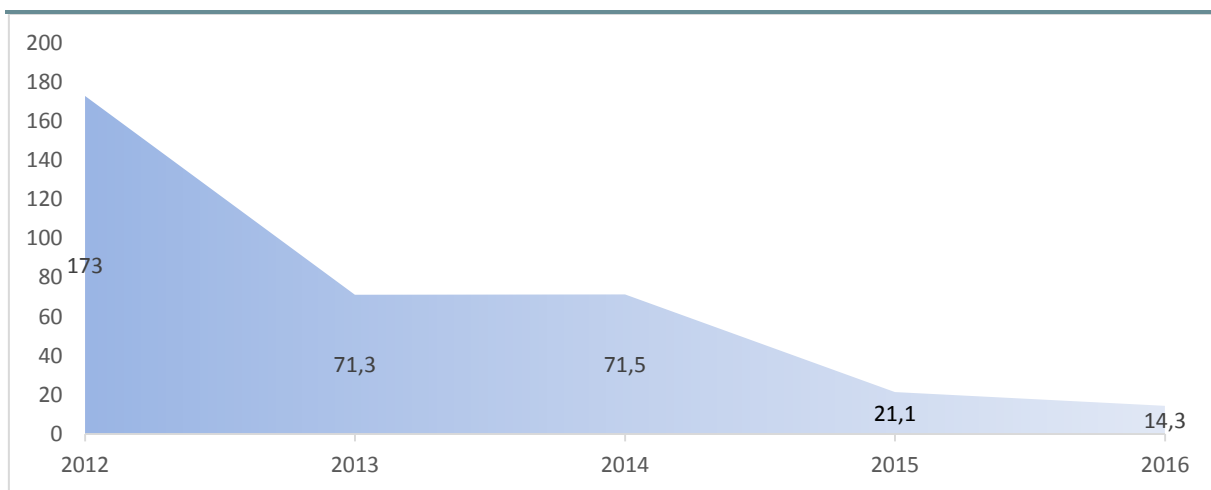
Зріс експорт до Країн ЄС (Рис.18). Таким чином, поступово відбувається переорієнтація місцевого бізнесу на інші країни.

Інвестиційна діяльність

Великий інтерес щодо вкладення капіталу викликає промисловий комплекс Запорізької області, у тому числі, міста Запоріжжя. Доля іноземних інвестицій у промисловість становить 82,8%, це переважно харчова промисловість - 28,2%, машинобудування - 33,5%, металургія - 11,9%, енергетика - 5,9%.

Найбільшими країнами-інвесторами в підприємства міста є: Кіпр (ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», ПАТ «Запорізький завод феросплавів», ПАТ «Запоріжтрансформатор» ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат» тощо), Швеція (ПАТ «Карлсберг Україна»), Республіка Корея (ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод»), Фінляндія (ПА «Запоріжкран»).

Через стрімку девальвацію гривні у 2014-2016 роках відбулося здешевлення вартості акціонерного капіталу нерезидентів. Так, на початок 2014 року загальний обсяг акціонерного капіталу нерезидентів становив 1037,97 млн.дол.США, а станом на 01.01.2017 - 766,6 млн.дол.США. Незважаючи на негативні інфляційні процеси, упродовж 2016 року в економіку міста надійшло 14,3 млн.дол.США іноземних інвестицій (Рис. 19).

Рис. 19 Динаміка надходжень прямих іноземних інвестицій (млн.дол. США)

У 2013 році мали скорочення обсягів іноземних інвестицій порівняно із 2012 роком. У 2015 та 2016 роках маємо подальше скорочення обсягів іноземних інвестицій. Порівняно із 2013 роком у 2015 році, вони склали близько 30% від обсягів 2013 року. У 2016 році скорочення склало 80,0% у порівнянні з 2013 роком.

Поряд з іноземними інвестиціями власні капітальні вкладення у розвиток підприємств сприяють їх подальшому удосконаленню, впровадженню новітніх технологій та забезпеченню захисту довкілля.

Найбільші інвестиційні проекти реалізовані на підприємствах міста:

ПАТ «Металургійний комбінат «Запоріжсталь» системно модернізує виробничі потужності з урахуванням екологічної складової. За 2012-2014 роки у розвиток комбінату вкладено близько 2,7 млрд грн. Зокрема, в 2012 році комбінат інвестував у модернізацію виробничих потужностей близько 486 млн.грн, в 2013 році - більше 553 млн.грн, у 2014 році - 1,61 млрд.грн., у 2015 році - близько 1,63 млрд.грн. інвестицій.

Головними проектами модернізації комбінату є: реконструкція агломашини №1 з високоефективним газоочищенням, будівництво газоочисних систем на агломашинах №№2-6, масштабна модернізація доменної печі №4 з установкою системи аспірації ливарного двору і підбункерної естакади, будівництво і введення в експлуатацію нової лінії соляно-кислотного травлення з установкою регенерації травильних розчинів (НТА-4).

У 2013 році комбінат провів реконструкцію агломашини №1 з сучасним високоефективним газоочисним обладнанням, у 2014 році - побудував і ввів в експлуатацію газоочисне обладнання агломашини №2. У 2015-2016 роках триває будівництво газоочищення на агломашинах №№3-6. Після виконання проекту із заміни систем газоочищення на всіх шести агломашинах аглофабрика комбінату досягне рівня кращих практик за ступенем очищення викидів від пилу і газів. Загальні викиди комбінату скоротяться на 45%. Модернізація всіх газоочисних систем аглофабрики передбачає більш 845 млн.грн. інвестицій.

У 2014 році комбінат повністю реконструював доменну піч №4 (ДП-4), загальний обсяг інвестицій склав близько 950 млн.грн. Сучасна високоефективна пилогазоочисна система доменної печі знижує обсяги викидів і забезпечує концентрацію пилу на виході 20 мг/куб. м, що відповідає міжнародним нормам.

Також у 2014 році комбінат ввів в експлуатацію виробничу лінію соляно-кислотного травлення (НТА-4) в цеху холодної прокатки №1, побудовану відповідно до європейських екологічних стандартів. Лінію визнали найкращим промисловим об'єктом за підсумками всеукраїнського конкурсу будівель і споруд, організованого Державною архітектурно-будівельною інспекцією України. Лінія соляно-кислотного травлення - унікальний для України промисловий об'єкт з повною автоматизацією виробництва, що виключає вплив людського фактору на роботу обладнання. Продуктивність НТА-4 становить 1,35 млн. тонн труєного металу на рік. Після запуску лінії викиди парів сірчаної кислоти на комбінаті в атмосферу, а також скиди промислових вод від цеху холодної прокатки в річку Дніпро повністю припинені. Інвестиції в будівництво склали 890 млн.грн.

ПАТ «Запоріжсталь» планує реконструювати сталеплавильне виробництво. Проект передбачає будівництво комплексу з виробництва гарячекатаних рулонів продуктивністю 5 млн. тонн на рік у складі конвертерного відділення, відділення ливарно-прокатних модулів і допоміжних виробництв. Сума інвестицій у проект - понад 1,3 млрд. дол.США. Будівництво конвертерного цеху дозволить комбінату повністю відмовитися від застарілого мартенівського виробництва й істотно знизити техногенне навантаження на навколишнє середовище - викиди в атмосферу скоротяться на 25% від загальних викидів комбінату.

У травні 2013 року введено в дію нову лінію з виробництва вогнетривкої сухої бетонної суміші на ПрАТ «Запоріжвогнетрив». Потужність нової лінії складає 16,0 тис. т на рік, обсяг інвестицій в проект - 40,0 млн.грн.

Виробництво сухих бетонних сумішей - новий напрям діяльності заводу і поряд з проектом щодо збільшення потужностей випуску є частиною масштабної інвестиційної стратегії підприємства, націленої на диверсифікацію продуктового ряду та випуск сучасної і затребуваною продукції більш високих переділів. Нова лінія оснащена високотехнологічним обладнанням компанії «GALICO» (Словаччина) та фірми «EIRICH» (Німеччина), яка є світовим лідером в області виробництва сумішовиготовлювальної техніки.

Завдяки ефективному стратегічному інвестору Group DF на ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат» триває планомірна робота з виконання програми технічної модернізації виробництва. У рамках цієї програми планується будівництво нового сучасного виробництва, збільшення обсягів випуску продукції, підвищення її якості та розширення асортименту, розвиток транспортної інфраструктури.

Натепер інвестором внесено у розвиток комбінату 110 млн. дол.США. За рахунок цих коштів на підприємстві ведуться проектні роботи, проводяться

капітальні ремонти та забезпечується стабільна робота діючого виробництва. Завдяки цьому ТОВ «ЗТМК» налагодив виробництво злитків титану і його сплавів діаметром 400 мм і 600 мм, довжиною до 3700 мм, а також сляби розміром 250x1050 мм, довжиною до 3700 мм наступних марок: GRADE1, GRADE2, GRADE3, GRADE4, GRADE5, BT5Л.

На АТ «Мотор Січ» освоєно серійне виробництво двигунів ТРДД Д-436-148 та ВСУ АІ-450МС для літака АН-148. Разом з тим, впроваджується інноваційний проект «Вітчизняний перспективний легкий вертоліт злітною масою 5-6 тонн».

За останні 3 роки на ПАТ «Дніпроспецсталь» відкрилася ділянка з виробництва ферромолібдена вартістю 3,0 млн. дол. США, що дозволило забезпечити зниження собівартості продукції. Раніше ця продукція в Україні не вироблялася. Крім того, відбулося відкриття нового комплексу пилогазоочисного обладнання в сталеплавильному цеху №3 ПАТ «Дніпроспецсталь», бюджет якого склав більш, ніж 10,0 млн. дол.США.

Таким чином, місто має позитивний досвід реалізації інвестиційних проектів, які переважно реалізовані у сфері чорної металургії, хімічної промисловості, виробництва сучасних будівельних матеріалів та машинобудуванні.

Планована інвестиційна діяльність передбачає залучення коштів міжнародних організацій, таких як Європейський банк реконструкції та розвитку, ЄІБ інших (Рис. 20).

Рис. 20 Кошторисна вартість планованих інвестиційних проектів із різних джерел

Планується залучення інвестицій переважно у сферу енергозбереження, енергоефективності, модернізації об'єктів інфраструктурного забезпечення міста (це 21 проект).

Таблиця 6 Планована інвестиційна діяльність міста в найближчі роки (середньострокові та довгострокові міські програми)

Проект	Кошторисна вартість	Джерело фінансування
Термомодернізація 40 будівель департаменту освіти і науки Запорізької міської ради	9,3 млн.євро	МФО
Комплексний проект з термомодернізації бюджетних будівель м. Запоріжжя (53 будівлі закладів освіти та 7 будівель - охорони здоров'я)	15,375 млн.євро	МФО

Заміна насосів і електродвигунів з установкою частотних регуляторів на котельнях по вул.Святого Миколая (вул. Артема) та Адмірала Нахімова	1,068 млн.євро	МФО
Встановлення індивідуальних теплових пунктів в будівлях Олександрівського, Вознесенівського, Дніпровського та Комунарського районів м. Запоріжжя	11,78 млн.євро	МФО
Модернізація системи теплопостачання м. Запоріжжя (модернізація 17 котлів серій ПТВМ і КВГМ на 10 котельнях м. Запоріжжя)	6,514 млн.євро	МФО
Переведення гарячого водопостачання Шевченківського району на гранульоване паливо (котли на біопаливі)	3,443 млн.євро	МФО
Проект «Міський громадський транспорт в Україні» (оновлення рухомого складу комунального транспорту за рахунок закупівлі 8 трамваїв з низьким рівнем полу)	4,911 млн. євро	МФО
Проект «Міський громадський транспорт в Україні» (оновлення рухомого складу комунального транспорту за рахунок закупівлі 10 електробусів та 55 автобусів великої місткості)	11,000 млн. євро	МФО
Модернізація (заміна рухомого складу) муніципального громадського транспорту	11,231 млн. євро	МФО
«Модернізація мереж зовнішнього освітлення із застосуванням світлодіодних світильників»	7,987 млн.євро	МФО
«Будівництво цеху утилізації осаду після механічного зневоднення на центральних каналізаційних очисних спорудах Лівого берега ЦОС №1 м.Запоріжжя»	9,984 млн.євро	МФО
«Реконструкція та розширення центральних очисних споруд каналізації Правобережної частини (ЦОС-2) м.Запоріжжя»	10,034 млн.євро	МФО
«Реконструкція Дніпровської водопровідної станції №1 (ДВС-1) м.Запоріжжя з вибором технічних рішень»	16,640 млн.євро	МФО
«Реконструкція Дніпровської водопровідної станції №2 (ДВС-2) м.Запоріжжя з вибором технічних рішень та збільшення її потужності по подачі води питної якості 150 000 м куб. на добу».	9,984 млн.євро	МФО
Будівництво автотранспортної магістралі через р.Дніпро у м.Запоріжжя	5 226,0 млн.грн.	Державний та місцеві бюджети
Будівництво пасажирського терміналу та обслуговуючих споруд КП «Міжнародний аеропорт Запоріжжя» на вул. Блакитна, 4 у Шевченківському районі м. Запоріжжя	543,159 млн.грн	Державний та місцеві бюджети
Будівництво полігону твердих побутових відходів №3 на землях Сонячної селищної ради, Запорізького району, Запорізької області	219,999 млн.грн.	Державний та місцеві бюджети
Капітальний ремонт приміщень будівлі Запорізької загальноосвітньої школи № 53 I-II ступенів, за адресою м. Запоріжжя, вул. Шевченка, 123	23,975 млн.грн.	Державний та місцевий бюджети
Реконструкція колегіуму "Мала гуманітарна академія" (благоустрій території, заміна конструкцій даху) по вул. Гудименка, буд. 13 в м. Запоріжжя	12,812 млн.грн.	Державний та місцевий бюджети
Реконструкція будівлі дошкільного навчального закладу № 77 по пр. Маяковського, 3-б Орджонікідзевського району, м. Запоріжжя	15,533 млн.грн	Державний та місцевий бюджети
Реконструкція Запорізького багатопрофільного ліцею "Перспектива" Запорізької міської ради по вул.Уральській, 36 в м.Запоріжжя	28,323 млн.грн.	Державний та місцевий бюджети

З метою забезпечення реалізації інвестиційних проектів, залучення інвестицій підготовлено та постійно оновлюється база даних земельних ділянок, нежитлових приміщень, які можуть бути використані для залучення інвестицій та реалізації проектів. Однак серед об'єктів комунальної власності це переважно приміщення невеликі за площею до 1000 м², земельні ділянки - від 600000 м², це 6 земельних ділянок, дві з яких не є юридично чистими: вони розпайовані під сільгоспугіддя.

5. Фінансовий стан та бюджет міста

5.1. Бюджет міста

Бюджет міста Запоріжжя як інструмент місцевого економічного розвитку розвивається у відповідності до змін, які передбачають децентралізаційні процеси в Україні. Сучасна система місцевого самоврядування будується на принципах прозорості та демократії участі. Запорізька міська рада впровадила програму «Прозорий бюджет», основна мета якої - забезпечення громадян України, мешканців міста Запоріжжя інструментами контролю та доступу до інформації стосовно бюджету міста; забезпечення керівництва та спеціалістів різних рівнів виконавчих органів міської ради, комунальних підприємств та установ, що беруть участь в плануванні, управлінні та освоєнні бюджетних коштів, інтегрованою інформаційно-аналітичною системою прийняття управлінських рішень.

Також органи місцевого самоврядування прийняли та впроваджують положення про партиципаторний бюджет.

Формування та виконання доходної частини бюджету м.Запоріжжя у 2015-2016 роках здійснювалось в умовах реформованого законодавства. Зміни у Податковому та Бюджетному кодексі України, розширення джерел наповнення, новації в частині місцевих податків і зборів, які відбулися відповідно до розпочатої реформи з бюджетної децентралізації, призвели до підвищення фінансової спроможності місцевої громади. Передача з державного бюджету плати за надання інших адміністративних послуг, адміністративного збору за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, плати за скорочення термінів надання послуг у сфері їх державної реєстрації, державного мита, запровадження акцизного податку з реалізації роздрібної торгівлі підакцизними товарами та транспортного податку, встановлення податку на нерухоме майно з об'єктів нежитлової нерухомості дозволило починаючи з 2015 року збільшити фінансовий ресурс. Так, як бачимо, порівняно із 2013 роком мало місце суттєве зростання доходів, а саме на 1 793,3 млн.грн. або майже в двічі.

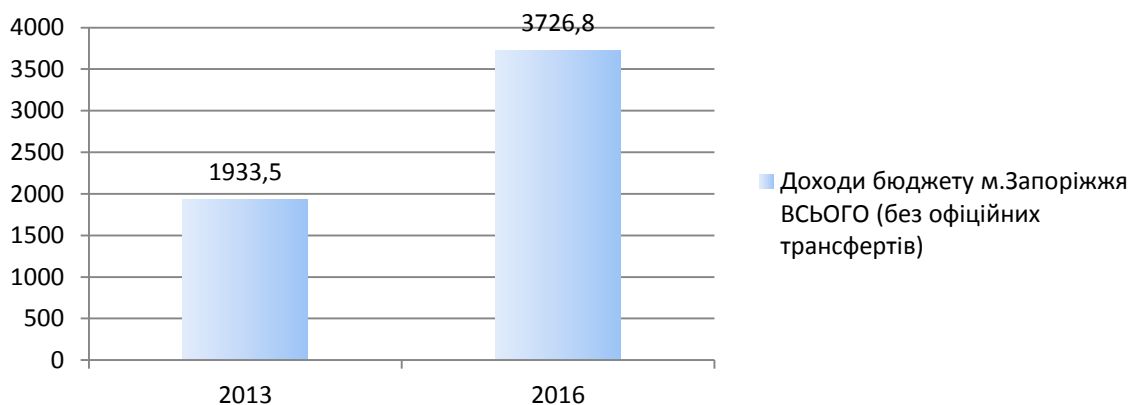

Рис. 21. Динаміка доходної частини м. Запоріжжя (млн. грн.)

Доходна частина бюджету міста за 2016 рік становила 6 067,0 млн.грн., в тому числі доходи загального фонду - 3 469,4 млн.грн., спеціального - 257,4 млн.грн. та офіційні трансферти - 2 340,2 млн.грн. У порівнянні з попереднім роком доходи (без урахування трансфертів) зросли на 54,9% або на 1 320,5 млн.грн., у тому числі по загальному фонду - на 57,1% або на 1 261,3 млн.грн., спеціальному - на 29,8% або на 59,2 млн.грн. План по доходах загального фонду (без урахування офіційних трансфертів) виконаний на 102,5%, спеціальному - на 177,7%. Обсяг доходів бюджету розвитку склав 34,2 млн.грн. або 160,0% до плану.

Найбільшим джерелом наповнення бюджету міста залишається податок на доходи фізичних осіб. Його обсяг в 2016 році складав 1 937,9 млн.грн., що на 50% більше ніж у попередньому році. Питома вага в загальній сумі доходів (без офіційних трансфертів) становила 52,0% (тоді як у 2013 році - 63,9%, у 2014 році - 65,2%, у 2015 - 53,7%). На збільшенні його надходжень позначилось зростання окремих ставок (з 15% до 18%), бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб та надходження податку з інвестиційного доходу, утриманого з фізичної особи, в сумі 115,1 млн.грн.

В результаті бюджетної реформи значних змін зазнали місцеві податки і збори, які у доходній частині бюджету міста займали 29,8% (у 2013 році - 7,3%, у 2014 році - 8,2%, 2015 - 26,8%). До місцевих податків з початку 2015 року належить податок на майно та єдиний податок, місцевих зборів - туристичний збір. До складу податку на майно включені податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плата за землю та транспортний податок. У складі податку на майно надійшло плати за землю в розмірі 774,0 млн.грн., що на 343,7 млн.грн. або на 79,9% більше ніж у 2015 році. Зазначене збільшення пояснюється, насамперед, впровадженням з початку року в місті нової нормативної грошової оцінки землі (затверджена рішенням міської ради від 30.07.2015 №7 «Про затвердження нормативної грошової оцінки земель міста Запоріжжя»). Так, за даними фіскальних органів за рахунок переходу на нову грошову оцінку бюджет міста за рік додатково отримав плати за землю в сумі майже 144,0 млн.грн. Крім того, в 2016 році грошова оцінка землі була проіндексована на коефіцієнт 1,433 (в попередньому році він становив 1,249).

У зв'язку із скасуванням збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності повернено з бюджету суб'єктам господарювання надмірно сплачених у минулих роках коштів на суму 0,3 млн.грн. Надходження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів (пиво, алкогольні напої, тютюнові вироби, нафтопродукти) займали 6,6% або 247,5 млн.грн.

Таблиця 7 Доходи бюджету (млн. грн.)

Показники	2012	2013	2014	2015	2016
Доходи бюджету– ВСЬОГО (без офіційних трансфертів)	1862,5	1933,5	2007,5	2406,3	3726,8
Податкові надходження разом у тому числі:	1713,2	1793,4	1856,3	2153,9	3342,4

Податок на доходи фізичних осіб	1211,2	1235,2	1310,3	1292,2	1937,9
Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності	31,5	35,5	10,7	18,3	27,7
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів				181,1	247,4
Місцеві податки і збори всього у тому числі:	103,5	142,0	165,4	644,3	1109,9
-податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки		0,5	0,6	14,0	23,9
-плата за землю	334,9	353,3	349,1	430,3	774,0
-єдиний податок	91,1	129,4	152,2	192,1	307,3
-інші місцеві податки і збори	11,8	11,5	11,9	7,9	4,7
Неподаткові надходження разом у тому числі:	140,7	134,6	142,3	220,3	347,4
Надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності	17,5	16,6	16,2	20,3	20,4
Доходи від операцій з капіталом разом у тому числі:	8,0	5,2	8,7	31,9	27,0
Кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності	7,1	4,7	3,8	5,9	23,2
Кошти від продажу землі	0,8	0,3	4,8	25,8	3,6
Цільові фонди	0,6	0,3	0,2	0,2	10,0

Упродовж останніх років простежується тенденція до збільшення надходжень бюджету міста, що є наслідком змін до бюджетного та податкового законодавства, які прийняті та впроваджені в рамках реформи з бюджетної децентралізації.

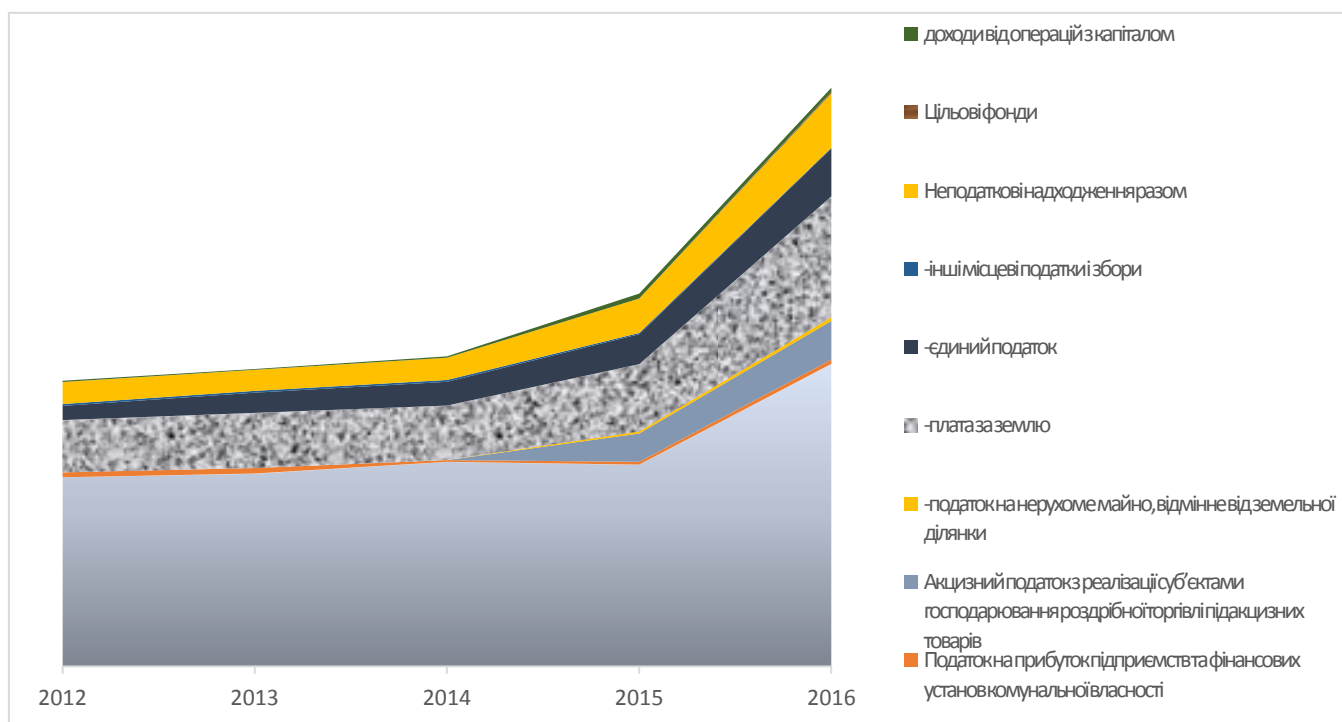

Рис. 22 Доходи місцевого бюджету, (млн. грн.)

Важливим показником спроможності місцевого самоврядування є показник доходів місцевого бюджету (без урахування трансфертів) на одного

мешканця. Якщо у 2010 році показник податкових надходжень на одного мешканця м.Запоріжжя складав 1581,11 грн, то у 2016 році за оперативними даними - 4452,48 грн.

Таблиця 8 Доходи міського бюджету на одного мешканця, грн.

Регіони	2010	2016
Податок на доходи фізичних осіб (у 2010 році -75%, у 2015 році - 60%)	1211,85	2581,66
Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності	31,26	36,86
Місцеві податки і збори	22,10	1478,47
Плата за землю (у 2010 році - 75%, у 2015 році – 100%)	223,32	1031,04
Податкові надходження разом	1581,11	4452,48
Надходження від орендної плати за користування об'єктами комунальної власності	26,11	27,15

Як бачимо, має місце збільшення податкових надходжень на одного мешканця в 2,8 рази, в тому числі надходжень по платі за землю - в 4,6 рази, податку на доходи фізичних осіб - в 2,1 рази.

Загальна сума доходів (без трансфертів) склала на одного мешканця у 2015 році 3178,60 грн., у 2016 році - орієнтовно 4964,51 грн.

Таблиця 9 Структура видатків бюджету громади, млн. грн.

Статті видатків	2016
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	1761,8
Медикаменти та перев'язувальні матеріали	97,5
Продукти харчування	130,5
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	299,5
Соціальне забезпечення	1339,1
Інші поточні видатки	1333,2
Капітальні видатки	1022,4
Разом	5984,0

Найбільшими платниками податків залишаються ПАТ «Запоріжсталь» та АТ «Мотор Січ». Обсяги надходження податків від найбільших платників міста за 2016 рік, млн.грн.

Таблиця 10 Найбільші платники податків (млн.грн).

Назва	Податок на доходи фізичних осіб (в частині, що зараховувався до бюджету міста - 60%)	Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання	Плата за землю	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки
ПАТ «Запоріжсталь»	180,5		173,1	0,6
АТ «Мотор Січ»	154,3		25,7	0,6
ПАТ «Дніпроспецсталь»	50,1		24,0	0,3
ПАТ «Запорізький феросплавний завод»	29,4		7,1	0,2
ПАТ «Запоріжтрансформатор»	20,5		17,7	
ПрАТ «Запоріжжкокс»	17,6		10,3	0,1
КП «НВК «Іскра»	41,3		3,2	0,1
ПАТ «Укрграфіт»	19,5		5,2	
ДП «Івченко-Прогрес»	37,9		2,1	

ВАТ «Запоріжжяобленерго»	22,8		2,6	0,1
ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат»	23,3		37,2	0,2
ПрАТ «Запоріжвогнетрив»	17,5		7,2	0,1
ПрАТ «Запорізький електро-во-зоремонтний завод»	12,5		4,4	0,1
ПАТ «Карлсберг Україна»	18,7		1,5	

На розвиток міської інфраструктури, починаючи з 2011 року було залучено кошти державної субвенції на соціально-економічний розвиток регіонів та Державного фонду регіонального розвитку на реалізацію проектів на суму близько 90,0 млн.грн. Це забезпечило підтримку соціальної інфраструктури міста на належному рівні. У 2015 році було профінансовано два проекти щодо реконструкції лікарняної установи та ДНЗ. У 2016 році кошти субвенції спрямовано на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт закладів охорони здоров'я, освіти, вулиць та доріг міста, мереж зовнішнього освітлення, на придбання обладнання для закладів соціально-культурної сфери.

Важливим елементом фінансового забезпечення розвитку інженерно-транспортної інфраструктури є залучення коштів пайової участі у розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури м. Запоріжжя. Цей процес регулюється відповідним Положенням, яке набрало чинності з початку 2013 року. Від забудовників земельних ділянок до спеціального фонду (бюджету розвитку) надійшло 21,6 млн.грн., в тому числі у 2013 році - 0,4 млн.грн., 2014 році - 1,6 млн.грн., 2015 році - 12,4 млн.грн. та у 2016 році - 7,2 млн.грн.

---

6. Фінансова інфраструктура та мережа підтримки бізнесу

Місто має досить розвинену фінансово-кредитну інфраструктуру, на його території зареєстровано 3 банки-юридичні особи, а саме: ПАТ «Мотор-Банк», АТ «МетаБанк», АКБ «Індустріалбанк», 3 філій та більш, ніж 350 безбалансових відділень. Такі регіональні банки, як «Індустріалбанк», «МетаБанк» та «Мотор-Банк», відповідно до своїх загальних активів (понад 20 млн.дол.США) віднесені до групи «великих банків» України. Більшість банків регіону мають кореспондентські відносини з провідними банками Європи та світу, що свідчить про довіру до фінансово-кредитної системи області з боку іноземних партнерів, а також гарантує подальший розвиток цієї сфери народного господарства. Також за даними Державного реєстру фінансових установ у місті зареєстровано 26 кредитних спілок.

Страхову діяльність в області здійснює 16 місцевих страхових компаній та 50 філій, представництв, відділів, з яких 20 - структурні підрозділи з інших областей України.

Додатково страхування експортних кредитів спирається на автоматичне перестрахування провідних німецьких, французьких та американських компаній, таких як концерн «Герлінг», групи «Скор», «Сент-Пол», «Ерк-Франкона». Сумарні страхові фонди партнерів Транснаціональної страхової групи «Індержстрах» складають десятки мільярдів доларів. Партнерські взаємовідносини провідних страхових компаній із найбільшими страховими та перестраховими компаніями України та світу дозволяють приймати на страхування великі майнові й фінансові ризики підприємств регіону та інвесторів.

Ділова інфраструктура є важливою складовою бізнес-середовища, що забезпечує підприємства офісними та виробничими приміщеннями, електроенергією, газом, водою, транспортними послугами тощо. За відсутності розвиненої інфраструктури в області підвищення продуктивності бізнес-діяльності неможливе.

У місті працює Центр надання адміністративних послуг, який займається видачою дозволів підприємствам, а також наданням адміністративних послуг юридичним і фізичним особам.

Центр має Єдиний державний портал адміністративних послуг, усі послуги, що надаються занесено до реєстру послуг, складено каталог послуг, визначено обсяг послуг, що можуть надаватися онлайн.

У місті зареєстровано три бізнес-інкубатори. На базі Запорізького національного університету у жовтні 2015 року створено «Бізнес-інкубатор «Бі-Запоріжжя» - громадську організацію, мета якої - підтримка бізнес-інкубантів, технічно-економічне обґрунтування чи бізнес-план яких найбільше зацікавить представників Наглядової ради, до якої увійшли представники Запорізької обласної державної адміністрації, найвпливовіші бізнесмени Запоріжжя, аудитори, науковці та інші. Молоді учасники проекту отримують всебічні й вичерпні консультації щодо того, як економічно й юридично правильно розпочати власну справу, як підтримувати й розвивати свій бізнес, зробити його

конкурентоспроможним і вивести на якісно новий рівень. Організація працює короткий час та не має достатнього досвіду реалізації проектів.

Другий бізнес-інкубатор відкрився 11 листопада 2016 року при Запорізькій державній інженерній академії та ставить на меті консолідацію зусиль навчально-освітніх закладів, науково-дослідних установ, бізнесу та влади щодо впровадження в місті Запоріжжі та Запорізькій області інноваційних форм підтримки підприємництва, а також використання сучасних, інтерактивних методів бізнес-навчання та практичну бізнес-підготовку студентів академії, що забезпечить їх подальше працевлаштування у сфері підприємництва, у тому числі на основі самозайнятості.

Третій бізнес інкубатор відкрився 18 вересня 2017 року на площах Комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія». Основними цілями бізнес-інкубатору є: прискорення створення нових малих підприємств, підвищення їх життєстійкості, стійкості та конкурентоспроможності; полегшення доступу до різного роду ресурсів; поширення передового вітчизняного та зарубіжного досвіду соціального підприємництва.

Запорізька торгово-промислова палата - недержавна неприбуткова самоврядна організація, що об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання. ЗТПП є членом Торгово-промислової палати України.

Запорізька торгово-промислова палата як активний учасник програм соціально-економічного розвитку регіону, підтримки малого та середнього підприємництва спрямовує свою діяльність на інтеграцію запорізьких підприємств у міжнародне бізнес-середовище та підтримку їх конкурентоздатності, розширення сфер співробітництва.

Діяльність трьох ТОВ у сфері надання бізнес-послуг - ТОВ «Центр «Бізнесінформ» ТОВ «Юридичний центр «Бізнес-право» ТОВ «Культура фінансів» є підтвердженням того, що такі послуги мають попит. Частина компаній мають філії в інших містах Запорізької області.

Однак, на відміну від схожих установ в інших містах (містах-конкурентах у першу чергу) відзначаємо невисоку онлайн-активність.

У місті діє 33 громадські організації, які представляють інтереси бізнесу на різних рівнях. Разом із тим такі громадські утворення як Спілка підприємців середніх, малих приватизованих підприємств України, Запорізька обласна галузева організація роботодавців у сфері торгівлі та послуг, Запорізька філія Асоціації «Укрринок» демонструють високий рівень активності.

Слід відзначити, що в місті зареєстровано 14 біржових організацій:

- Запорізька товарна біржа «Гілея»;
- Центральна універсальна біржа «Запоріжжя»;
- Товарна біржа «Запорізька універсальна торгова біржа»;
- Універсальна біржа «Професіонал»;
- Універсальна товарна біржа «Аукціонний дім»;

-
- Українська товарна біржа «Українська»;
  - Товарна біржа «АРБІТР»;
  - Товарна біржа «Капітал Мк»;
  - Запорізька товарна біржа «Капітал Вк»;
  - Товарна біржа «Третейська Палата»;
  - Товарна біржа «Українська Універсальна Аграрно-Індустріальна Біржа»;
  - Товарна біржа «Перша Українська Міжнародна Біржа»;
  - Українська товарна біржа «Українська Товарна Біржа»;
  - ТОВ «Біржа «Слов'янська»;
  - Запорізька Будівельна Товарна Біржа.

Загалом у місті налічується близько 128 організацій, які надають бізнес-послуги.

При плануванні розвитку міста слід враховувати можливості, які надає мережа підтримки бізнесу. Крім того на підтримку бізнесу діють сучасні електронні ресурси, такі як Intway World Corporation. Використовуючи високі технології і інноваційні бізнес-рішення, такі організації пропонують клієнтам і партнерам цілий комплекс продуктів, інструментів і сервісів, що дозволяють будь-якій людині створити та активно розвивати власний успішний бізнес.

---

7. Транспортна інфраструктура і зв'язок

Транспортне сполучення

Сучасна транспортна інфраструктура м. Запоріжжя містить у собі систему зовнішнього транспорту:

- залізницю, автобусний транспорт, автодорожню мережу, авіатransпорт і водний (річний) транспорт,

- магістральну вулично-дорожню мережу і мережу масового пасажирського транспорту. Запорізький залізничний вузол утворився перетинанням двох магістральних ліній: Москва - Харків - Запоріжжя - Сімферополь і Кривий Ріг - Запоріжжя - Донбас.

Зовнішні автобусні перевезення пасажирів здійснюються трьома автостанціями й одним автовокзалом. Мережа зовнішніх автошляхів містить у собі дорогу державного значення, що забезпечують зв'язки з Дніпропетровськом, Харковом, Полтавою, центральними і південними областями України, з Чорноморським і Азовським узбережжям. Вантажні і пасажирські перевезення водним транспортом обслуговуються двома річковими портами, що розташовані на левому березі у верхньому і нижньому б'єфі Дніпровської ГЕС.

Автобусна маршрутна мережа Запорізької області складається з 246 маршрутів приміського сполучення, 237 маршрутів міжміського внутрішньо-обласного сполучення, 173 маршрутів міського сполучення, які обслуговують 74 перевізника 2826 транспортними засобами. Кількість маршрутів, які проходять через автостанції Запорізької області: міжнародні - 4, міжобласні - 133.

Повітряне сполучення забезпечується Запорізьким аеропортом, розташованим у північно-східній частині міста.

КП «Міжнародний аеропорт Запоріжжя» забезпечується перевезення пасажирів за 7-ма напрямками: Київ «Бориспіль», Київ «Жуляни», Білорусь «Мінськ», Турція «Анталія», Турція «Стамбул» (Ататюрк), Турція «Стамбул» (Сабіха), Єгипет «Шерм Ель Шейх». КП «Міжнародний аеропорт Запоріжжя» - є стратегічно важливим підприємством, має важливе значення в транспортній системі Запорізької області та України.

Аеропорт має злітно-посадкову смугу з штучним покриттям розмірами 2500х42 м, перон на 11 стоянок для повітряних суден (ПС), аеровокзал, вантажний термінал та інші споруди та обладнання, що дозволяють приймати і обслуговувати найбільші, на сьогоднішній день, транспортні ПС АН-124 («Руслан»), АН-22 («Антей»), ІЛ-76, АН-12, а також більшість типів пасажирських ПС в т.ч. А-320, Боїнг-737, ТУ-154 тощо.

Таблиця 11 Показники роботи аеропорту м.Запоріжжя

Показники	Од. вим.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.
Пасажири - відправка	ос.	27794	27944	39549	37198	64543	137353
- прибуття	ос.	29056	28844	40296	38202	63677	138068
Вантаж- відправка та	тн	606,7	731,3	933,4	779,2	1433,7	3395,1

прибуття							
Літако - вильоти	од.	1611	1488	1936	1629	2102	2407
МЗМ	тн	33334	33567	39789	36152	54439	102507,7
Пасажири МПЛ - відправка	ос.	22523	21834	32911	31365	47251	110706
- прибуття	ос.	23245	22125	33326	32094	46897	110054
Пасажири ВПЛ - відправка	ос.	5271	6110	6638	5833	17292	26647
- прибуття	ос.	5811	6719	6970	6108	16780	28014

Аеропорт поступово нарощує темпи розвитку, особливо суттєво зростає обсяг перевезених вантажів: у 5,6 разів у порівнянні з 2011 роком. Тоді як пасажиропотік зріс у 4,9 разів.

Зростання показників обумовлено збільшенням кількості внутрішніх чартерних рейсів, міжнародних чартерних рейсів на Анталію, виконанням ТОВ АК «АзурЕйр-Україна» чартерних рейсів на Єгипет та ПрАТ АК «МАУ» регулярних рейсів на Бориспіль. Також, авіакомпанією «Атласджет Україна» відкрито новий рейс Стамбул (Ататюрк) - Запоріжжя - Стамбул (Ататюрк), «Мотор Січ» відкрив новий щоденний регулярний рейс Запоріжжя - Мінськ - Запоріжжя, авіакомпанія «Пегасус Ейрлайнс» виконує три рази на тиждень регулярний рейс Стамбул (Сабіха) - Запоріжжя - Стамбул (Сабіха) і з 28 грудня 2015 року авіакомпанія «Тюркиш Ейрлайнс» розпочала регулярний рейс Стамбул (Ататюрк) - Запоріжжя - Стамбул (Ататюрк), три рази на тиждень. У 2015-2016 роках продовжувалася робота з дооснащення аеропорту та забезпечення безпеки повітряного сполучення.

Залізничний транспорт Запорізької області забезпечує вантажні і пасажирські перевезення у дальньому сполученні. Основні залізничні вузли Запоріжжя-1 та Запоріжжя -2 розташовані на території міста Запоріжжя і є частиною Запорізької дирекції залізничних перевезень. Всього в неї входять 67 станцій та роз'їздів. За обсягом роботи, що виконує Запорізька дирекція, вона являється позакласною, за характером роботи - транзитно-місцевою.

Експлуатаційна протяжність головних колій у межах Запорізької дирекції залізничних перевезень складає 1199,8 км (орієнтовно 5% від протяжності головних Укрзалізниці). Довжина електрифікованих залізничних ліній у межах Запорізької дирекції залізничних перевезень складає- 323 км (3%). Щільність залізничної мережі - 43,99 км/тис.км², що у 1,2 рази вище середнього показника по Україні (36 км/тис.км²). Експлуатаційна довжина двоколіїних електрифікованих дільниць в межах Запорізької дирекції залізничних перевезень становить 237,16 км (ст. Синельникове-1 виключно до ст. Сокологірне включно). Значна кількість вантажів - сировина та/або продукція місцевих підприємств.

Запорізький річковий порт спеціалізується на переробці руди, коксу, вугілля, металобрухту, металовиробів, добрив, глини, піску, феросплавів, бокситів. Потужність порту з переробки вантажів складає 6 млн. тон/рік.

ДП «Адміністрація річкових портів» надавало послуги з перевезення окремих категорій громадян, які мають пільги на проїзд водним транспортом на приміських лініях 2-ма теплоходами.

Протяжність і стан доріг

Існуюча магістральна вулично-дорожня мережа міста представлена магістралями міського і районного значення. Транспортні зв'язки між лівим і правим берегами здійснюються через греблю Дніпрогесу і мости, що проходять через острів Хортиця.

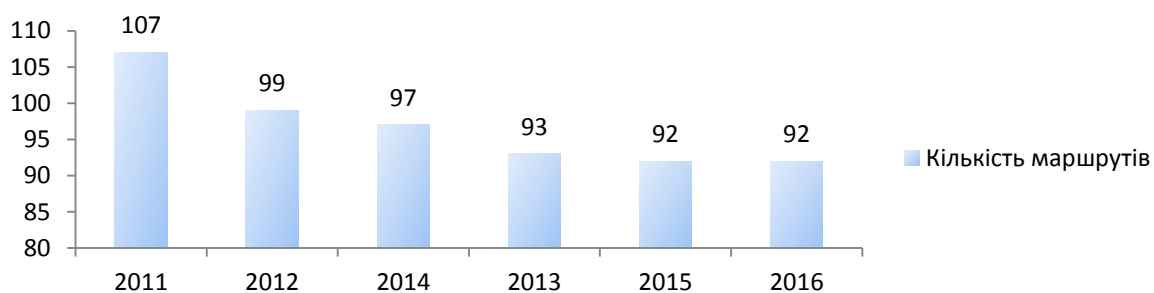
У комунальній власності міста Запоріжжя знаходяться дороги протяжністю 1055,14 км, площею 8,4 млн.м². З них з асфальтобетонним покриттям - 953,708 км, площею 7,63 млн.м².

Близько 80% доріг міста потребують реконструкції, капітального ремонту. У приватному секторі більшість доріг не має удосконаленого асфальтобетонного покриття.

Через постійний дефіцит у бюджеті, брак коштів на капітальний ремонт доріг, який впродовж багатьох років не проводився, щорічно як вихід з положення, для забезпечення безперервного і безаварійного руху транспорту, виконується в основному аварійний ямковий та поточний дрібний ремонт доріг. Середній ремонт доріг дозволить у найкоротші терміни усунути недоліки на вулично-дорожній мережі, на дорогах з інтенсивним рухом транспорту.

Міський громадський транспорт

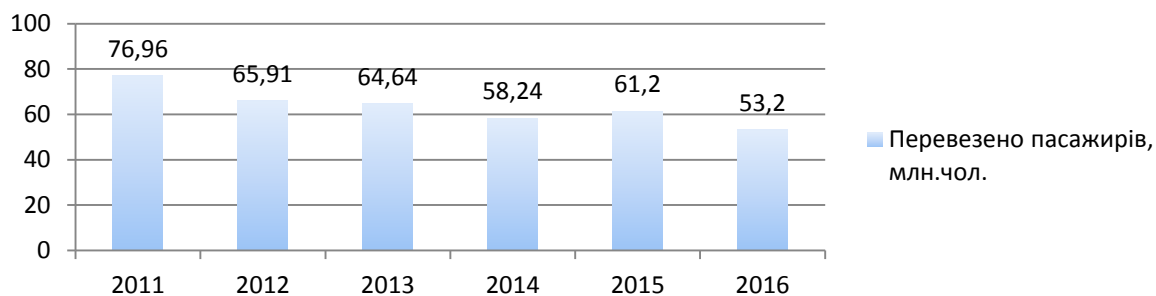
Упродовж 2016 року пасажирські перевезення в м. Запоріжжі здійснювались 23 автопідприємствами різних форм власності на 92 автобусних маршрутах та ЗКПМЕТ «Запоріжелектротранс» на 7 тролейбусних і 7 трамвайних маршрутах.

Рис. 23 Кількість маршрутів міських пасажирських перевезень (од.)

Як бачимо, порівняно із 2011 роком їх кількість скоротилася майже на 26%. Відбувається також скорочення пасажиропотоку. Якщо у 2011 році міський громадський транспорт перевозив 53,18 млн осіб, то у 2016 році цей показник склав 43,38 млн осіб, що на 18,4% менше.

Показники роботи міського електротранспорту також демонструють незначне скорочення кількості маршрутів. Однак обсяги пасажиро-перевезень скоротилися порівняно із 2011 роком у 2016 на 30,8%.

Рис. 24 Кількість пасажирів, перевезених міським електротранспортом (млн.чол.)

Запорізьке комунальне підприємство міського електротранспорту «Запоріжелектротранс» здійснювало перевезення мешканців м.Запоріжжя міським електротранспортом і автобусами великої місткості, в тому числі перевезення пільгових категорій згідно нормативних актів України (більше 70%), студентів вищих навчальних закладів денної форми навчання та учнів загальноосвітніх навчальних закладів (пільга 50%), одного з батьків багатодітної сім'ї.

Протягом даного періоду було проведено конкурси з перевезення пасажирів за 7 маршрутами.

Протяжність маршрутів електротранспорту в місті становить: трамвайних - 157,9 км, тролейбусних - 219,2 км. Довжина автобусних маршрутів коливається в середньому від 10,0 до 30,0 км, а декількох - і до 47,1 км.

Середня добова кількість техніки на міських транспортних маршрутах складалася з 923 од. автобусу різних класів, 73,1 од. трамваїв та 38,8 од. тролейбусів.

Підприємство «Запоріжелектротранс» за рахунок власних коштів утримувало у задовільному стані 99,225 км трамвайної колії, 477,432 км контактної мережі по трамваю та тролейбусу, 6 трансформаторних підстанцій та 30 перетворювальних підстанцій загальною потужністю 76600 кВт. В процесі забезпечення технічних оглядів та ремонтів трамваїв та тролейбусів були задіяні виробничі площі більше 18 тис.кв.м., 120 од. автомобільної техніки.

З метою поліпшення транспортного обслуговування мешканців міста упродовж 2016 року:

- придбано 5 тролейбусів за 4,96 млн.грн. (працюють на маршруті №3) та 10 автобусів великої місткості (МАЗ 103485) за 31,38 млн.грн. (обслуговують маршрут №18);

- здійснено реконструкцію 2-х котелень, що обслуговують вагоноремонтні майстерні та тролейбусний парк №1 за 2,86 млн.грн.,

- організовано та забезпечено утримання 6 пасажирських понтон-причалів, виконано середній ремонт 3 понтонів та капітальний ремонт 2 понтонів на загальну суму 884,3 тис.грн.;

- встановлено опори контактної мережі тролейбусу на греблі «Дніпрогес» і на ділянці від площі Запорізької до естакади через шлюзи за 432,6 тис.грн.

У звітному періоді в маршрутній мережі міста відбулися зміни, а саме подовжено: автобусний маршрут «пр.Металургів-Великий Луг» до вул. Зеленої;

тролейбусний маршрут №14, до кінцевої зупинки Сімферопольське шосе; трамвайний маршрут №14 до кінцевої зупинки «Запоріжжирк».

Забезпечено перевезення дачників річковим транспортом в період навігації 2016 року та автотранспортом на 6 автобусних маршрутах до садово-городніх ділянок. Всього річковим транспортом перевезено 60,44 тис. пасажирів, автотранспортом - 64,4 тис. пасажирів.

Розвиток мережі зв'язку: телефонія, інтернет.

Публічне акціонерне товариство «Укртелеком» - одна з найбільших компаній України, яка надає повний спектр телекомунікаційних послуг в м. Запоріжжі.

ПАТ «Укртелеком» є лідером з надання швидкісного фіксованого доступу до мережі Інтернет та займає провідні позиції на ринку фіксованої телефонії. Підприємство створило найпотужнішу в Україні національну магістральну мережу передавання даних, побудовану на базі сучасної технології DWDM, яка дозволяє надавати споживачам сучасні телекомунікаційні послуги.

На сьогоднішній день кількість абонентів, підключених до телефонного зв'язку по м. Запоріжжю, складає 177428 абонентів, кількість абонентів мережі Інтернет складає 35302 користувача. Послуги зв'язку надають на території міста такі провайдери як «Київстар», «Водафон» інші.

Місто має розвинену мережу надання інтернет послуг. Цей сегмент ринку представлений як загально державними операторами такими Київстар, Укртелеком, «Воля» тощо, так і місцевими бізнесами - "Tinet", "Link", "CB СЕРВИС", «ТЕЛЗА».

Загальна кількість провайдерів, які готові надавати увесь спектр інтернет -послуг швидко зростає. Зростає у геометричній прогресії і кількість користувачів цих послуг.

Провайдери використовують різні технології, такі як FTTB, ADSL, **WiMAX** (Weorldwide Interoperability for Microwave Access. У бізнесі, навчанні використовуються сучасні методи обміну інформацією. Наприклад, портал – ЗапоВікі, який об'єднує велику кількість спільнот. Якість послуг відповідає міжнародним стандартам та вимогам. Сфера має потенціал до розвитку.

Поштовий зв'язок

Українське державне підприємство поштового зв'язку «Укрпошта» (УДППЗ «Укрпошта») є національним оператором поштового зв'язку України згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 року.

Діяльність УДППЗ «Укрпошта» регламентується Законом України «Про поштовий зв'язок» від 4 жовтня 2001 року, іншими законами України, а також нормативними актами Всесвітнього поштового союзу, членом якого Україна стала у 1947 році.

За 2015 рік УДППЗ «Укрпошта» по м.Запоріжжю надано послуг на суму 81 720,2 тис.грн. (125,5% до даних за 2014 рік).

Основні завдання:

1. Надання якісних послуг населенню та корпоративним клієнтам.
-

---

2. Активізація роботи зі споживачами в частині збільшення обсягів послуг.

3. Забезпечення виконання показників фінансового плану.

Проблемними питанням УДППЗ «Укрпошта» є необхідність технічного оновлення та ремонт абонентського господарства. Одночасно діють та розвиваються загальнонаціональні мережі поштового зв'язку та експрес-доставки. На території міста діє розгалужена мережа «Нова пошта», яка має в Запоріжжі 50 відділень.

Телебачення

Комунальне підприємство «Муніципальна телевізійна мережа» має статус комунального засобу масової інформації і здійснює діяльність у сфері телевізійного мовлення в м.Запоріжжі відповідно до умов ліцензії серії НР №0395-м від 15.12.2004 виданої згідно з рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, дію якої подовжено до 2018 року.

Телеканал «МТМ» регулярно інформує мешканців міста Запоріжжя про діяльність органів місцевого самоврядування, про значимі для громади події в соціально - економічному, культурному, спортивному житті міста, а також перспективи його розвитку.

Крім того підприємство надає мешканцям міста послуги з користування колективними антенами ефірного телебачення.

Пріоритетними напрямками розвитку телеканалу є:

- збільшення штату журналістів, операторів, технічних працівників телеканалу задля забезпечення оперативного виготовлення та виходу в ефір новин, та збільшення ефірного часу зайнятого власним продуктом;
- вдосконалення та розширення матеріально-технічного оснащення телеканалу з метою слідуванню передовим технологіям телевізійного мовлення;
- розширення площі знімальних майданчиків та студій телеканалу для розширення спектру авторських програм, отримання можливості проведення високоякісних студійних зйомок для виготовлення реклами, підвищення якості новин, зйомок прямих ефірів та ток-шоу.

За 2016 рік комунальним підприємством «Муніципальна телевізійна мережа» надано послуг на суму 1811,0 тис.грн. (55,2% до даних за 2015 рік).

У 2015 році придбано освітлювальне обладнання, що дозволило підвищити якість виїзних зйомок та проведення програм у прямому ефірі.

Надано послуг з користування колективними телевізійними антенами на 538,0 тис. грн., з надання ефірного часу - 1273,0 тис.грн.

---

8. Інфраструктура торгівлі та послуг

8.1. Мережа закладів торгівлі

Розрахунковий обсяг обороту роздрібною торгівлі та ресторанного господарства за всіма каналами реалізації за 2016 рік склав 33 101,0 млн. грн., що на 4146,2 млн. грн. (на 14,3%) більше, ніж за 2015 рік. Обсяг реалізованих послуг за 2016 рік склав 6926,9 млн. грн., що на 9,2% більше, ніж торік, з них населенню реалізовано 2297,0 млн. грн., що на 3,6% більше.

Забезпеченість торговими площами в місті складала 135%, сфера обслуговування представлена: 2220 магазинами (торгова площа 209,02 тис. кв.м), 694 об'єктами ресторанного господарства (на 50905 посадкових місць), 175 складами, 1802 кіосками, 1264 об'єктами сфери послуг. Наявна мережа підприємств сфери обслуговування в повній мірі задовольняє платоспроможний попит населення.

У місті функціонують магазини ТОВ «АТБ-Маркет», ТОВ «Фоззі-Фуд», ТОВ «Ашан Україна гіпермаркет», ТОВ «Метро Кеш енд Кері Україна», будівельний супермаркет «Епіцентр», ТОВ «Велика Кишеня», ТЦ «Варус», ТОВ «Український Рітейл»; ресторани «Боулінг «Космік», «Sir Lancelot», «Гранд-Палас», «Раут», «Інтурист», «Банзай», «Рибацький стан», «Карусель», «Версаль», «Готель ресторан «Україна», «Запорізька Січ»; кафе «Олександрівський повіт», «Парадіз-коктейль», «Токі», «Ноев ковчег», «Парк Авеню», «Луїзіана», «Три гнома», «Арагві», «Наїрі», «Купідон», «Кавказька кухня», «Пальміра», «Терра», «Фонтан», «Зірка сходу», «Аристократ», «Санта-Фе», «Венеція», «Шелест», «Фієста», «Розмарин», «Вілла-Оліва», «Азія», «Виноград», «Арагви», «Ани», «Шафран» тощо.

Щороку в місті збільшується кількість магазинів у таких мережах, як «Варус», «АТБ-маркет», «Сільпо», «Економ-плюс», «Апельмон», «Брусничка», «Дрінк хата».

У місті функціонує 33 ринки та торговельні майданчики, кількість торгових місць на яких складає 26275; середньорічна заповнюваність ринків склала 61,0%. Місто має традиції проведення сезонних ярмарок, які спрямовані переважно на підтримку місцевого виробника. Незважаючи на наявність місцевих нормативно-правових актів, які регламентують розміщення тимчасових об'єктів торгівлі, існують проблеми стихійної торгівлі.

8.2. Готельний бізнес

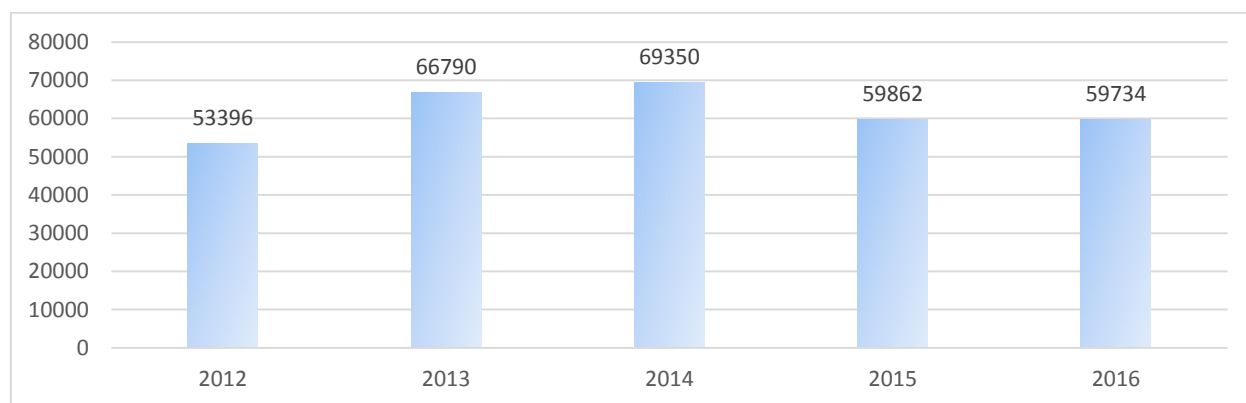
У місті налічується 26 готелів різного рівня комфортності: 4 зірки - 3, 3 зірки - 7 та 16 таких, що не мають категорії. Номерний фонд готельних підприємств та інших місць розміщення складає 2362 місця. Ще близько 2000 місць, за оцінками експертів, можуть запропонувати для розміщення туристів власники приватного житла. Винаймання квартир у таких власників відбувається, як правило, без оформлення відповідних документів, без обліку споживачів послуг і без сплати податків (у т.ч. туристичного збору). Найбільшим за кількістю номерів (230) є готель «Інтурист», розташований на центральній площі міста (пл.Фестивальна). Готель має категорію «4 зірки». Протягом 2011-2012 рр. реконструйовано готель «Театральний» (109 номерів),

який відповідає стандарту «3 зірки». Готель діє з 1912 р. (сучасну будівлю відновлено у 1950-х рр.), розташований у старій частині міста (територія «Старого Олександрівська»). Готель «Дніпро» (147 номерів), розташований також на пр.Соборному у центральній частині міста, перебуває на реконструкції. Замовник і новий оператор – національна мережа готелів «7 днів». Серед відомих міжнародних готельних мереж у Запоріжжі представлені готелі «Reikartz Hotels & Resorts» («Рейкарц»), має 43 номери, а також Khortitsa Palace Hotel має 164 номери. Ці готелі розташовані в районі Набережної магістралі. У місті нараховується 14 рекреаційних закладів, у т.ч: санаторії та дитячі оздоровчі заклади - 5, профілакторії - 4, бази відпочинку - 5.

Таблиця 12 Можливості для розміщення гостей у 2016 році¹

Заклади	Кількість закладів	Кількість ліжок
Готелі та аналогічні засоби розміщування	37	2362
готелі	26	1506
3 зірки	7	348
4 зірки	3	622
без категорії (зірок)	16	536
гуртожитки для приїжджих, без категорії (зірок)	4	526
туристичні бази, гірські притулки, студентські літні табори, без категорії (зірок)	7	330
Спеціалізовані засоби розміщування	14	1968
санаторії та дитячі санаторії	5	598
санаторії-профілакторії	4	532
бази відпочинку, інші заклади відпочинку (крім турбаз)	5	838

¹ Дані наведено по юридичних особах та фізичних особах-підприємцях

Рис.25 Кількість гостей в готелях та аналогічних об'єктах розміщення (осіб)

Динаміка кількості туристів була позитивною до 2014 року. У 2016 році маємо певне скорочення туристичного потоку - на 13,9%. По спеціалізованих закладах розміщення маємо іще більше скорочення (табл. 13).

Однак туристичні можливості міста, його історико культурний потенціал використовується у недостатньому обсязі. Цей потенціал може бути джерелом збільшення кількості гостей для готелів міста.

Таблиця 13 Кількість гостей у закладах розміщення (осіб)¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Готелі та аналогічні засоби розміщення	53396	66790	69350	59862	59734
готелі	43310	48342	53965	52583	49480
мотелі	—	—	—	—	—
кемпінги	—	983	—	—	—
гуртожитки для приїжджих	6152	6151	6308	6545	6897
туристичні бази, гірські притулки, студентські літні табори	3934	11314	9077	734	3357
Спеціалізовані засоби розміщення	29900	27171	15109	12584	13769
санаторії та дитячі санаторії	5397	3779	4084	3661	3218
пансіонати з лікуванням	—	—	—	—	—
санаторії-профілакторії	10451	6864	6925	4423	4811
будинки відпочинку	—	—	—	—	—
пансіонати відпочинку	225	—	—	—	—
бази відпочинку, інші заклади відпочинку (крім турбаз)	13827	16528	4100	4500	5740

¹ Дані наведено по юридичних особах та фізичних особах-підприємцях

9. Житлово-комунальна та енергетична інфраструктура

9.1. Житловий фонд

Житловий фонд багатоповерхової забудови м.Запоріжжя станом на 01.01.2017 нараховував 3609 житлових будинків комунальної власності, 148 будинків житлово-будівельних кооперативів, 823 об'єднання співвласників багатоквартирних будинків.

Всього у житлових будинках комунальної власності 217,67 тис. квартир, де мешкає 468,088 тис.осіб (у середньому площа житла на душу населення становить 23,95 кв.м). Решта — 288, 8 тис. осіб проживають у будинках котеджного типу.

Житлові будинки по фізичному зносу у процентному співвідношенні поділяються на:

- 191 будинок (5,29% від загальної площі) мають понад 80% зносу;
- 703 будинки (19,50%) - від 61% до 80% зносу;
- 1576 будинків (43,66%) - від 41% до 60% зносу;
- 806 будинків (22,33%) - від 21% до 40% зносу;
- 333 будинки (9,23%) - до 20% зносу.

За рівнем благоустрою житловий фонд розподіляється:

- 2817 будинків (78,05%) забезпечені центральним опаленням;
- 1766 будинків (48,93%) забезпечені центральним гарячим водопостачанням;
- 3433 будинки (95,12%) забезпечені центральним холодним водопостачанням;
- 3608 будинків (92,54%) газифіковані.

У 2016 році на здійснення капітального ремонту житлового фонду м.Запоріжжя з бюджету міста виділено 267,216 млн.грн. За рахунок цих коштів здійснено вибірково-капітальний ремонт 106 житлових будинки, відремонтовано 152,116 тис.м² шиферної та м'якої покрівель у 168 будинках, проведено роботи з модернізації, заміни, капітального ремонту 453 ліфтів, заміну 18,732 тис.м/п інженерних мереж водо-теплопостачання, виконано капітальний ремонт 2,888 тис.м/п електроживлячих стояків, проектні роботи та експертизу для встановлення засобів обліку електричної енергії, проведено інструментальне спостереження за деформацією 79 житлових будинків, встановлено 208 лавок та 219 урн на прибудинкових територіях житлових будинків у Дніпровському районі, замінено 20 приладів газового обладнання, проведено проектні роботи та частково капітальний ремонт 8 гуртожитків та ін.

У 2016 році проводились роботи з реконструкції нежитлового приміщення під житловий блок гуртожитку по вул. Привокзальна,7 (Луначарського); реконструкція системи теплопостачання житлового будинку по вул. Республіканській, 185; виконано роботи по заміні інженерних мереж житлового будинку по пр. Соборному, 173. Також проводилися роботи з реконструкції 8-ми об'єктів водопостачання та водовідведення.

Для підтримки процесу створення об'єднань співвласників багатоповерхових будинків створено та діють 4 ресурсні центри. На початку

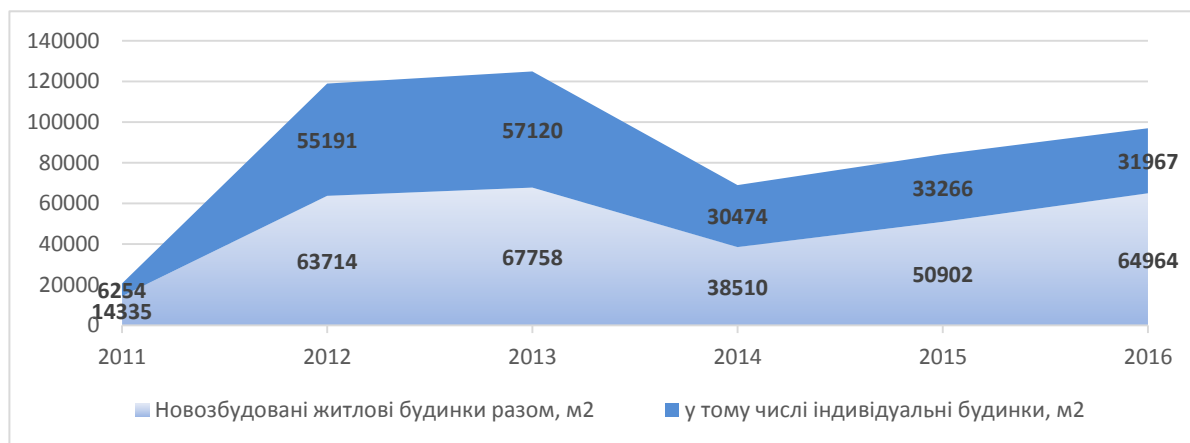
2016 року у м. Запоріжжі було створено лише 131 ОСББ. Однак завдяки проведенню активної інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо популяризації переваг ОСББ (регулярні висвітлення позитивного досвіду роботи об'єднань на телевізійних каналах, у друкованих засобах масової інформації, у інтернет-ресурсах та інших засобах масової інформації; розміщення інформації на білбордах та сітілайтах) на кінець 2016 року в місті зареєстровано вже 823 ОСББ (у 841 будинках).

У місті діє підтримка будинків ОСББ. Так за рахунок реалізації програми розвитку та утримання житлово-комунального господарства м.Запоріжжя упродовж 2016 року здійснено капітальний ремонт 35 будинків ОСББ, в яких проведено ремонтні роботи з ремонту покрівлі, ремонту внутрішньобудинкових інженерних мереж, електричних мереж, та ліфтів на суму 40,4 млн.грн.

Крім того, діє «Програма відшкодування відсоткових ставок за залученими в кредитно-фінансових установах короткостроковими кредитами, що надаються об'єднанням співвласників багатоквартирних будинків та житлово-будівельним кооперативам на реалізацію енергозберігаючих та енергоефективних проектів в житлово-комунальному господарстві на 2017-2019 роки». Згідно з цією Програмою будинкам ОСББ, які отримали кредити на впровадження енергоефективних та енергозберігаючих заходів за рахунок коштів місцевого бюджету в повному обсязі відшкодовуються кошти на оплату відсотків по таких кредитах.

Для голів ОСББ та ініціативних мешканців регулярно проводяться короткострокові курси та семінари щодо діяльності ОСББ та управління багатоквартирними будинками. В вищих навчальних закладах міста Запоріжжя діють програми підвищення кваліфікації за спеціальністю «управитель багатоквартирного будинку».

Протягом останніх 5 років продовжується будівництво та введення в експлуатацію житла. Найбільший обсяг збудованого та введенного в експлуатацію житла зафіксовано у 2013 році, який більш ніж у 4 рази перевищував показник 2011 року. Однак у 2014 році відбувся спад. З 2015 року динаміка знову є позитивною, у 2016 році показник введення в експлуатацію житла майже досяг рівня 2013 року (Рис 26).

Рис. 26 Введення нового житла в експлуатацію (м²)

Слід також відзначити, що такий важливий показник, як забезпеченість житлом, дещо знизився при від'ємній кількості населення та введенні нового житла в експлуатацію.

На виконання Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» (п.5 Прикінцеві положення) у місті Запоріжжя проведено конкурс на визначення управителів житлових будинків, в яких не створено об'єднання співвласників і вони не прийняли рішення про форму управління багатоквартирним будинком.

За результатами проведеного конкурсу були визначені три керуючі компанії та прийнято рішення виконавчого комітету Запорізької міської ради від 01.09.2017 №520 «Про призначення управителів багатоквартирних будинків міста Запоріжжя»:

1. ТОВ «Місто для людей Запоріжжя» - управління житловими будинками Олександрівського району, Хортицького району, Дніпровського району (Правий берег, Бородінський мкр-н), Комунарський район (Пески).

2. ТОВ «Мрія» - управління житловими будинками Шевченківського району, Комунарський район (Космос).

3. КП «Запоріжремсервіс» Запорізької міської ради - управління житловими будинками Вознесенівського району, Заводського району, Дніпровського району (Лівий берег).

9.2. Комунальна інфраструктура та інженерні мережі.

Територія міста забезпечена централізованими тепло, водо постачанням та каналізуванням (за винятком частини районів котеджної забудови).

Концерном «Міські теплові мережі» експлуатується 65 котелень (з них 61 - комунальної власності міста та 3 - відомчі (орендовані), загальною встановленою потужністю 2113,591 Гкал/год. Протяжність теплових мереж складає 732,458 км у двотрубному обчисленні. При цьому експлуатаційний знос мереж складає 73,5%. Крім того, Концерном експлуатуються 16 насосних станцій і 52 центральних теплових пункти.

На підприємстві встановлено 180 котлів, які працюють на природному газі та твердому паливі, 64 водогрійних модуля (АФ-105, МН 120, БГВ-50Э0, МГВ-90) та 5 апаратів електричних (настінних) КЕО-24-Н (для нагріву гарячої води в дитячому садочку по вул. Перемоги, 70). Для забезпечення якісного та надійного теплопостачання на котельнях встановлено високотехнологічне обладнання різного рівня складності.

Концерн «Міські теплові мережі» забезпечує теплом і гарячою водою 15 389 об'єктів міста, у т.ч. 3 686 житлових будинків, 567 об'єктів бюджетної сфери, 123 дошкільних закладів, 156 шкіл, 121 лікарню та інших споживачів. Загальна площа житлового фонду міста, яку опалює Концерн «Міські теплові мережі», становить майже 13,0 млн.кв.м, гарячим водопостачанням користується 471,813 тис. жителів міста. На усіх об'єктах здійснюються роботи з енергозбереження та поточного ремонту обладнання.

За 2016 рік обсяги послуг з теплопостачання, які надані населенню, склали - 1622,1 тис.Гкал.

Основний обсяг теплової енергії споживає населення міста - в середньому у чотири рази більше, ніж інші суб'єкти. Однак спостерігаємо незначне, але стабільне скорочення споживання теплової енергії (Рис.27).

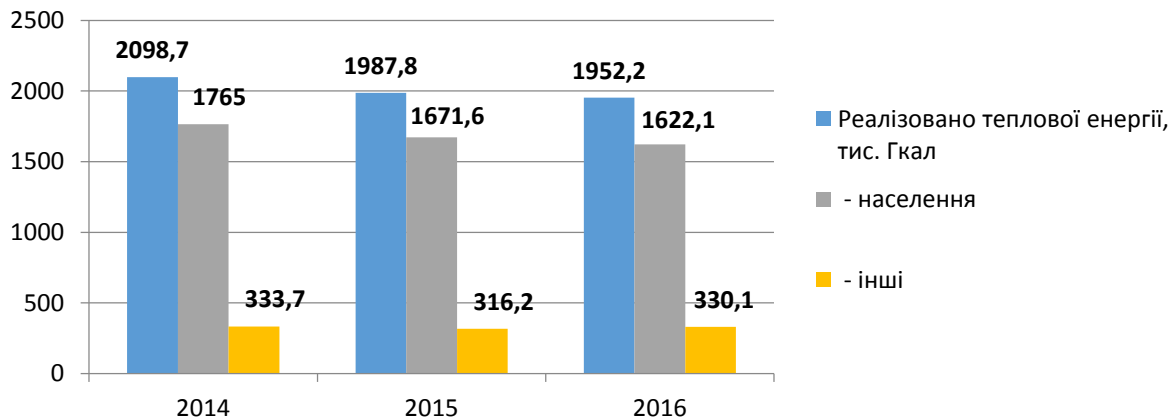

Рис. 27 Обсяг реалізованої теплової енергії (тис. Гкал)

КП «Водоканал» обслуговує близько 678,6 тис. мешканців міста та три сільські райони - Запорізький, Новомиколаївський та Вільнянський, а також 9,3 тисяч підприємств та організацій.

Системи водозабезпечення, водовідведення та теплопостачання мають вкрай незадовільний стан. У комунальній власності та на балансі КП «Водоканал» перебуває 2,55 тис. км водопровідних мереж, з яких 1,6 тис. км. (62,0%) знаходяться в аварійному стані (негайної заміни потребують 640 км). Тривалий термін експлуатації, абразивний знос та газова корозія склепіння труб призвели до погіршення стану мереж. Із наявних 986 км каналізаційних мереж в аварійному стані знаходяться 587 км (60,0%), з яких негайної заміни потребують 220 км. Середньомісячна кількість засмічень на каналізаційних мережах складає 1 167 од.

Рис. 28 Забезпеченість міста системами водопостачання та каналізування (км)

За 2016 рік обсяги послуг з водопостачання, які надані населенню, склали 25899,5 тис.куб.м.

Рівень оплати населення за житлово-комунальні послуги за 2016 рік складав 83,9%. Рівень тарифів на житлово-комунальні послуги не вищі за середні по країні.

9.3. Енергоспоживання та енергозбереження

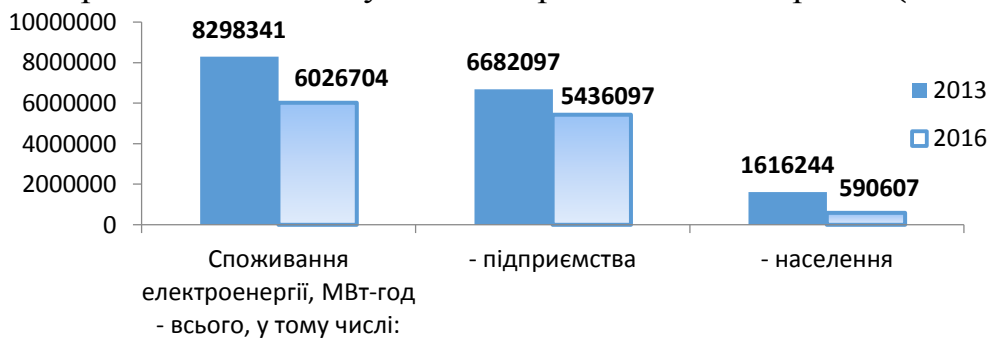
Основними видами паливно-енергетичних ресурсів для різних потреб міста являються природний газ та електрична енергія. Серед кінцевих споживачів ПЕР виділяють наступні групи:

- Будівлі житлового фонду;
- Будівлі бюджетної сфери;
- Вуличне освітлення;
- Транспорт;
- Промисловість;
- Інші будівлі;
- Комунальні підприємства (споживання електроенергії КП «Водоканал» та Концерном «МТМ»).

План сталого енергетичного розвитку міста Запоріжжя передбачає стабілізацію споживання енергетичних ресурсів на рівні 2015 року до 2029 року. Однак за умов впровадження програм енергозбереження може відбутися скорочення споживання в секторі ЖКГ.

Суттєво знизилися обсяги споживання енергоносіїв у промисловості - майже в 2 рази і незначне скорочення продовжується.

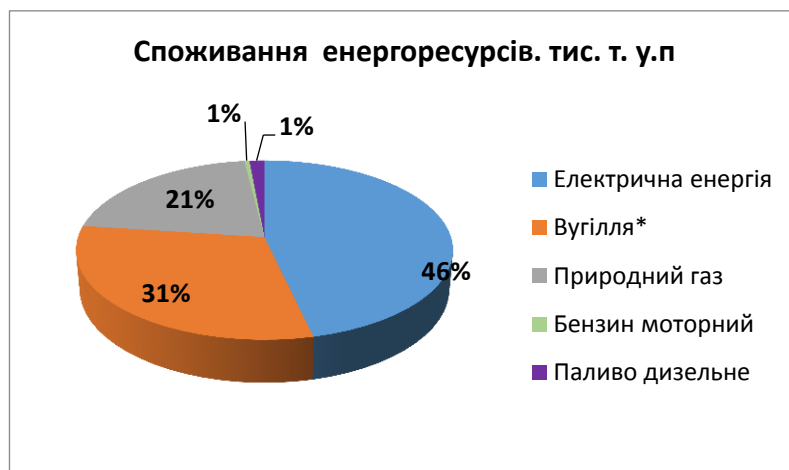
Проектна потужність мереж електропостачання та газопостачання для промислових підприємств міста, у зв'язку зі скороченням обсягів виробництва упродовж останніх років, має достатні резерви для подальшого їх розвитку та нарощення виробництва продукції. Для сфери житлово-комунального господарства та населення міста в частині газопостачання резерви є, але в частині електропостачання потужність мереж майже вичерпана (Рис. 29).

Рис. 29 Споживання енергоносіїв за окремими групами споживачів

Споживання енергоресурсів усіма категоріями споживачів м. Запоріжжя за 2016 рік

№ за пор.	Вид енергоносія	Спожито, тис. т. у. п
1	Електрична енергія	2115,4
2	Вугілля*	1400,6
3	Природний газ	955,3
4	Бензин моторний	22,9
5	Паливо	67,4

Рис. 30 Основні види енергоресурсів (%)

Примітка* 99,98% від усього об'єму спожитого вугілля використовується в металургійній галузі промисловості міста

У листопаді 2016 року Запорізькою міською радою затверджено оновлений План дій сталого енергетичного розвитку міста Запоріжжя на 2016-2020 роки (SEAP), розроблений з урахуванням вимог Європейської комісії за методологією Європейського Союзу, яким передбачено виконання зобов'язань Європейської ініціативи «Угода мерів» по зменшенню викидів парникових газів, зниженню енергоспоживання та переходу на альтернативні види палива.

Протягом звітного періоду проведені енергетичні аудити на 100 об'єктах бюджетної сфери, підпорядкованих Запорізькій міській раді, за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги у рамках Проекту USAID «Муніципальна енергетична реформа в Україні». На підставі енергетичних аудитів розроблені попередні техніко-економічного обґрунтування проекту термомодернізації цих об'єктів, з метою подальшого отримання кредитних ресурсів від міжнародних фінансових установ (ЄБРР, Німецький банк розвитку KfW, ЄІБ тощо).

У 2017 році в рамках реалізації Муніципального енергетичного плану м. Запоріжжя закінчено впровадження проекту термомодернізації будівлі ДНЗ №126 «Суничка», розпочата термомодернізація будівель у 3 установах бюджетної сфери, а саме: термомодернізація будівлі комунального закладу «Центр первинної медико-санітарної допомоги №2» по вул. Авраменко, 4; термомодернізація будівлі комунального закладу «Центр первинної медико-санітарної допомоги №5» по вул. Запорозького козацтва, 25; термомодернізація будівлі загальноосвітньої школи I-III ступенів №101 по вул. Бочарова, 10-б.

Розпочато впровадження проектів переведення об'єктів бюджетної сфери на альтернативні види палива із залученням інвестиційних коштів, а саме: опалення приміщень медичних установ ЗОЗ «Пологовий будинок №3», КУ «Міська клінічна лікарня №1» від модульних котелень на пелетах.

У 2017 році в рамках проекту «Зміцнення спроможності Українських територіальних громад до прийняття внутрішньо переміщених осіб» закінчено

виконання капітального ремонту (термомодернізації) будівлі ДНЗ (ясла-садок) №100 «Гармонія».

У 2015-2016 роках використання вторинного тепла промислових підприємств для забезпечення гарячого водопостачання районів міста в міжопалювальний період надало змогу Концерну «МТМ» виконати заміщення (вивільнити) 10,943 млн. м. куб. природного газу, зменшити викиди парникових газів в навколишнє середовище на 2,9%. Крім того, часткового утеплено фасади 2-х багатоповерхових житлових будинків по вул. Козача,1, вул. Українська, 2б.

На виконання Інвестиційної програми концерну «Міські теплові мережі» придбано та встановлено в житлових будинках 1701 од. приладів обліку теплової енергії. На цей час рівень обладнання багатоквартирних будинків приладами обліку теплової енергії становить 96%. У рамках програми співфінансування з мешканцями ОСББ «Відродження» встановлено тепловий вузол по вул. Незалежної України,78.

---

10. Соціальна інфраструктура

10.1. Мережа закладів освіти

Місто має розгалужену систему соціальної інфраструктури. Більшість дошкільних навчальних закладів міста працюють понад проектну потужність.

Проблемною зоною є забезпечення дітей дошкільного віку закладами відповідного спрямування. У межах 6 років, що досліджуються, показник завантаженості коливалися від 131% до 142%.

Таблиця 14 Дошкільні навчальні заклади м.Запоріжжя

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість дошкільних закладів, одиниць	138	139	141	141	141	143	143
Кількість дітей в дошкільних закладах, тис. осіб	23730	24618	25290	26042	26044	26093	26062
Завантаженість дошкільних закладів (дітей на 100 місць)	131	136	137	142	138	136	133

У місті функціонувала розгалужена мережа дошкільних навчальних закладів (ДНЗ). У 143 закладах різних типів та форм власності (135 - комунальної, 6 - приватної, 2 - державної) функціонувало 1151 група для 26 062 дітей. З них 22 дитини за станом здоров'я було взято під соціально-педагогічний патронат ДНЗ. Крім того, в дошкільних групах при 2 школах виховувалося 67 дітей дошкільного віку. Таким чином, у 2016 році здобували дошкільну освіту 26 129 дітей. ДНЗ охоплено 88% дітей віком від 3-х до 6-ти років, різними формами дошкільної освіти - 93% дітей та 100% дітей 5-річного віку. Для дітей з особливими потребами функціонувало 38 ДНЗ комбінованого типу та 8 - компенсуючого. Для дітей, стан здоров'я яких потребує корекції, реабілітації здоров'я (11% дітей від загальної чисельності дитячого контингенту ДНЗ, НВК) функціонувало 39 санаторних груп (861 дитина), 139 спеціальних груп (2084 дитини). Батьки 243-х дітей з питань корекції та реабілітації отримували допомогу в консультаційних центрах при 26 ДНЗ. Зберігається негативна тенденція перевищення нормативів наповнюваності груп. На 100 місцях виховувалося 133 дитини.

У місті існує черга з влаштування дітей до дошкільних навчальних закладів, яка протягом 2016 року зменшилась з 1569 до 894 осіб. З метою забезпечення прозорості порядку влаштування дітей до ДНЗ, в місті діє електронна реєстрація, яка є єдиною системою для всіх дошкільних навчальних закладів міста.

У 2016 році мережа комунальних ДНЗ збільшилась на 7 закладів, прийнятих від ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» (в них функціонувала 51 група та додатково в них було відкрито 12 груп після прийняття до територіальної громади м.Запоріжжя). Всього додатково у комунальних ДНЗ було відкрито у 2016 році 27 додаткових груп.

У 2016 році в м. Запоріжжя функціонувало 123 загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів, у т.ч.: - 116 комунальної форми власності

(62231 учень) та 5 приватної. У мережі загальноосвітніх навчальних закладів зберігаються 2 денні навчальні заклади, діяльність яких призупинено з об'єктивних причин: Шевченківський район – ЗНВК «Освіта» (денні класи), ЗНЗ №53, який перебуває на капітальному ремонті.

Для навчання обдарованих, талановитих та здібних дітей забезпечено роботу 35 закладів: 9 ліцеїв, 3 колегіуми, 17 гімназій, 6 спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів.

Громадяни, які не мали можливості навчатися у школах з денною формою, здобували загальну середню освіту у 2 вечірніх школах та 69 класах при навчально-виховних комплексах (1259 осіб). За індивідуальною формою навчалися 285 школярів, у формі екстернату повну загальну середню освіту отримали 36 осіб, базову - 17 осіб.

Таблиця 15 Загальноосвітні навчальні заклади м.Запоріжжя

Показники	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/2017
Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, одиниць	126	126	126	126	126	125
Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, осіб	61147	60654	60465	62095	62930	62231
Кількість вчителів у загальноосвітніх навчальних закладах, осіб	-	4427	4392	4447	4388	-

Частина навчальних закладів мають статус НВК, що дозволяє більш гнучко реагувати на потреби щодо надання освітніх послуг.

З 01.09.2016 у школах міста відкрито 237 профільних (5621 учень) та 766 класів з поглибленим вивченням окремих предметів (21057 учнів). Створено умови для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами: 60 класів (702 учні із затримкою психічного розвитку) та 18 класів з інклюзивним навчанням (368 осіб). У минулому році в 9-х класах навчалося 5014 учнів, з яких 5013 - отримали свідоцтва про базову загальну середню освіту (у т.ч. учні, що прибули з Луганської та Донецької областей, АР Крим). У 11-х класах навчався 3156 учнів, з яких 3150 - отримали атестат про повну загальну середню освіту (у т.ч. учнів, що прибули з Луганської та Донецької областей, АР Крим).

Для проведення зовнішнього незалежного оцінювання в м.Запоріжжі створено 23 пункти тестування. За результатами ЗНО, у Всеукраїнському рейтингу 200-бальників Запорізька область посіла сьоме місце (із 68 200-бальників - 54 (79%) випускники шкіл міста).

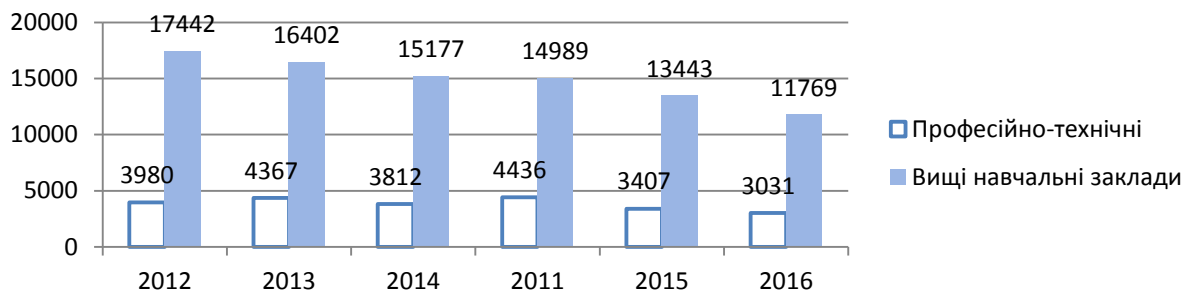
Таблиця 16 Випускники навчальних закладів м.Запоріжжя (осіб)

Тип, назва навчального закладу	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Професійно-технічні	4436	3980	4367	3812	3407	3031
Вищі навчальні заклади	14989	17442	16402	15177	13443	11769

Слід відзначити, що практика освітніх округів не впроваджувалася.

У місті працюють 13 позашкільних навчальних заклади (разом з ДЮСШ) та позашкільний підрозділ ЗНВК «Запорізька Січ» військово-спортивного профілю, організовано роботу 429 гуртків та відділень, 1140 груп, якими охоплено 16189 дітей та підлітків.

Вища та середня спеціальна освіта представлена широким спектром навчальних закладів.

Рис. 31 Чисельність випускників вищих, професійно-технічних навчальних закладів (осіб)

Вищі навчальні заклади міста забезпечують фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку спеціалістів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів для всіх соціальних сфер.

Мережа вищих та професійно-технічних навчальних закладів міста становить 17 навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, 16 - професійно-технічної освіти, де навчається близько 45 тисяч студентів.

Основні вищі навчальні заклади:

- Запорізька державна інженерна академія (ЗДІА);
- Запорізький державний медичний університет (ЗДМУ);
- Запорізький національний університет (ЗНУ);
- Запорізький національний технічний університет (ЗНТУ);
- Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій (ЗІЕІТ);
- Класичний приватний університет (КПУ).

Коледжі та технікуми:

- Запорізький авіаційний коледж ім. О.Г. Івченка;
- Економіко-правничий коледж ЗНУ
- Торговий коледж ЗНУ
- Запорізький гідроенергетичний коледж ЗДІА;
- Запорізький електротехнічний коледж ЗНТУ;
- Запорізький металургійний коледж ЗДІА;
- Запорізький будівельний коледж.

В цілому мережа навчальних закладів відповідає потребам ринку праці. Однак маємо певний дисбаланс між попитом та пропозицією трудових ресурсів.

Створюються умови для підвищення ролі наукової та інноваційної складової в економічному розвитку регіону. У 7 наукових організаціях (підприємствах) області науковою та науково-технічною діяльністю займаються науковці високого рівня. Структура за секторами діяльності

стабільна: більша частина їх (47,8 %) відноситься до підприємницького сектору діяльності, 30,4 % - до сектору вищої освіти, 21,8 % - до державного.

Наукові центри переважно розвивалися для забезпечення потреб промисловості міста.

- ДП «Державний науково-дослідний та проектний інститут Титану»;
- ДП «Український науково-дослідний інститут спеціальних сталей, сплавів та феросплавів»;
- АТ «Спеціальне проекте і конструкторсько-технологічне бюро «Запоріжгідросталь»;
- ПАТ «Український науково-дослідний проектно-конструкторський та технологічний інститут трансформаторобудування»;
- ВАТ «Український науково-дослідний інститут силової електроніки «Перетворювач»;
- ТОВ «НДКТИМ-Сільгоспмаш».

10.2.Мережа закладів охорони здоров'я

Сфера охорони здоров'я в м.Запоріжжі представлена 34 комунальними закладами (установами) охорони здоров'я, підпорядкованими департаменту охорони здоров'я Запорізької міської ради, закладами обласного підпорядкування та мережею приватних установ.

Серед унікальних - єдина в Україні медустанова, де можна одержати всебічну лікувально-діагностичну допомогу на найбільш сучасному рівні з питань репродуктивного здоров'я (дітей і дорослих), сімейно-шлюбних відносин, планування сім'ї та безплідності, включаючи оперативне лікування, - це Запорізький обласний Центр реабілітації репродуктивної функції сім'ї.

Професор Ніконенко Олександр Семенович у 1992 році заснував один з кращих в Україні Центр мультиорганної трансплантації з відділенням гемодіалізу на базі обласної клінічної лікарні. Запорізькі трансплантологи за сучасними технологіями виконали 318 операцій по пересадці нирок, у тому числі 12 дітям, а також 8 - по пересадці печінки; освоїли пересадку підшлункової залози та підготувалися до пересадки серця.

Успішно працює на базі обласної клінічної лікарні Обласний центр хірургії, до якого входять відділення кардіологічної і судинної хірургії. Кардіохірурги роблять ряд складних операцій, відомих у світовій практиці: протезування мітрального та аортального клапанів, вживлення кардіостимуляторів, аорто-коронарне шунтування. В 2001 році створено Центр дитячої кардіохірургічної служби області, де виконуються операції дітям з уродженими серця та магістральних судин. Ефективно діє обласний центр артрології і спортивної травми, де виконуються операції по протезуванню та усуненню ушкоджень суглобів.

Досягнення запорізьких офтальмологів з імплантацією штучного кришталика відомо не тільки в Україні, а й в інших країнах

У місті запроваджено та діє система страхової медицини. Цю галузь представляє значна група компаній та організацій, серед яких 12 найбільших,

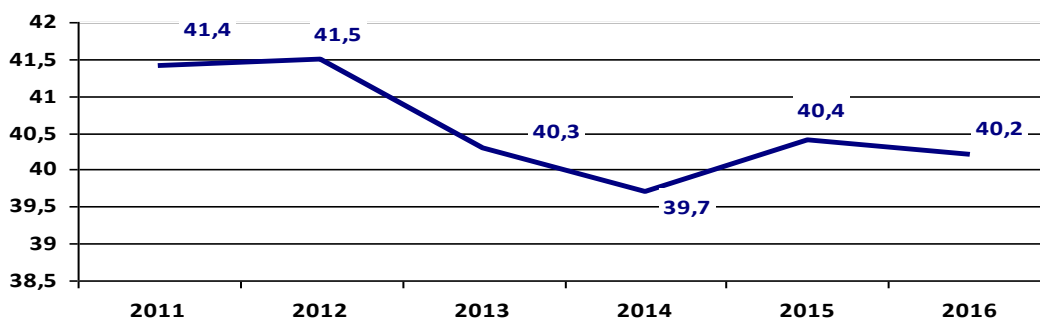
таких як «Провідна», «Уніка», «Інго Україна», «АСКА», Європейський страховий альянс, «ПЗУ Україна», Українська страхова група», «Оранта», «ТАС», «Універсальна». Завдяки тому, що частина роботодавців міста забезпечує для своїх працівників медичне страхування, місто у більшій мірі, ніж інші, готове до впровадження страхової медицини.

Заклади охорони здоров'я міського підпорядкування первинного та вторинного рівнів надання медичної допомоги населенню, представлені в тому числі 8 центрами первинної медико-санітарної допомоги (ЦПМСД), до складу яких входять 72 амбулаторії сімейного лікаря; 1 лікарня екстреної та швидкої медичної допомоги; 10 лікарень загального профілю; 2 дитячі лікарні; 4 пологових будинки; 6 стоматологічних поліклінік; 1 студентська поліклініка, що надає медичну допомогу студентам вищих навчальних закладів I-IV рівня акредитації; комунальні підприємства: «Примула», «Міська стоматологічна поліклініка № 5»; Комунальні заклади: «Міський Центр здоров'я» та КЗ «Інформаційно-аналітичний центр медичної статистики департаменту охорони здоров'я Запорізької міської ради».

Стаціонарну допомогу надають 17 закладів на 3960 ліжках.

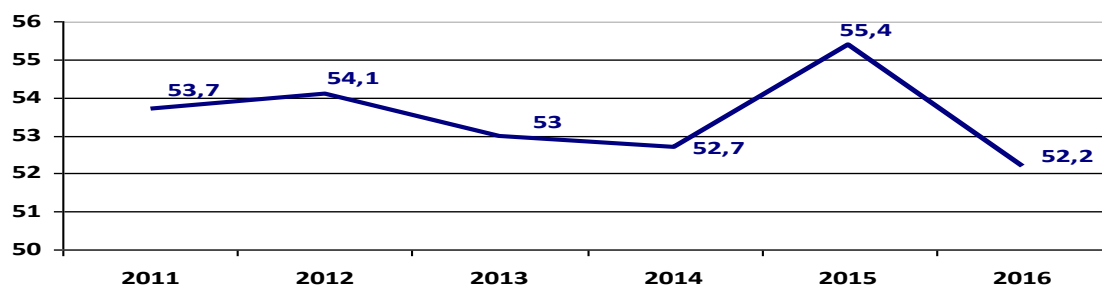
У галузі охорони здоров'я відбулися наступні зміни:

- забезпеченість населення лікарськими посадами зменшилась на 0,5% у порівнянні з 2015 роком та склала 40,2 особи на 10 тис. населення (Рис 32).

Рис.32 Забезпеченість лікарями на 10000 населення (осіб)

- забезпеченість населення амбулаторно-поліклінічною допомогою залишилась майже на рівні минулого року та склала 160,8 проти 159,7 у 2015 році;
- кількість відвідувань на 1 мешканця в поліклініці по захворюваності зросла на 0,74% та становить 5,41 проти 5,37 у 2015 році. Кількість відвідувань на 1 мешканця на дому залишилась майже на рівні 2015 року та становить 1,19 проти 1,18 у 2015 році;
- кількість ліжок в денних стаціонарах поліклініки залишилась на рівні 2015 року, тому забезпеченість ліжками денного стаціонару на 10 тис. населення теж залишилась на рівні минулого року - 6,3;

Рис. 33 Забезпеченість стаціонарними ліжками на 10000 населення м. Запоріжжя

Показник загальної смертності склав у 2015 році 14,6 та знизився у 2016 році на 6,8% і дорівнював 13,6. За офіційними даними по Україні Запорізька область посідає 10 рейтингове місце серед 26 областей. Порівняні дані у розрізі міст України відсутні.

Смертність дітей від онкологічної патології:

- у 2013 році - 4 випадки - показник на 10 тис. дитячого населення - 0,36‰;
- у 2014 році - 3 випадки - показник на 10 тис - 0,27‰;
- у 2015 році - 7 випадків - показник на 10 тис - 0,61‰;
- у 2016 році - 2 випадки - показник на 10 тис - 0,17‰.

Таким чином, найвищий показник смертності дітей від новоутворень за 4 роки спостерігався у 2015 році - 0,61‰. У 2013 році він був у 1,7 рази нижчий, у 2014 - у 2,3 рази, у 2016 році відбулося значне зниження у порівнянні з попереднім роком - у 3,6 рази.

10.3. Розвиток культури

Місто Запоріжжя має потужний культурний потенціал, який сприятиме не лише всебічному розвитку креативного міського середовища, а й розвитку туризму. На Державному обліку в м. Запоріжжі перебувають 189 пам'яток:

- Історії - 148;
- монументального мистецтва - 11;
- науки і техніки - 11;
- археології - 6;
- архітектури та містобудування - 13.

В Олександрівському районі налічується 130 архітектурних об'єктів, що мають історичну цінність і представляють Старий Олександрівськ. Архітектурні об'єкти занесені до Зведеного переліку раніше затверджених пам'яток містобудування та архітектури і щойно виявлених об'єктів культурної спадщини містобудування та архітектури м. Запоріжжя.

Важливими історико-культурними об'єктами Запоріжжя є:

- Національний заповідник «Хортиця» (включно з Музеєм історії Запорозького козацтва та Історико-культурним комплексом «Запорозька Січ», пам'ятками археології давніх часів); 700-річний Запорізький Дуб; 6-те селище («Соцмісто»);
- Дніпровський гідровузол - «Дніпрогес»;
- Проспект Соборний; «Старе місто» - Старий Олександрівськ.

Національний заповідник «Хортиця» - науково-дослідна та рекреаційно-освітня установа, яка здійснює охорону пам'яток історії, культури та природних об'єктів, збирає, вивчає, зберігає та популяризує пам'ятки, пов'язані з історією запорозького козацтва та інших історичних епох.

Острів Хортиця - найбільший острів на річці Дніпро (довжина 12,5 км, найбільша ширина - до 2,5 км). Це єдина комплексна історико-культурна та природна пам'ятка, що охоплює період від мезоліту до ХХ сторіччя. Заповідник «Хортиця» занесений до державного реєстру нерухомих пам'яток України. На його території нараховується 63 пам'ятки археології та історії, 33 з яких поставлено на державний облік.

З метою збереження в природному стані унікальних пам'яток геології порожистої частині Дніпра, таких як виходи докембрійських кристалічних порід, цінну наскальну рослинність, рідкі та зникаючі види рослин на ділянках цілинних степів, байрачних та плавневих лісів у 1974 році на території історико-культурного заповідника було утворено **Загальногеологічний заказник загальнодержавного значення «Дніпровські пороги»**. У 1993 році державному історико-культурному заповіднику було надано статус національного. До його складу входять острів Хортиця і прилеглі до нього острови та скелі – Байда, Дубовий, Розстебин, Три Стоги, Середня, Близнюки, урочище Вирва на правому березі Дніпра. Зважаючи на свою унікальність заповідник «Хортиця» занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, як пам'ятка національного значення. Загальна площа заповідника становить 2359,34 га.

Піклуючись про відтворення історичної пам'яті та повернення до багатовікових традицій запорозького козацтва на території Національного заповідника «Хортиця» було створено **Історико-культурний комплекс «Запорозька Січ»**.

Загалом мережу закладів культури складають 319 закладів культури та мистецтв.

Театральні і концерні заклади міста представлені, зокрема, наступними:

- *державної власності:*

- Державний цирк.

- *обласної комунальної власності:*

- Академічний обласний український музично-драматичний театр

ім.В.Магара;

- Академічний обласний театр юного глядача;
- Обласний театр ляльок;
- Обласна філармонія.

- *міської комунальної власності:*

- Муніципальний театр-лабораторія «VІE»;
- Муніципальний театр танцю (хореографічні постановки та духовий

оркестр театру танцю є справжньою окрасою загальноміських заходів).

- *приватні:*

- Новий театр;
- Кінний театр «Запорозькі козаки» (на о.Хортиця).

Концертний зал ім.Глінки (обласна філармонія) - місце традиційного проведення концертів класичної музики та інших культурних заходів. Серед колективів обласної філармонії: академічний симфонічний оркестр, козацький ансамбль пісні і танцю «Запорожці».

Музеї Запоріжжя представлені такими закладами:

Обласний краєзнавчий музей, в якому постійно працюють експозиції: «Природа Запорізького краю»; «Запорізький край у далекому минулому»; «Запорізький край у XIV - XVIII ст. Доба козацтва»; «Запорізький край наприкінці XVIII - на початку XIX ст. Заселення краю»; «Дніпрогес: підкорення стихії»; «Запорізька область напередодні та в роки Другої світової війни»; "Запоріжжя в період післявоєнної відбудови» та інші.

Обласний художній музей, колекція якого сьогодні налічує близько 13 тис. експонатів.

Музей історії зброї - єдиний в Україні приватний музей історії зброї такого масштабу. В експозиції виставки представлено понад 4500 одиниць холодної та вогнепальної зброї, які відображають всі етапи становлення людської цивілізації.

Серед приватних музеїв також слід відзначити Музей раритетних автомобілів «Фаєтон» та Музей кераміки. Наприкінці 2012 року запрацювала ще одна приватна експозиція - Музей техніки В.Богуслаєва.

Серед **виставкових залів** міста найвідомішими є:

- Виставковий зал Запорізької організації Національної Спілки художників України - найбільша за площею художня експозиція міста;

- Виставковий зал Запорізького відділення Національної Спілки фотохудожників України.

- «Art L» (приватна художня галерея), яку було відкрито в березні 2009 року. Галерея не обмежує тематику своїх виставок тільки образотворчим мистецтвом. До уваги глядачів широкий спектр жанрів і напрямів творчості різних художників з різних регіонів України, а також ближнього і далекого зарубіжжя.

Окремим культурним осередком Запоріжжя є міський Вернісаж у центрі міста, на площі Маяковського біля Фонтану Життя, організований найбільшою творчою організацією міста - Запорізьким міським об'єднанням митців «Колорит».

Загалом міські комунальні заклади культури Запоріжжя одночасно можуть прийняти близько 8000 осіб. Найбільший з них - КЗ «Палац культури «Титан» на 800 місць.

Кількість бібліотечних закладів м.Запоріжжя (234 бібліотеки різних форм власності) складає 73% від загальної чисельності закладів культури і мистецтва у місті. У міській комунальній власності перебувають 37 бібліотек, що об'єднані у дві централізовані бібліотечні системи: для дорослого населення -

20 бібліотек, для дітей - 17 бібліотек. Щороку міські бібліотеки надають послуги понад 110 тис. читачам.

Крім традиційних бібліотечних послуг, сьогодні бібліотеки запровадили ряд інновацій. При бібліотеках працюють: 26 безкоштовних Інтернет-центрів; 10 «Шкіл комп'ютерної грамотності» для соціально незахищеної категорії городян; 13 бібліотечних кінозалів та відео-лекторії; школа дитячої комп'ютерної анімації «Оживає світ мультикольоровий»; «Спортивна бібліотека»; «Пункт Європейської інформації».

Запроваджено нові позастаціонарні форми бібліотечного обслуговування для соціально незахищеної категорії городян - бібліовелосипед (обслуговування на дому) та послугу користування безкоштовним 3-G Інтернетом.

Бібліотеки реалізують власні програми «Шукай мене на сайті!» (доступ до віртуальних виставок, повідомлення про нові надходження, посилення на корисні ресурси, анонси та відео-звіти заходів), «Сторінками дитячих сайтів. Цікаво і корисно» (створення путівників по ресурсах Інтернету), Агенція консультаційної служби «English – це просто!» та ін.

Щороку у бібліотечних студіях та гуртках проходить до 250 майстер-класів, де читачі навчаються різним сучасним технікам рукоділля.

У м.Запоріжжі працюють 13 початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання): 8 музичних шкіл, 4 школи мистецтв, 1 художня школа, де навчаються різним видам мистецтв понад 6,0 тис. дітей. У школах створено 304 учнівські творчі колективи. У мистецьких конкурсах різних рівнів щороку учні та викладачі посідають близько 1000 призових місць.

Муніципальні театри (театр танцю та театр-лабораторія «VIE») щороку проводять більш, ніж 170 вистав та концертів. Специфіка основної діяльності театрів полягає у наступному:

- театр танцю - створення повноцінних вистав лише засобами музики та хореографії;
- наявність окремого колективу - духового оркестру;
- театр «Ві» - робота трупи, як лабораторії в області театрального експерименту;
- створення вистав у форматі «малої сцени» (глядацька зала має лише 76 місць).

На сьогодні у Запоріжжі діють 4 міські комунальні палаци культури - «Заводський», «Титан», «Орбіта» та «Хортицький», в яких на постійній основі працюють 107 клубних формувань та любителських об'єднань (які налічують близько 3,0 тис. учасників, з яких майже 1,5 тис. - діти). Всі дитячі творчі колективи працюють на безоплатній основі. Щороку проводяться понад 1200 культурно-масових заходів, які відвідують понад 250 тис. осіб, з них 90 тис. - діти. Дані заходи орієнтовані як на різні вікові категорії населення, так і різні його соціальні верстви.

Кіноконцертний зал ім. О.Довженка єдиний комунальний заклад, який відповідає всім запитам сучасності та має найбільший за розміром екран, на

якому демонструються фільми у форматі 3D. На сьогодні у кінотеатрі працюють три зали різної наповнюваності з комфортними умовами для перегляду фільмів. Крім основного репертуару у кінотеатрі демонструється фестивальне та арт-хаузне кіно. Щорічно відбуваються покази фестивальних стрічок французького, англійського кіно, японського аніме, фестивалів «Молодість» та «Крок». Ведеться активна робота із соціально незахищеними верствами населення – дітьми, ветеранами, молоддю шляхом проведення тематичних кіносвят, кінофестивалів, кінопрологів тощо.

У місті Запоріжжі проводиться велика кількість загальноміських заходів до державних свят, пам'ятних дат та з нагоди відзначення свят за народним календарем - Дня Конституції України, Дня незалежності України, Дня пам'яті та примирення, Дня перемоги над нацизмом у Європі, Дня міста, новорічних і різдвяних свят, Масляна та інших. Упродовж останніх років відпрацьовано певні підходи до проведення даних заходів - підготовка масштабного театралізованого дійства, що створює певну атмосферу, та організація додаткової низки тематичних майданчиків, орієнтованих на різні вікові та соціальні групи відвідувачів. Щорічно проводиться більше 10 загальноміських заходів, глядачами яких стають майже 200,0 тис.осіб.

З метою забезпечення культурного обслуговування мешканців міста пільгових категорій за місцем проживання запроваджено міський проект «Культура і мистецтво - назустріч кожному». У рамках проекту щорічно у літній період на відкритих майданчиках міста - у парках та на дворових майданчиках у 7-ох районах Запріжжя відбуваються 493 культурні програми, підготовлені силами колективів міських комунальних палаців культури, бібліотек та шкіл естетичного виховання. Щороку програми відвідують близько 35 тис. городян та гостей міста.

З метою визначення єдиного сценічного майданчика для демонстрування творчих досягнень всіх бажаючих обдарованих городян запроваджено міський проект «Творчий мікрофон», у рамках якого в літні місяці щорічно відбувається 13 концертних програм на пл. Маяковського, які відвідують до 10 тисяч городян.

Візитівкою Запоріжжя стало проведення міжнародних та всеукраїнських фестивалів:

- *Міжнародний фестиваль-конкурс дитячої та юнацької виконавської майстерності «Акорди Хортиці»*, метою якого є пошук обдарованих дітей та надання їм можливості творчого зростання. Щороку у фестивалі беруть участь понад 500 талановитих дітей з різних регіонів України, США, Австрії, Угорщини, Кореї, Китаю, Німеччини. Унікальність Фестивалю - виступи юних дарувань разом із академічним симфонічним оркестром Запорізької обласної філармонії на головній сцені міста у Концертному залі ім.М.Глінки;

- *Міжнародний мистецький пленер «Хортиця крізь віки»*. Мета Пленеру - відродження історичної картини запорізького краю в образотворчому мистецтві. Щороку у Пленері беруть участь до 100 митців зі Львова, Києва, Сум, Одеси, Запоріжжя, Білорусі, Тунісу, Австрії, Польщі;

- Фестиваль *вітчизняного кіно «Запорізька сінерама»* започатковано у 1999 році. Мета фестивалю - популяризація кращих надбань вітчизняного кіно. У рамках фестивалю відбуваються допрем'єрні покази вітчизняних фільмів та зустрічі з кращими представниками української кіноіндустрії - відомими режисерами, акторами театру і кіно, кінокритиками. Особливістю фестивалю є проведення конкурсу «Молоде кіно», на якому представляються короткометражні стрічки молодих кінематографістів з усієї України та зарубіжжя.

- Міжнародний *фестиваль джазової музики «Запорізький джем»* проводиться спільно із міським джазовим клубом з 2006 року. Мета фестивалю - популяризація джазової музики. Упродовж трьох днів на сценах закладів культури свою майстерність дарували найкращі джазові колективи з України, Білорусії, Польщі, Бразилії та США. З 2011 року формат фестивалю змінено і на сьогодні всі виступи джазових колективів відбуваються на відкритому майданчику - на пл.Маяковського.

- Всеукраїнський *фестиваль гончарного мистецтва «Гончарі на Хортиці»* проводиться спільно із обласним осередком Національної спілки народних майстрів України з 2012 року. Мета фестивалю - збереження та популяризація традицій народної творчості. У рамках фестивалю відбуваються майстер-класи народних майстрів з гончарного мистецтва, виставка керамічних виробів, в яких взяли участь 50 майстрів гончарного мистецтва з 10 різних регіонів України.

- Всеукраїнський конкурс-фестиваль юних бандуристів «Хортицький Кобзар». Мета конкурсу – підтримка та розвиток української національної культури, популяризація традицій кобзарського виконавства, підтримка та презентація кращих зразків української пісні. У 2016 році учасниками конкурсу стали 65 талановитих дітей з 10 областей України.

Виставковий центр «Козак-Палац» Запорізької торгово-промислової палати (ЗТПП) відкрився 11 березня 2009 року. Загальна площа центру – 8 600 кв.м. Це один з найбільших виставкових павільйонів такого класу в Україні. «Козак-Палац» - місце проведення щорічних інвестиційних форумів, галузевих виставок, конференцій та інших ділових заходів. Виставковий центр є перспективним і базовим об'єктом для розвитку ділового туризму у Запоріжжі.

ЗТПП - найбільший в регіоні організатор галузевих виставок, серед яких: Міжнародна виставка «Машинобудування. Металургія», спеціалізовані виставки: «Домострой», «Ювелірний світ», «Агротехсервіс» та інші. Система управління якістю Запорізької торгово-промислової палати сертифікована на відповідність стандарту ISO 9001:2000 в системах TUV CERT та УкрСЕПРО.

---

11. Стан навколишнього природного середовища

Місто Запоріжжя є потужним виробником високоякісних сталей, кольорових металів, феросплавів, абразивної продукції, силових трансформаторів, різноманітного обладнання, легкових автомобілів тощо. Значна частина промислових підприємств розташована в центрі житлових забудов, що формує основне техногенне навантаження на довкілля міста.

11.1 Якість атмосферного повітря

Основними джерелами забруднення атмосферного повітря міста є промислові підприємства, викиди яких становлять 60-70% від загального валового викиду забруднюючих речовин та автотранспорт (викиди становлять 40-30%).

За даними Головного управління статистики у Запорізькій області на території міста 217 підприємств звітували за формою 2ТП - повітря за 2016 рік.

Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (без урахування вуглецю діоксиду) за статистичними даними за 2016 рік склали 70,2 тис. тонн, що становить 83,3% до обсягів викидів за 2015 рік.

Рис. 34 Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря міста, (тис. т/рік)

Статистичні дані викидів забруднюючих речовин від автотранспорту за 2016 рік відсутні.

Порівняно із 2005 роком загальний обсяг викидів скоротився на 46,3%, а порівняно із 2013 роком - майже на 20%.

Переважно забруднюючі речовини - це оксид вуглецю - 74,9%, оксид азоту - 8,1%, діоксид сірки - 6,2%, речовини у вигляді твердих суспендованих частинок - 5,9%.

Викиди підприємств: ПАТ «Запоріжсталь», ПАТ «Запорізький завод феросплавів», ПрАТ «Запоріжжкокс», ПАТ «Запорізький абразивний комбінат», ПрАТ «Український графіт», ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат»,

---

ПрАТ «Дніпроспецсталь» складають 95% від загального обсягу викидів забруднюючих речовин зі стаціонарних джерел.

Систематичні спостереження за вмістом забруднюючих речовин в атмосферному повітрі міста проводяться Запорізьким обласним центром з гідрометеорології та Державною установою «Запорізький обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України».

За даними досліджень якості атмосферного повітря у житловій забудові, які проводяться ДУ «Запорізький обласний лабораторний центр МОЗ України», рівень забрудненості атмосферного повітря, згідно «Критерію показника рівня забруднення» залишається «неприпустимим», а по ступеню небезпеки – «помірно небезпечним».

У зоні житлової забудови під факелом викидів промислових підприємств у 2016 році виконано 1368 досліджень стану атмосферного повітря (у 2015 році - 1456). Перевищення гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин виявлено у 220 випадках, що складає 16,8% від загальної кількості проб (у 2015 році виявлено у 231 пробі, що складає 15,86%). Перевищення гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у 2016 році, були зафіксовані по вмісту у повітрі пилу, фенолу, сірковуглецю та сірководню.

Найбільше забруднення атмосфери за вказаний період поточного року зазначалося у Вознесенівському, Заводському, Дніпровському та Шевченківському районах міста. Як і в минулі роки, нижче середньобагаторічного показника реєструвалося забруднення атмосфери в Хортицькому, Комунарському і Олександрівському районах.

За даними спостережень за якістю атмосферного повітря, які проводяться Запорізьким обласним центром з гідрометеорології на 5-ти стаціонарних постах у 2016 році середньомісячні концентрації по місту перевищували ГДК в 2,04 рази по двоокису азоту, в 1,95 рази по фенолу та в 1,78 рази по формальдегіду.

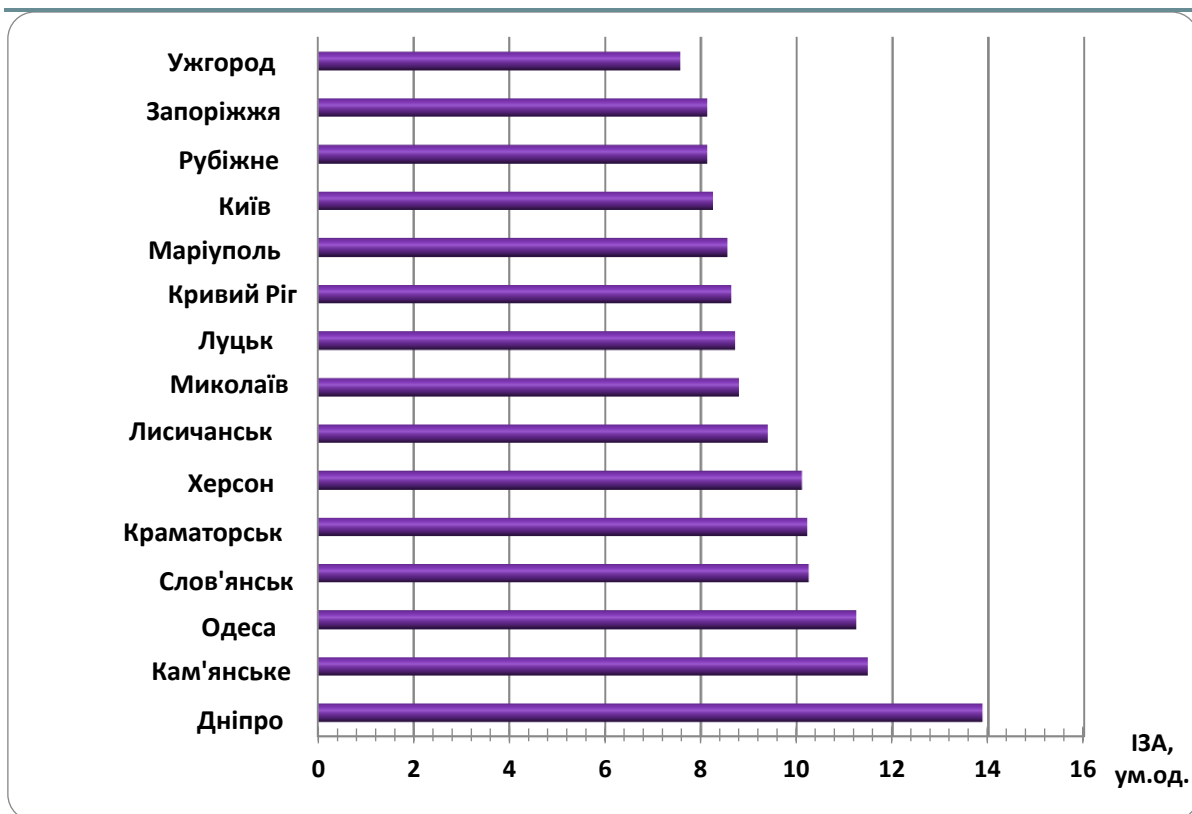
Середньомісячні концентрації пилу, двоокису сірки, оксиду вуглецю, хлористого водню, фтористого водню не перевищували ГДК.

У 2016 році, у порівнянні з 2015 роком, забруднення повітря залишилося на тому ж рівні.

За даними Центральної геофізичної обсерваторії, опублікованими у звіті «Про стан забруднення навколишнього природного середовища на території України за даними спостережень гідрометеорологічних організацій у 2016 році» порівняно із іншими містами України, ситуація у м. Запоріжжі у 2016 році є кращою, ніж в містах, які мають схожу структуру економіки, таких як м.Кривий Ріг, м.Дніпродзержинськ, м.Дніпро.

Рис 35. Значення індексу забруднення атмосфери (ІЗА) в найбільш забруднених містах України у 2016 році

Основною причиною забруднення атмосферного повітря міста залишаються: застарілі технології та зношеність устаткування, на базі яких функціонують підприємства; морально та фізично застаріле газоочисне обладнання, відсутність ефективних методів очищення газоподібних викидів (оксиди азоту, оксид вуглецю, діоксид сірки та інші), особливо від стаціонарних джерел підприємств металургійної галузі; великі обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від неорганізованих джерел, які сприяють значній загазованості житлових районів.

Одним із основних факторів, що впливає на забруднення атмосферного повітря, є викиди від автотранспорту, що обумовлено значним збільшенням автомобільного парку. Кількість забруднюючих речовин, що надходять в атмосферу від автотранспорту, залежить, як від якості палива, так і від загального технічного стану автомобілів.

Основними проблемами забруднення атмосферного повітря пересувними джерелами є:

- використання палива, яке не відповідає вимогам сучасних екологічних норм;
- навантаження головних магістралей міста транзитним транспортом;
- відсутність нейтралізаторів в основній масі автомобілів вітчизняних марок та старих іномарок.

Заходи щодо вирішення проблем забруднення атмосферного повітря пересувними джерелами вимагають прийняття ряду відповідних нормативно-

правових актів, а також суттєвого підняття матеріального рівня населення.

У напрямку зменшення негативного впливу викидів від автотранспорту вже виконаний та планується виконати значний обсяг робіт. Збудована транспортна розв'язка по вул. Радгоспна, реконструйовані транспортні магістралі по вул. Космічна та Гребельна, на ділянці від площі Запорізька до пр. Металургів, проведена реконструкція транспортної площі в районі залізничного вокзалу Запоріжжя-1 та вул. Лермонтова. Будівництво мостів через р. Дніпро ведеться з урахуванням необхідності будівництва комплексу транспортних розв'язок.

11.2 Водокористування

Водопостачання м. Запоріжжя на 100% забезпечується використанням поверхневих вод басейну р. Дніпро, оскільки місто знаходиться у межах Українського кристалічного масиву, де запаси підземних вод незначні.

Загальна довжина р. Дніпро в межах м. Запоріжжя становить 24,2 км. Русло р. Дніпро в районі міста зарегульовано Дніпровським і Каховським водосховищами. Гідрографічна мережа Запоріжжя складається, окрім р. Дніпро, з малих річок: Мокра Московка, Суха Московка, Верхня, Середня та Нижня Хортиця, великої кількості струмків і балок. Довжина малих річок у межах міста складає 26 км, струмків - 11,5 км, балок із водотоками - 22,3 км. Річка Дніпро є джерелом водопостачання промислових об'єктів міста, джерелом енергії, а також повністю задовольняє господарсько-питні потреби міста, є транспортною артерією та цінним рекреаційним ресурсом.

Протягом останніх років забір води по місту складає 198 - 248 млн. м³/рік. Загальний скид поверхневий вод за останні 5 років зменшився зі 144,1 млн. м³/рік до 121,5 млн. м³/рік.

За інформацією Державної установи «Запорізький обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України» у 2016 році було відібрано 250 (в 2015 році - 270) проб води з р. Дніпро для проведення досліджень по санітарно-хімічним показникам, з них 26 проб не відповідали гігієнічним нормам (10,4%), в 2015 році (12,6 %).

Для проведення досліджень по бактеріологічним показникам у 2016 році було відібрано 251 проб води з р. Дніпро, відхилення зареєстровані в 35 пробах, що складає 13,9 %.

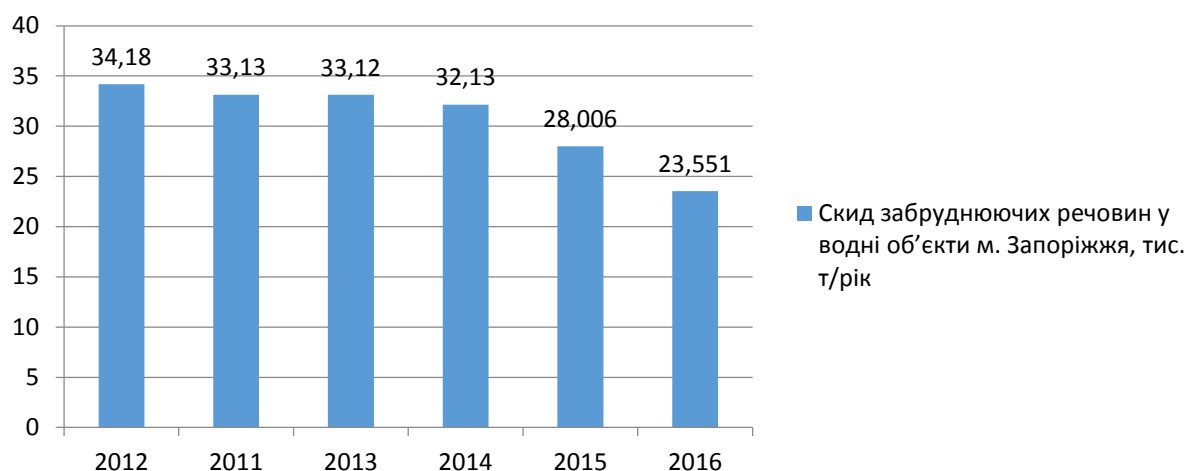
Збір і використання свіжої води по м. Запоріжжя, млн. м³/рік

	2012	2013	2014	2015	2016
Забір води	248,4	228,9	218,0	202,9	197,6
Використання свіжої води	226,0	215,6	207,1	164,3	160,3

Скид зворотних вод по м. Запоріжжя, млн. м³/рік

	2012	2013	2014	2015	2016
Усього	144,1	141,2	134,5	130,0	121,5
Нормативно очищені	50,86	51,02	47,80	45,83	43,28
Забруднені без очистки	0,544	0,055	0,034	0,083	0,028
Недостатньо очищені	63,67	64,56	64,04	60,12	55,04
Нормативно чисті без очистки	29,04	25,53	22,61	24,00	23,12

Скид забруднюючих речовин у водні об'єкти м. Запоріжжя, тис. т/рік				
2012	2013	2014	2015	2016
34,18	33,12	32,13	28,006	23,551

Рис.36 Скид забруднюючих речовин у водні об'єкти м. Запоріжжя (тис. т/рік)

Основними водокористувачами в м. Запоріжжя є ПАТ «Запоріжсталь» та КП «Водоканал». Обсяги використання води та скидів цих підприємств складають більше 95% від загальних показників по місту. Так, у 2016 році ПАТ «Запоріжсталь» було забрано 101,5 млн. м³ води, скинуто 63,44 млн. м³ зворотних вод, КП «Водоканал» було забрано 91,11 млн. м³ води, скинуто - 53,75 млн. м³ зворотних вод.

Для покращення системи комунального водопостачання та водовідведення КП «Водоканал» необхідно провести реконструкцію центральних очисних споруд каналізації правобережної частини міста (ЦОС-2), Дніпровської водопровідної станції правобережної частини міста (ДВС-2) з удосконалення технології очищення та знезараження води; впровадити на Дніпровських водопровідних станціях лівобережної та правобережної частин міста (ДВС-1, 2) повторне використання промивних та дренажних вод; побудувати цех утилізації осадів, що утворюються у процесі очистки стоків; провести заміну усього застарілого енергомісткого насосного обладнання; здійснити реконструкцію/будівництво каналізаційних колекторів та водоводів; відчутно збільшити кількість водопровідних мереж, які щороку замінюються; забезпечити необхідний резервуарний парк запасу питної води; провести реконструкцію хлораторних на насосних станціях.

11.3 Відходи

Однією з основних особливостей індустріального комплексу м. Запоріжжя є активність виробничого природокористування. Масштабність ресурсовикористання і енергетично-сировинної спеціалізації економіки міста сприяють значному утворенню і накопиченню відходів виробництва і споживання. Хоча певна частина відходів у процесі виробництва

переробляється і використовується в якості вторинних ресурсів, значна їх кількість нагромаджується на полігонах та у шламонакопичувачах.

На цей час у місті відходи розміщуються на: полігон твердих побутових відходів №1 (далі - ПТПВ №1) (площа - 47,0707 га), накопичувач-випарювач АТ «Мотор Січ» (1,55 га), полігон ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» (2,5 га), полігон промислових відходів у б.Середня (загальна площа - 221 га). На території б.Середня розташовані ділянки підприємств-користувачів: ПАТ «Запоріжсталь» (3 ділянки загальною площею 112,8 га), ПрАТ «Запоріжжкокс» (45,8 га), ПАТ «Дніпрспецсталь» (2 ділянки загальною площею 40,69 га), ПАТ «Запорізький завод феросплавів» (15,5 га), ТОВ «Технопром-експорт» (6,0 га). Також, на території міста знаходиться відстійник-шламонакопичувач б.Капустянка (площа - 148,46 га), який входить до комплексу позамайданчикowego шламовидалення ПАТ «Запоріжсталь».

За даними Головного управління статистики у Запорізькій області загальний обсяг відходів (I-IV клас небезпеки), накопичених в місті на кінець 2016 року, склав 120 893,8 тис.тонн, у т.ч. I-III класів небезпеки - 762,38 тис.тонн.

У 2016 році утилізовано 1 866,83 тис. тонн відходів I-IV класів небезпеки, у тому числі I-III класів небезпеки - 6,192 тис. тонн.

Кількість переданих відходів I-IV класів небезпеки стороннім організаціям у 2016 році склала 278,59 тис.тонн, у т.ч. I-III класів небезпеки - 8,40 тис. тонн.

За результатом виконання промисловими підприємствами природоохоронних заходів на полігонах промислових відходів звільнилася частина території від відходів, зменшилася кількість відходів за рахунок їх утилізації або повернення у виробничий процес.

У м.Запоріжжі є 3 полігони побутових відходів, які знаходяться у комунальній власності: ПТПВ №1 - діючий; ПТПВ №2 - закритий; ПТПВ №3 - в стадії будівництва.

Для удосконалення роботи у сфері поводження з ТПВ в місті шляхом об'єднання Запорізького комунального автотранспортного підприємства 082801 «Комунсантрансекологія» та німецької фірми «REMONDIS» у 2008 році було створено спільне українсько-німецьке підприємство «Ремондіс Запоріжжя» (нині правонаступник - ТОВ «УМВЕЛЬТ-Запоріжжя»).

З метою приведення міста до належного санітарного стану підприємством було придбано та встановлено на території міста контейнери для роздільного збирання ТПВ та для остаточних відходів. Також, у серпні 2009 року на полігоні ТПВ №1 була введена в експлуатацію лінія по сортуванню ТПВ, для сортування вторинної сировини з контейнерів під ресурсоцінні матеріали. Потужність лінії складає 100 тис. тонн на рік.

На теперішній час вивіз та розміщення твердих побутових відходів здійснюється на єдиному діючому полігоні ТПВ №1, який розташовано поблизу селища Леваневського. Полігон ТПВ №1 експлуатується з 1952 року.

Щороку на полігоні розміщується близько 200-300 тис.тонн відходів. Станом на 01.01.2017 на полігоні ТПВ №1 накопичено близько 15 816,58 тис. тонн відходів.

Проблемою є відсутність потужностей для безпечного розміщення ТПВ у правобережній частині міста. Полігон ТПВ №2, який обслуговував правобережну частину міста, був закритий у лютому 2007 року, оскільки вичерпав свої можливості.

Для будівництва полігону ТПВ №3 на території Сонячної сільської ради Запорізького району Запорізької області відведено земельну ділянку площею 27 га та отримано Державний акт на право постійного користування земельною ділянкою. Розроблений проект «Будівництво полігону твердих побутових відходів №3», проектно-кошторисна документація перерахована в цінах на серпень 2017 року та отримано експертний звіт ДП «Укрдержбудекспертиза».

Разом із тим, слід зазначити про певне скорочення обсягів відходів, що утворюються, та незначне збільшення обсягів утилізації.

11.4 Природоохоронні території та об'єкти

На території Запоріжжя розташовано 13 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 1436,6 га, з них 1 загальнодержавного значення (загальногеологічний заказник «Дніпровські пороги») та 12 місцевого значення. Відсоток заповідності міста становить 4,34%.

Таблиця 17. Перелік об'єктів природно-заповідного фонду м. Запоріжжя

№	Назва об'єкту	Площа, га	Категорія об'єкту	Рік створення
1.	Дніпровські пороги	1383	Загальногеологічний заказник	1974
2.	Запорізький дитячий ботанічний сад	12	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва	1984
3.	Парк енергетиків	10,6		1984
4.	Парк по вулиці Кремлівській	6,5		1984
5.	Парк ім. Шевченка	5,2		1979
6.	Парк «Алея слави»	5,1		1984
7.	Дубовий гай «Старі дуби»	5	Пам'ятка природи	1972
8.	Балка Виноградна	5	Ботанічний заказник	1987
9.	Парк залізничної станції «Запоріжжя-2»	3, 5	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва	1984
10.	Запорізький 700-річний дуб	0,5	Пам'ятка природи	1984
11.	Стара груша-дичка	0,1	Пам'ятка природи	1982
12.	Віковий дуб (с. Верхня Хортиця)	0,05	Пам'ятка природи	1971
13.	Віковий дуб (ЦНПТІМЕЖ)	0,05	Пам'ятка природи	1972

Враховуючи те, що Запоріжжя є містом з великим промисловим комплексом із вже сформованою достатньо щільною забудовою, створення нових територій природно-заповідного фонду є неможливим та недоцільним. Тому, наразі, є пріоритетним подальше збереження та розвиток територій зелених насаджень міста.

